

ZPRAVODAJ
HISTORICKÉHO KLUBU

IX. SJEZD ČESKÝCH HISTORIKŮ
PARDUBICE, 6.-8. ZÁŘÍ 2006

Časopis Sdružení historiků České republiky
(Historického klubu 1872)

Vydává Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) v Praze
Vedoucí redaktor: Jiří Kocian

Redakční kruh:

Karol Bílek, Josef Hrdlička, Michaela Hrubá, Tomáš Knoz, Jiří Kocian (vedoucí redaktor), Jaroslav Pánek, Jiří Pešek, Svatava Raková, Marie Ryantová, Eduard Šimek, Petr Vorel.

Redakční rada: výbor SH ČR

Adresa:

PO BOX č. 66
110 01 Praha 01

Zveřejňováno i na internetové stránce: <http://www.maticemoravska.cz/shcr>
<http://www.phil.muni.cz>

ISSN 0862-8513

© Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872), 2006

OBSAH

Úvodní slovo	6
I. MATERIÁLY	
IX. SJEZD ČESKÝCH HISTORIKŮ (PARDUBICE 6. - 8. ZÁŘÍ 2006)	
Petr V o r e l Sjezd českých historiků po sedmi letech	7
Jiří P e š e k Cesty hodnocení české historiografie	9
Václav B ů ž e k Výuka historie na univerzitách v České republice – tendence a perspektivy	18
Václav L e d v i n k a Změny ve struktuře archivní sítě. (Péče o archivní prameny a historický výzkum podle nového zákona o archivnictví a spisové službě)	27
Zdeněk B e n e š Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma. Bilance, problémy, naděje	36
Helena M a n d e l o v á Vystoupení ASUD na závěrečném zasedání pléna IX. sjezdu českých historiků	48
František Š m a h e l Závěrečný projev na IX. sjezdu českých historiků v Pardubicích 8. září 2006	49

II. ARCHIV ČECHŮ A SLOVÁKŮ V ZAHRANIČÍ

- František H a n z l í k - Karel K o n e č n ý
Archiv Čechů a Slováků v zahraničí - Archives of Czechs
and Slovaks Abroad (ACASA) Chicago 62

III. DISKUSE

- Zdeněk B e n e š
O poslouchání, naslouchání a hluchotě. (Na okraj interpretací stavu
českého školního dějepisu ze strany ASUD) 70

IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ HISTORIKŮ ČR

- Marie R y a n t o v á - Petr V o r e l
Zpráva o činnosti Sdružení historiků České republiky
(Historický klub 1872) za rok 2006 77

V. CENA JOSEFA PEKAŘE

- Petr V o r e l - Karol B í l e k
Vyhlášení 6. ročníku soutěže o Cenu Josefa Pekaře 81

VI. RECENZE

- Jiří P e š e k
Svatava Raková, Podivná revoluce. Dlouhá cesta Američanů
k nezávislosti (1763-1783) 82

- Jiří P e š e k
František Holec, Archiv hlavního města Prahy. Kapitoly
z dějin 1851-2001 86

Hana K á b o v á	
Bohumil Jiroušek, Jaroslav Goll. Role historika v české společnosti	89

VII. JUBILEUM

Robert K v a ě k	
K životnímu jubileu prof. PhDr. Věry Olivové, DrSc.	92

VIII. NEKROLOG

Milena B o r s k á - U r b á n k o v á	
Zemřel JUDr. Václav Šolle, CSc.	94

IX. INFORMACE

Přednášky Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872) v Národním muzeu v Praze na jaře 2007	95
Přednášky Historického klubu v Olomouci - jaro 2007	95

Úvodní slovo

Vážení a milí čtenáři, vážené kolegyně a kolegové,

ve druhém čísle Zpravodaje Historického klubu za rok 2006 bychom zejména rádi připomněli nedávno konaný IX. sjezd českých historiků (Pardubice, 6.-8. 2006). Sjezd charakterizovaný často jako bilanční se stal do jisté míry průlomovým setkáním. Poprvé otevřel své jednání zahraničním historikům (bohemistům). Řada z nich vystoupila ve druhém jednacím dni (7. září 2006) v rámci sekce Dějiny českých zemí v mezinárodních souvislostech ve III. bloku Zahraniční reflexe dějin českých zemí. Byli to: prof. Dr. Marie-Elizabeth Ducreux (Centre de Recherches Historiques EHESS Paris), Prof. Dr. hab. Stanislaw Bylina (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk Warszawa), Prof. Dr. Winifried Eberhard (Geisteswissenschaftliches Zentrum für Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas e. v. Leipzig), Regius Professor Robert J. W. Evans, M.A., Ph.D. (Faculty of History, University of Oxford), PhDr. Dušan Kováč, DrSc. (Historický ústav SAV Bratislava) a Prof. Dr. Volker Zimmermann (Institut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Universität Düsseldorf). Ve Zpravodaji otiskujeme některé důležité sjezdové referáty. Tyto a také další budou ještě publikovány i v jiných odborných periodikách (například v Českém časopise historickém). Do tisku je připravován několikasvazkový Protokol IX. sjezdu českých historiků.

Článek Františka Hanzlíka a Karla Konečného informuje o fondech Archivu Čechů a Slováků v zahraničí uloženém v knihovně The University of Chicago v USA. V rubrice Diskuse přinášíme text Zdeňka Beneše, ve kterém autor polemicky reaguje na některé interpretace stavu českého školního dějepisu ze strany Asociace učitelů dějepisu (ASUD). Otiskujeme Zprávu o činnosti Sdružení historiků ČR za rok 2006 a text Vyhlášení 6. ročníku soutěže o Cenu Josefa Pekaře pro mladé historiky do 35 let. V rubrice Recenze naleznete zajímavá hodnocení z pera Jiřího Peška a Hany Kábové. Životní jubileum naší vážené členky – paní profesorky Věry Olivové – připomněl Robert Kvaček. Vzpomínku na právního historika pana JUDr. Václava Šolleho zaslala Milena Borská-Urbánková. Informujeme též o programu jarních přednášek Sdružení historiků v Národním muzeu v Praze a Historického klubu v Olomouci.

Jiří Kocian

I. MATERIÁLY

IX. SJEZD ČESKÝCH HISTORIKŮ (PARDUBICE 6. - 8. ZÁŘÍ 2006)

Předložený soubor vybraných referátů z pardubického IX. sjezdu českých historiků je uvozen textem předsedy Sdružení historiků ČR a zároveň jednoho z hlavních organizátorů sjezdu prof. Petra Vorla (Univerzita Pardubice). Jeho text byl již publikován v rámci informačních materiálů a pozvánky na sjezd, otištěním však chceme znovu připomenout kontext a zvolený koncept přípravy IX. sjezdu historiků. Referáty prof. Jiřího Peška, prof. Václava Bůžka a doc. Václava Ledvinky zazněly v první sjezdový den (6. září 2006) v rámci úvodní sekce Historie v České republice na přelomu XX. a XXI. století, jejímž garantem byl prof. J. Pešek. Referát prof. Zdeňka Beneše zahajoval ve druhém jednacím dnu (7. září 2006) zasedání sekce Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma. Prof. Beneš byl zároveň garantem této sekce. Ze závěrečného zasedání (8. září 2006) otiskujeme dva příspěvky. V prvním z nich předsedkyně Asociace učitelů dějepisu dr. Helena Mandelová seznámila plénium se stanoviskem ASUD k jednání sekce věnované výuce dějepisu. Druhým je text závěrečného a velmi podnětného vystoupení předsedy Vědecké rady AV ČR prof. Františka Šmahela.

IX. sjezd českých historiků po sedmi letech

Od minulého společného setkání českých historiků nás dělí již dlouhých sedm let (Hradec Králové 1999), během nichž došlo k podstatným změnám jak uvnitř domácí historické obce, tak i v institucích, v nichž působí většina pracovníků, kteří se díky své odborné specializaci, vzdělání či nadšenému zájmu hlásí k české historické obci (školy všech stupňů, archivy, muzea, akademické ústavy aj.). VIII. Sjezd českých historiků z roku 1999, jehož přípravu i jednání provázely jak rozporuplná mediální kampaň a ostré verbální osobní střety, tak i dalekosáhlé vize budoucích vědeckých výkonů, se nade vše pochybnost významně zapsal do dějin domácí historiografie. Sedm let, které od té doby uplynuly, je doba dostatečně dlouhá na to, aby poskytla perspektivu k pomyslnému ohlédnutí zpět a k hodnocení. Na druhé straně je možné klást si otázku, zda má v dnešní době vůbec smysl k takové reflexi organizovat celorepublikový sjezd historiků a zda energie do takové akce vložená může přinést odpovídající pozitivní výsledek.

Energii v tomto případě poskytly tři spolupořadatelské instituce – Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) [dále SH ČR], Filozofická fakulta Univerzity Pardubice a Historický ústav Akademie věd České republiky. O případný pozitivní výsledek se již budou muset postarat účastníci sami.

Abychom ušetřili drahocenný čas vlastního sněmovního jednání, dovoluji si níže komentovat některé detaily, týkající se organizace sjezdu, neboť před sedmi lety se právě podobná témata stala námětem několika zbytečně dlouhých diskusních monologů:

Proč až po sedmi letech?

Původní interval historických sjezdů byl stanoven jako pětiletý. IX. Sjezd českých historiků se tedy měl původně konat již v roce 2004. Výbor SH ČR však nedisponuje vlastními prostory, technickým aparátem ani dostatečně velkým rozpočtem, aby mohl sám takový sjezd organizovat. Při přípravě sjezdu je tedy závislý na spolupráci s jiným (obvykle historickým) pracovištěm. V České republice se nenašlo takové pracoviště, které by bylo ochotno onu odpovědnost na sebe v roce 2004 nebo 2005 vzít.

Proč znovu ve východních Čechách?

V roce 1999 bylo na VIII. sjezdu českých historiků, konaném v Hradci Králové, předběžně domluveno, že následující sjezd se bude konat na Moravě. Přes velmi dobré kontakty mezi historiky z různých částí republiky se nakonec ukázala možnost uspořádat sjezd v některém z moravských center historické vědy v nejbližších letech jako technicky a organizačně nejistá. Vzhledem k tomu, že přípravu takového sjezdu je nutné organizovat s dlouhodobým předstihem, zrekapituloval výbor SH ČR na podzim roku 2004 svoje možnosti a vyzval členy výboru, aby zjistili situaci na svých vlastních pracovištích. V tu dobu se jako jedno z možných náhradních řešení nabízelo uspořádání sjezdu v Pardubicích, neboť právě v roce 2004 zde úspěšně proběhly tři velké mezinárodní historické konference, s jejichž technickým a organizačním zajištěním nevznikly žádné problémy: viz Halina Manikowska – Jaroslav Pánek [red.], *Political Culture in Central Europe (10th – 20th Century), Part I: Middle Ages and Early Modern Era*, Prague 2005; Lenka Bobková – Ryszard Gładkiewicz – Petr Vorel [red.], *Arnošt z Pardubic (1297-1364): Osobnost – okruh – dědictví / Postać – środowisko – dziedzictwo*, Wrocław – Praha – Pardubice 2005; sborník z česko-britsko-slovenské konference *Confession and Nation in the Era of Reformations* je dosud v přípravě). I z důvodů komunikačních se nakonec ukázala myšlenka konání sjezdu v Pardubicích jako vhodné řešení, zvláště když pořadatelskou spoluzodpovědnost převzal i Historický ústav AV ČR v Praze. Důvodem skutečně není snaha východočechů v nějaké podobě ostatním „přebrat“ organizaci těchto akcí. Naopak, výbor SH ČR očekává s nadějí nabídky ostatních historických pracovišť z jiných částí republiky na uspořádání X. sjezdu v roce 2011.

Proč sjezd „českých“ historiků?

Tímto označením se rozumí historici, působící většinou na území současné České republiky, tedy v oblastech historických Čech, Moravy, Slezska, případně Chebska, Valašska či jinak vymezených regionů. Dále mezi české historiky pochopitelně patří i ti kolegové, kteří se považují za české historiky, i když trvale působí v zahraničí.

Proč sjezd českých „historiků“?

Podstatnou část české historické obce tvoří pochopitelně také historičky. Po uvážlivé rozpravě se však výbor SH ČR rozhodl tradiční název sjezdu neměnit i za tu cenu, že může být ortodoxními zastánci genderově korektní gramatiky pranýřován.

Proč jen tři tematické sekce?

Rozhodnutí o vyhlášení tří velkých tematických sekcí, uvedených v programu, je výsledkem dlouhodobých příprav sjezdu. Výbor SH ČR považoval za vhodné poskytnout větší prostor jednáním v širším okruhu zúčastněných, než by bylo možné v rámci desítek dílčích sekcí. Tři hlavní témata byla nakonec společným rozhodnutím výboru zvolena jako nejvýznamnější z hlediska současných potřeb české historiografie. V zásadě je však technicky možné i vytváření dílčích sekcí, pokud taková potřeba ještě vyvstane před sjezdem či v jeho průběhu. Pořadatelská instituce disponuje jednacímí prostory, které může k takovému účelu operativně poskytnout, blíže viz předběžný program. O zorganizování takových dílčích sekcí se však zájemci budou muset postarat sami.

Pokud kdokoli z historiků bude mít potřebu se k výše zmíněným otázkám ještě vyslovit, má pochopitelně právo přihlásit se s příslušným diskusním příspěvkem na sjezd, případně zaslat své dotazy, náměty či opodstatněné výhrady členům organizačního štábu.

Těšíme se na setkání a věcná jednání v Pardubicích.

Petr Vorel

Cesty hodnocení české historiografie

Vážené dámy, vážení pánové,
soudím, že stojí za to zamyslet se hned na počátku našeho setkání nejen nad tím, kolik a o čem bádáme, ale i nad tím, v jakých kontextech jsou tematisovány, bádány a psány, publikovány a hlavně přijímány naše práce, a to nejen oborovou veřejností, nýbrž i různými dalšími vrstvami vědecké, politické a nejširší veřejnosti. Časy jakési tradiční a přinejmenším subjektivně příjemné – vnitrocechovní i společenské – samozřejmosti historikova působení jsou nenávratně pryč a praxe učí, že jsme na různých úrovních denně stavěni před nutnost obhájit smysluplnost naší práce a společenskou relevanci její – především finanční – podpory. Nadšení nebo skepse nad výkony české dějepisné obce přitom mohou vycházet ze stejného informačního základu a plusová nebo minusová hodnotící znaménka bývají bodře udílena na základě subjektivních pocitů, opřených o zkušenosti s omezenou tematickou skupinou historiografické produkce a s některým – specializovaným, generačním, nebo regionálním segmentem badatelské obce. Praktický dopad takových soudů na někdy i samu existenci pracovišť, možnosti práce jednotlivců i na realizaci větších výzkumných nebo publikačních projektů je pak ovšem osudový.

Mám z posledních let poměrně bohaté zkušenosti s evaluacemi, atestacemi, žadatelské zkušenosti s reakreditací pracoviště, s úsilím o získání a obhájení výzkumných záměrů na fakultě i s žádostmi o udělení grantových projektů. Nejnovější nutnost zdůvodňování, že bádáme náležitě odborně, rozsáhle a s dostatečně nobl výstupy se na UK vynořila v souvislosti se snahami o přerozdělování ministerských prostředků na vědu podle technokraticko přírodovědně nastavených kritérií Rady vlády pro vědu a výzkum. Všechny tyto úrovně hodnocení a zdůvodňování, která

z nerozšiřitelné dotace pracovního a životního času historika ukrajují stále větší krajíc, mají společné jedno: obsahují nutnost vždy znovu definovat kritéria naší výkonnosti a v jejich rámci kvantifikovat publikační a kvalifikační výkony, které jsme podali. To, co stále intenzivněji pociťuji jako problém, je absence nebo přinejmenším problematičnost objektivisovatelných hodnotících kritérií, která by zároveň sloužila jako základ zpětné vazby pro náš obor. Hodnocení jsou nastavována z části byrokraticko svévolně, z části jde o nucené přejímání pravidel hry mocné technicko přírodovědně medicínské lobby, z části pak o pracně vyjednané kompromisy, které jsou následně napadány ze všech stran. Vždy se v podstatě jedná o kvantifikaci publikačních výstupů, přičemž kvalitativní aspekt je nastavován buď "zvenčí", a to často způsobu našemu oboru systémově cizími nebo je v rámci vnitrooborové obrany redukován na sebereflexi a subjektivní "vyjádření znalců". Jako podklad pro mnohdy osudová kvalifikační a finanční rozhodnutí je to poněkud málo.

Problém nesystémového způsobu hodnocení vědeckých výsledků vyvstal zřetelně při evaluačních řízeních a zejména při aktuálních snahách rozdělovat dodatečné státní finance na výzkum podle humanitním vědám odlehklých kritérií. Jde o expandující náboženství "web of science", v němž do ráje finančního zajištění mohou vkročit jen ti, kdo z nábožné pouti přinesou matematicky formulované citační odpustky. Nebudu se pouštět do podrobného popisu a rozboru této problematiky, připomenu jen, že je založena na víře v plnou systémovou i logistickou srovnatelnost věd matematických, technických, přírodních, medicínských, sociálních i humanitních. Podle těchto představ mají být výsledky badatelské produkce zveřejňovány takřka výlučně ve formě anglicky psaných článků v pokud možno renomovaných mezinárodních odborných časopisech, a to co nejrychleji po ukončení výzkumu. Knihy, natož pak česky psané knihy, jsou pro vyznavače této víry z principu buď učebnice, příručky nebo populární díla, tedy produkty podřadné a nerespektované. Konferenční, projektové a tím více např. jubilejní sborníky jsou v této optice vnímány jako druhořadé produkty. Kritické recenze a polemiky, bez nichž náš obor nemůže existovat, se vůbec neberou v úvahu. O to více jsou ovšem ceněny patenty...

Tuto optiku hodnocení práce můžeme pro historickou vědu odmítat, ale jsme s ní opakovaně konfrontováni, a to jako slabší partneři. Zatím příliš nezabírají ani technické argumenty, že přinejmenším evropská dějepisná produkce není v této anglosasky centrované síti takřka vůbec rozepisována, takže i při vstřícné snaze nemá český historik objektivně možnost zjistit, zda, kolikrát a v jak impaktovaném časopise (natož pak v jiných publikacích) byl citován. Je ovšem třeba vzít na vědomí, že tak, jak tyto historiografii mimoběžné principy hodnocení prosakují do hodnocení doktorandů, habilitandů či vědeckých pracovníků, dochází již i v našem oboru k jistým posunům jak v individuálně uplatňované publikační taktice, tak i v recepční praxi, a to zejména v mladší dějepisecké generaci.

Čím dál větší je např. problém získat od mladších kolegů výkonnostně nevykazatelné a přitom minimálně placené, tedy pro autory celkově nezajímavé recenze.

Co člověk běžně nedělá, se ani nemůže pořádně naučit, takže úroveň oné nečetné recensní a polemické produkce mi pak nejednou, promiňte mi povzdech spolueditora ČČH, připadá zoufalá. Bez vnitrooborové diskuse, bez recensního hodnocení i bez recensních přestřelek přitom – snad na rozdíl od přírodních věd? – nemůže náš obor existovat. Tím spíše pak ale nejsme schopni rozeběhnout např. rychlé, elektronicky publikované recensování, běžné v našem bezprostředním susedství... Píše se proto naslepo a bez očekávání odezvy: snad pro věčnost, snad pro pravidelný publikační výkaz. A druhou stranou této mince je dnešní minimalisace přihlížení k výsledkům recenzí a polemik při dějepisném psaní: ve většině disertací, které jsem posuzoval v minulých letech, jsou sice pilně uváděny knihy a články s úplnými citacemi, aniž by se však objevovaly odkazy na konkrétní stránky a aniž by autoři dali najevo, že citované práce četli, promysleli nebo se dokonce seznámili se skutečností, že studie, na které odkazují, byly recensně zpochybněny nebo dokonce polemicky odmítnuty. Rituální, pokud možno elektronická bibliografická rešerše nahrazuje tak práci s literaturou. Na kvalitě výsledných produktů je tato modernizačně technicistní redukce historiografické kultury podstatně znát.

Při debatách s přírodovědci jsme při přípravě evaluačních řízení AV ČR nakonec vyjednali, že místo citačních koeficientů budeme přednostně sledovat publikace, uveřejněné v zahraničí a projektovou spolupráci se zahraničními pracovišti. Reakcí byla masivní odmítavá reakce řady humanitních akademických ústavů: zaplat' Pán Bůh nikoliv oněch historických. Důvod byl zřejmý: nemalá část českých vědeckých pracovišť neusiluje o dialog se zahraniční vědou, případně sama sebe přímo pokládá za potenciální střed mezinárodního zájmu. Bez mnohvrstevného propojení s mezinárodní vědeckou obcí se však z pozice partnerů posouváme do polohy exotů. A bez tohoto minima mezinárodně respektovatelných výkonů nemáme ani šanci obhájit posici své vědy v konkurenci s přírodovědci a techniky. Je samozřejmé, že se nemůžeme vzdát specifických forem publikačních výstupů našeho oboru, je samozřejmé, že na rozdíl od astronomů nebo onkologů je naše práce daleko výrazněji vázána na náš makroregion a naše výstupy jsou určeny širší než jen úzce odborné mezinárodní obcí, tj. že na úrovni syntéz výrazněji než přírodovědci cílíme na celek společnosti. Již jen proto nemůžeme vzdát naši posici a je třeba jak využít čelných reprezentantů našeho oboru, kteří v roli rektorů nebo vysokých funkcionářů AV ČR mohou ovlivňovat nastavování kritérií hodnocení i mechanismů rozdělování peněz, tak použít vlivu historiografie ve společnosti a hájit specifické postavení humanitních věd a našeho oboru.

Na druhé straně nás vede tento zápas o udržení vlastní posice k velmi užitečné nutnosti zostřené sebereflexe. Má-li náš obor badatelsky i publikačně přežít, musí se více než dosud kriticky zabývat nejen podmínkami své práce, ale i jejími společenskými kontexty a nároky. Je též třeba podstatně více pozornosti věnovat marketingu naší práce, jejímu obsahovému i "odbytovému" zapojení do širšího českého, ale především mezinárodního kontextu. Je třeba se věnovat mezinárodně srovnatelné kvalitě naší historiografické produkce. Kvalitou tu přitom rozumím nejen

rozsah, odbornou relevanci a novost badatelských výsledků, ale především rostoucí význam autorského přihlížení k celoevropskému, resp. namnoze celosvětovému vývoji způsobů tematisace problémů a pramenů, jejich metodického uchopení a cest interpretace.

Když jsem připravoval tento referát, zajímalo mne, jak – v souvislosti s naznačenými problémy hodnocení – charakterisovat stav české historiografie na počátku 21. století. Výborná aktuální bibliografie Břeňová - Rohlíková, podchycující pro léta 2000-2004 českou produkci o období po roce 1918, obsahuje 16430 záznamů. To je 3300 studií ročně. Jsme tedy nejspíš ohromně pracovití. Neměl jsem ale čas provádět soustavnou analýzu této databáze a hledal jsem tedy pramen, jehož rozbor by umožnil podchycení hlubších tendencí v dnešní české historiografii. Nakonec jsem se rozhodl pro GA ČR, jako přinejmenším formálně klíčový zdroj financování nejvýznačnějších projektů. Soubor grantů, které GA ČR udělil, představuje samozřejmě jen segment naší historiografie. Je to ale segment významný a vzhledem k tomu, že v rozhodujících komisích nesedí byrokraté, ale představitelé historické obce, jde i o výraz preferencí, které jsou tak udíleny dějepisnému výzkumu.

Na webových stránkách GA ČR jsou od roku 1999, tedy od našeho předešlého sjezdu, publikovány seznamy udělených grantů, k mé velké lítosti však nikoliv podaných grantových přihlášek. Nelze tedy zjistit, kam se orientovala badatelská iniciativa a jak byla usměrněna rozhodnutími agentury. Nebudu se teď zabývat složitou a nikoliv problémů prostou otázkou posuzování projektů a cest rozhodování o jejich financování. Připomenu jen, že se v GA ČR dějepisectví týká agenda dvou komisí, kde jsou ovšem zastoupeny i další vědy, a že naopak lze zajímavé projekty dějepisného charakteru nalézt i v komisích pro dějiny umění, literaturu nebo politologii. Omezil jsem se ale pouze na historické projekty v rámci obou dějepisných komisí. Stranou jsem ponechal publikační granty a za léta 1999-2006 jsem tak dostal nevelký, nemalý soubor 183 udělených grantů vztahujících se k projektům v široké oblasti dějepisu od středověku (včetně historické archeologie) po konec 20. století.

Nebudu vás zatěžovat podrobnou statistikou a pokusím se shrnout nejpodstatnější zjištění. Je mi přitom jasné, že z informace omezené na jméno nositele grantu, na název grantu a z údaje o pracovišti nositele nelze odvodit více než velmi rámcové závěry. Především lze říci, že během sledovaných let nedošlo k výraznějším posunům. Malý nárůst počtu grantů lze – s výjimkou překonání špatné situace v roce 1999 – přičíst tendenci komisí upřednostňovat drobné granty před velkými (tedy např. i mezinárodními) projekty. Obecně je většina přijatých projektů zaměřena na problematiku historických českých zemí. Projektů soustředěných vysloveně na zahraničí je asi 10 % a dalších 10 % deklaruje alespoň širší než jen český kontext svého záběru. Především jsou každoročně udělovány tři až čtyři granty (14 %) na práce soupisové a příručkové nebo slovníkové povahy. Z chronologického hlediska si výraznou pozici – mj. i díky závažným projektům historické archeologie –

udržuje středověk s 21 % grantů. Tradičně silný a co do výsledků výzkumů přesvědčivý raný novověk je v grantech kupodivu zastoupen jen 13 %. Oproti tomu masivní dominanci lze zaznamenat pro novověk, který jsem si vymezil počátkem 19. století a koncem první republiky. Granty pro toto období získaly 27 % celého koláče. Oproti tomu soudobé dějiny, které chápu jako období diktatur 1939-1989, získaly "jen" necelých 20 % udělených grantů. Asi 5 % grantů mělo průřezový charakter.

Porovná-li zájem o starší a novější dějiny, vychází, že asi dvě pětiny grantů se věnují starším dějinám a tři pětiny 19. a 20. století. To je přibližně obdobný poměr zájmu, jaký ukázal např. rozbor německé historické produkce na přelomu tisíciletí. I když srovnávat udělené výzkumné projekty s celkem historiografické produkce není metodicky příliš čisté, lze alespoň upozornit na jednu podstatnou odlišnost: Zatímco naši západní sousedé věnují pro středověk a raný novověk více než třetinu zájmu (a tedy produkce) zahraničním tématikám a i v následujících období jen postupně klesá podíl prací o neněmeckých tématech od 30 k asi 20 procentům pro poválečnou epochu, český dějepis zůstává na výše zmíněné úrovni deseti procent projektového zájmu o zahraničí, pro středověk pak klesá tento podíl na nulu. Je jistě možno poukázat na nákladnost zahraničních výzkumů i na to, že řada badatelů bere ohled na významné rakouské nebo jihoněmecké souvislosti českých dějin, přesto soudím, že jde o obecnější trvalou charakteristiku českého dějepis. Bibliografické záznamy nadto ukazují, že většina výsledků výzkumů zahraniční problematiky je publikována jen doma a česky. Znamená to, že jde o práce odvozené, neschopné proniknout na zahraniční publikační platformy a sloužící především transferu zahraničních výsledků domů?

Můj tlak na badatelské a publikační překračování hraničních čar není výkaznický samoučelný. Setrvání v dominantně "národním" horizontu i historiografickém diskursu totiž hrozí spuštěním efektu, který již byl identifikován např. pro ruskou nebo ukrajinskou postsovětskou historiografii, totiž rozštěpení dějepisného výzkumu a produkce o dané oblasti a společnosti. Výzkum se v obou jmenovaných případech rozdělil na jedné straně na domácí dějepisectví, psané národním jazykem, minimálně recipující posuny ve světové historiografii a dominované národně významnými, převážně politickými tématy. Tato historiografická produkce je recipována v národním okruhu, ale v podstatě jen v něm. Na druhé straně zahraniční, dominantně anglofonní a germanofonní věda přestává číst díla autorů tohoto zaměření, spokojuje se s používáním "domorodých" edic a soupisů a na bázi pramenného výzkumu si vytváří vlastní, někdy ne zcela pochopitelný diskurs. Ten na oplátku není (do velké míry z praktických důvodů finanční i jazykové nedostupnosti západní produkce) domorodci recipován. Ustavily se tak dvě historiografie, vytvářejí se dva paralelní světy obrazů minulosti, ale chybí významnější komunikace mezi nimi.

Zdálo by se, že nám něco podobného nehrozí. Čteme přece německy i anglicky, zveme zahraniční kolegy ke společným konferencím a zahraniční bohemistická

obec, jak se ukázalo díky soupisu Pánka a Rakové obdivuhodně početná, působí jako most mezi naší historiografií a cizinou. Když se však podíváte do recensních rubrik zahraničních časopisů nebo do poznámkového aparátu studií, kde by bohemikální tematika měla být součástí kontextu, vyléčíte se z bludu. Bohemica non leguntur. A to i tehdy, když si je doma vydáme anglicky. To, co nás namnoze diskvalifikuje v zahraničí, je metodologická, stylová, argumentační odlehlost, především ale velmi často neaktuální způsob našeho formulování problémů. Tomu lze odpomoci především aktivní účastí na společných mezinárodních projektech, a to jak těch, které obsahují bohemikální komponenty, tak a zejména těch zcela odlehlých. Jedním z přínosů takového výzkumu je vedle využívání zahraničních finančních zdrojů především osvojení si také jiných než bohemostředných způsobů zaostřování optiky. Dalším profitem je publikační etablování se uvnitř mezinárodní dějepisické obce jako její součást, nikoliv jako přizvaný exot nebo v lepším případě host. Víím, že je to šance spíše pro mladou než střední generaci, jde však o velmi závažný krok, který již před časem zvládla např. nemalá část našich polských nebo maďarských kolegů. Dokud nebude mezinárodní spolupráci věnována daleko větší pozornost než dnes, zůstaneme do velké míry – objektivně i subjektivně - uzavřeni do svého malého horizontu českých zemí.

Dnes prokazatelně zůstáváme spolu s věrností domácí tematice poměrně pevně zakleti i do tematických struktur tradičního českého dějepisectví. Dokládá to i rozbor grantových projektů: Polovinu udělených grantů tvoří projekty o politických (případně historickoprávních a správních) dějinách, přičemž tato tematika kraluje ve všech dějinných epochách, čím blíže současnosti, tím více. Druhá nejvýznamnější skupina, tj. široce vnímané sociální dějiny a dějiny měst, má jen asi třetinový objem. Její těžiště leží mezi 16. a počátkem 20. století. Na třetím místě stojí církevní dějiny s masivním středověkářským těžištěm, čtvrté jsou hospodářské a finanční dějiny, opět s podstatnou skupinou medievistických numismatických prací. Tragicky zanedbávané jsou u nás dějiny dějepisectví, které – v optice projektů GA ČR-u – např. vůbec nejeví zájem o českou historiografii let 1939-1989. Malá je grantová podpora výzkumu dějin kultury, dějin komunikace a veřejného mínění, moderních církevních a náboženských dějin. Jen minimální projektový výzkum probíhá v celosvětově dnes expandující oblasti dějin vzdělanosti a zejména dějin věd a techniky.

Pomohu-li si opět srovnáním s Německem, jehož historiografie dramaticky zvyšuje svůj publikační výkon o bezmála 20 % ročně, pak v jeho produkci patří sice zájem o dějiny politiky, státu, práva a správy k trvale čelným skupinám, na stejné kvantitativní úrovni ale stojí i zájem o dějiny církve a náboženství a s nejvyššími aktuálními přírůstky produkce tyto tematické oblasti vyrovnaly jak skupiny prací o dějinách hospodářství a společnosti, tak studií o dějinách publicistiky a veřejného mínění a konečně prací o dějinách vědy a techniky.

Naše fixace na širokou oblast politických dějin a zanedbávání otázek kulturního, vzdělanostního, vědeckého vývoje, ale také užší problematiky náboženství a

společenské role církví je typická právě pro výzkum 20. století. Jak ale chceme porozumět proměnám i problémům moderní a tedy i dnešní české společnosti, když tak málo bádáme o sociální modernisaci, o proměnách sociální i kulturní mentality nebo např. o problémech měst 20. století? Lze opravdu kupříkladu očekávat, že celou, tematicky široce provázanou genderovou problematiku za nás vybádá naše hostitelka, prof. Lenderová? Představa, že netradiční témata přenecháme sociologům, kulturologům, případně urbanistům a uměnovědným disciplinám, je zcestná. Vyvázali bychom se tak opět z partnerského dialogu s historiografiemi evropského západu.

A jak bychom poté koncipovali díla syntetické povahy? V českém dějepisectví polistopadové doby panuje citelný ostych před dějepisnou syntézou moderních, resp. především soudobých dějin. V posledních letech jistě vzniklo několik syntetických prací dílčí povahy: jmenujme tři zajímavé autorské pohledy na první Československou republiku (Kárník, Klimek, Olivová), přehledný charakter mají některé Kaplanovy práce, velkým autorským činem je koncepčně a myšlenkově obdivuhodná Křenova syntéza Dvou století dějin střední Evropy. Jsou to práce autorů starší generace, svým způsobem završení jejich celoživotních výzkumů a úvah. Střední generace zatím píše chronologicky starší faktografické svazky Velkých dějin zemí koruny české. Kdy ale nadejde čas na shrnutí dějin doby diktatur, a to ve smyslu moderně promyšlených dějin společnosti, nikoliv jen dějin velké politiky, bojů, útlaku a vzdoru? Dějepis umění i dějepis literatury již takové – obsáhlé, informativní a obsahovými i koncepčními desideraty k diskusi zvoucí – syntézy předložil, resp. předkládá. Jsme schopni podobných výkonů? Na taková díla nutně čeká i zahraničí jako na koncept české sebeinterpretace. Donekonečna vystačit s Hoenšchovými přehledy Dějin Čech a Československa přece opravdu nelze. Máme ale alespoň teoreticky podložený a metodologicky vypolstrovaný koncept takové syntézy?

V grantových projektech i v dějepisné každodennosti postrádám – přes existenci záslužného, poněkud esoterického časopisu "Dějiny – Teorie – Kritika" – výraznější zájem o promyšlení i reálnou aplikaci metodologických impulsů, které přicházejí ze západní Evropy a severní Ameriky. Část doktorandů se již opět naučila zaštiťovat disertace úvodními modlitbami k velikánům společenských teorií. Místo Marxe, Engelse, Lenina a Stalina je nyní vzýván Max Weber, Bourdieu, Foucault či Derrida, po vytýčení metodologických postulátů však obvykle následuje popisný novopositivismus. Generační napětí přitom občas ústí do zdánlivého konfliktu mezi mladými "adoranty" západních dějepisných mód a mezi "vyhořelými starci", jimž se po pádu marxleninismu již nepodařilo zaplnit teoretické vakuum. I tady ale máme dluh vůči širší společnosti. Ani ta nechce být krmena disparátními fakty. Očekává koncepční model minulosti, s nímž by se mohla konfrontovat.

V minulých létech se výbor Sdružení historiků ve spolupráci a plodném i neplodném dialogu jak s učiteli dějepisu, tak s ministerstvem školství opakovaně zabýval otázkou minimalisované výuky soudobých dějin na českých školách, skuteč-

ností, že školy opouští generace občanů, kteří takřka nemají ponětí o událostech a traumatech dějin posledních sedmdesáti let, kteří nic nevědí o modernizačních proměnách české společnosti v oné době a o jejím komplikovaném, ale úspěšném úsilí, udržet se navzdory diktaturám v kulturním kontextu euroamerické civilizace. Tato vzdělanostní absence není jen nějakou trapnou, ale nepodstatnou mezerkou v jinak technicistní výchově mladé generace. Je to jev, který ve svých politických důsledcích perspektivně ohrožuje nás všechny jako občany této země. Dějepisná obec by proto měla věnovat daleko intenzivnější pozornost právě široce pojaté problematice soudobých dějin. Tematisována by přitom neměla být jen vysoká politika, moloch policejních represí a vlastně nepočtený dissent, ale daleko více celý systém kontroly, šikanování a ovládání nejširší společnosti, komunikace ovládajících a ovládaných, pozornost by se měla věnovat i nepřímým dlouhodobým důsledkům působení diktatur na společnost, změnám hodnotových škál, obranným sociálním strategiím „malých lidí“, i oněm, zatím jen pro dějiny historiografie tematisovaným "nikám" a rovinám úniku a alternativní seberealisace "obyčejných lidí". Zatím se v zrcadle grantových projektů zdá, jako by výzkum byl přenecháván Ústavu pro soudobé dějiny, případně badatelům ze slezských pracovišť a universitní dějepis jako by o tuto oblast nestál a zaměřoval svoji pozornost jinam.

Právě university mají přitom na tomto poli jak ohromný potenciál, tak snad i jistou morální povinnost prozkoumat zejména své vlastní politické, sociální, kulturní i vědecké dějiny a tedy i historii našeho vlastního oboru poválečných desetiletí. Jsem si v této souvislosti vědom velkých výkonů jak badatelů typu budějovického Bohumila Jirouška, tak např. pracovníků bývalého Výzkumného centra pro dějiny vědy, resp. badatelů z ÚDUK a z Archivu AV ČR, kteří stáli za tímto centrem. Stojíme ale před daleko obsáhlejší a systematictější úkolem, pro který by nadto mělo být vytvořeno relevantní metodologické zázemí a síť zahraničních kooperací. Posuzovat vývoj českého dějepisectví poválečné doby totiž opět nelze bez soustavného udržování přinejmenším středoevropského a východoevropského komparativního kontextu, přičemž lze na základě stávající literatury prohlásit za podstatné, aby srovnání probíhala také napříč železnou oponou. Nevezmeme-li na sebe tento – přinejmenším pro střední a starší generaci z osobnostních důvodů ne vždy příjemný, nadto obsahově ne právě útěšný a pracovně velmi náročný – úkol, přenecháme nadále toto pole publicistice, zaujaté senačními jednotlivostmi vybraných případů nebo dokonce, jak nejnověji ukazuje cíleně pomlouvačná kampaň proti profesoru Křenovi, české bulvární žurnalistice. Především však nedosáhneme toho podstatného, tj. kritického prozkoumání předpokladů dnešní situace našeho oboru. Samozřejmě nejde o to, že by měli medievisté či badatelé o baroku zanechat výzkumu 13. nebo 17. století a v nějaké "hurá akci" jít bátat 50. nebo 60. léta 20. století. Je ale zapotřebí více se ptát po historii vlastního oboru a po předpokladech jeho dnešního (personálního, metodologického i produkčního) stavu. Především, a to zejména na universitách, je ale třeba koncepčně založit široký výzkum válečné a poválečné do-

by. Jeho součástí pak musí být i badatelsky podložená kritická sebereflexe historických oborů.

Je otázkou, jak takový rozmach výzkumu financovat. Granty GA ČR-u to nezládnou. Jsem přesvědčen, že by to byla ideální platforma pro výzkum v rámci vědeckých záměrů, kde nadto existuje ideální platforma pro spolupráci se sousedními obory. Je ale také nejvyšší čas začít hovořit o tom, že existence jediné universální grantové agentury, doplněné v omezeném rozsahu jen akademickou grantovou agenturou, účelovými granty ministerstev a interními juniorskými granty, udílenými universitami, v podstatě brzdí rozvoj výzkumu nejmladšího období. Navrhovali jsme při senátním slyšení archivářů o Ústavu národní paměti jeho zřízení jako potřebného projektového, vzdělávacího a historicko popularizačního centra. Nedostalo se nám však sluchu. Potřeba decentrálního rozšíření podnětů i finančních možností pro výzkum a výuku soudobých dějin a pro transfer výsledků jejich zkoumání do širší veřejnosti je však zřejmá.

Podívejme se na závěr mého vystoupení, co nám rozbor grantů GA ČR říká o základně historického bádání v ČR. Takřka polovinu (48 %) udělených grantů získaly university. Ukazuje to na jejich významný badatelský potenciál, který je využíván i přes ohromnou pedagogickou a byrokratickou zátěž učitelů. Jsem upřímně překvapen úspěchy moravských a slezských universit. Nejúspěšnější Masarykova universita v Brně, resp. její filosofická fakulta, získala 24 projektů, zatímco např. staroslavná a velická UK s pěti do grantové soutěže zapojenými fakultami dosáhla jen na 20. Celkově získalo pět českých universit 37 grantů, dvě moravské 36 a dvě slezské university 15 grantů. Těžiště GA ČR-em podporovaného universitního výzkumu leží jednoznačně ve východní polovině republiky.

Druhou – třetinovou – skupinu představují v našem vzorku na grantech existenčně závislé ústavy AV v čele s pražsko brněnským HÚ (24). Druhý je obdobně mezi Prahu a Brno rozkročený ÚSD s 12 granty a překvapením je těsně třetí pozice malého Masarykova ústavu (10). Úspěšní byli historičtí archeologové z ArUP, stejně jako Archiv AV s úctyhodnými soupisovými projekty. S jeho zisky drasticky kontrastuje skutečnost, že ze všech ostatních archivů ČR uspěly u GA ČR jen tři, pokaždé s jedním projektem. Na to, jak silnou bázi výzkumu představovaly archivy ještě v těsně porevolučním období, je to zarážející. Je jistě možné, že některé archivy, které si vydobily pozici významného historického ústavu (např. Archiv hlavního města Prahy) získávají prostředky na své projekty a edice raději z komunálních zdrojů než z centrálních agentur. Přesto se vtírá obava, že na pověstech o cíleném tlumení výzkumné a publikační činnosti v státní archivní síti může být cosi reálného. Sedmiprocentní podíl na grantech pak získala muzea, především Slezské muzeum.

Celkově zůstává Praha městem s největší koncentrací projektů, je však významně následována úspěšným Brnem. Celkově Čechy podstatně ztrácejí ve prospěch země moravskoslezské. Především je však zřejmé, že se badatelsky etablovala většina regionálních universit. V republice a našem oboru vzniklo zajímavé kon-

kurenční prostředí. Stálo by za to věnovat se mu hlouběji v kontextu s ostatními zdroji financování dějepisného výzkumu a ediční činnosti. Rozbor stavu kategorie "Work in Progress" patří u našich západních sousedů k etablovanému způsobu posuzování výkonnosti vědeckých pracovišť.

Jak by tedy znělo předběžné, ale čestně kritické hodnocení našeho oboru? Z bohaté palety existenčních důvodů budáme i publikujeme sumárně hodně. Měli bychom si ale daleko více pokládat otázku, zda tak činíme též smysluplně a účelně, jakou mají naše studie reálnou – mezinárodně tržní – kvalitu, zda by nebylo výhodné stanovit priority oboru směrem k jeho masivnímu otevření mezinárodní spolupráci a komparaci, resp. odvážnějšímu vykročení za hraniční hvozdy. Měli bychom se zkusit položit si daleko větší tématické spektrum otázek a hledat metody, jak na ně zajímavě (!) odpovídat. A měli bychom se pokusit daleko více a vynalézavěji tematisovat ona nedávná temná desetiletí, kdy kladení nepřijatelných otázek bylo považováno za zločin.

Jiří Pešek

Výuka historie na univerzitách v České republice – tendence a perspektivy

Když jsem byl požádán o přípravu úvodního referátu, který by se zabýval výukou historie na univerzitách v České republice během poslední doby, dlouho jsem váhal, zda mám tuto nevděčnou nabídku přijmout. Je totiž všeobecně známo, že volba studijních programů a jejich obsahová náplň vychází z dlouhodobé rozvojové strategie jednotlivých univerzit, v níž se zrcadlí značný stupeň autonomie vysokých škol, jejich vědeckých rad a akademických senátů, které doporučují návrhy ke schválení nezávislé Akreditační komisi. Za řádné uskutečňování akreditovaných studijních programů zodpovídají rektorovi děkani fakult, resp. ředitelé vysokoškolských ústavů. Uvedené okolnosti podmiňují známou skutečnost, že organizace, obsah, pojetí a cíle výuky historie se zřetelně odlišují na jednotlivých univerzitách v České republice, mezi nimiž se pozvolna utváří žádoucí konkurenční prostředí. Zvláště v posledních letech bylo konkurenční prostředí ovlivněno zřízením několika nových fakult, které nabízejí rozmanité studijní programy historických věd, ať šlo o filozofické fakulty univerzit v Českých Budějovicích, Pardubicích, Plzni a Ústí nad Labem, nebo o fakulty humanitních studií univerzit v Praze a Hradci Králové. Dlouhodobé snahy o vznik filozofických a jiných humanitně zaměřených fakult na univerzitách v regionech vycházely především od historiků a historiček, kteří vzhledem k výsledkům své vědecké práce ve většině případů usilovali o vyčlenění svých pracovišť z těsného sevření pedagogických fakult – jako předstupeň dalšího institucionálního vývoje zakládali samostatné vysokoškolské ústavy historických nebo humanitních věd.

Navzdory žádoucí pluralitě v pojetí a obsahu různých studijních programů historických věd jsem usiloval o vystižení některých tendencí obecnějšího významu

v současném stavu výuky historie na vysokých školách v České republice. Za tím účelem jsem požádal několik vysokoškolských učitelů historie z filozofických a pedagogických fakult, kteří působí na různých univerzitách, odlišují se generační příslušností, badatelským zaměřením, průběhem kariéry a dosaženými kvalifikačními stupni, aby na základě svých zkušeností vypracovali odpovědi na otázky, které jsem jim začátkem června tohoto roku poslal.¹ Podle jejich osobních stanovisek, svých zkušeností, informací z veřejně přístupných zdrojů a publikovaných poznatků některých domácích i zahraničních diskusí o univerzitní výuce historie se ve svém sdělení zaměřím na pět obecnějších tendencí, které považuji při dalším směřování za velmi podstatné. Nezodpovězenou ovšem zůstává otázka, zda budou výsledky kritické reflexe současného stavu výuky historie podrobeny diskusi na jednotlivých univerzitních pracovištích – na konkrétních katedrách a ústavech, která mohou ovlivnit příští charakter vysokoškolského studia dějin.

1) Ověřování předpokladů uchazeček a uchazečů o studium historie, jejichž zájem prozatím převyšuje kapacitu všech vysokých škol, kde se studují historicky zaměřené studijní programy, se provádí na jednotlivých univerzitách odlišnými způsoby. Na většině vysokých škol se pozvolna opouští vyřazovací kolo faktograficky pojatých písemných testů a větší důraz se klade na ústní pohovor, k němuž uchazeči předkládají seznam prostudované literatury, případnou písemnou práci ze střední školy a blíže objasní důvody, proč chtějí studovat zvolený obor. Pouze omezené možnosti k poznání skutečných vloh ke studiu historie nabízejí testy obecných předpokladů ke studiu na vysoké škole. Některé univerzity promíjejí přijímací zkoušky uchazečům, kteří byli úspěšní v krajských a celostátních kolech středoškolské odborné činnosti. Nelze vyloučit, že se silícím politickým tlakem na zvyšování počtu posluchačů zvláště bakalářských studijních programů se může postačujícím předpokladem k jejich studiu stát úspěšné složení státní maturity. V takovém případě je možné očekávat zvyšující se nároky na prověření dalších studijních předpokladů u uchazečů o navazující magisterské studium.

Téměř všechna oslovená univerzitní pracoviště vyjádřila nespokojenost s klesající intelektuální úrovní uchazečů a uchazeček o studium historie. Pouze velmi úzká skupina výrazněji motivovaných zájemců (asi okolo 20 %) se uchází o studium historie s jasnou představou své příští profesionální dráhy učitelů dějepisů základních i středních škol a odborných pracovníků ve vědeckých, kulturních a jiných

¹ Podklady ke sdělení poskytli doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc. ve spolupráci s doc. PhDr. Pavlem Bočkem, CSc. a doc. PhDr. Martinem Wihodou, Ph.D. (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity), PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem), prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc. (Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze), doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Pardubice), doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze), PhDr. Pavel Král, Ph.D. (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích) a PhDr. Radmila Pavlíčková, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci).

institucích. Jejich motivaci nejčastěji ovlivnili středoškolští učitelé a samostatná četba odborné literatury. Naprostá většina uchazečů přichází v současnosti studovat historii na univerzitu v České republice – stejně jako v zahraničí – bez vlastní hlubší představy o budoucí profesionální orientaci. Tito uchazeči bez výraznější motivace očekávají, co jim vysoká škola může nabídnout v bakalářském stupni, při jehož studiu zpravidla nejen intelektuálně dozrávají, ale často zodpovědněji přemýšlejí o svém budoucím profesionálním zaměření. Znamky ze středoškolského dějepisu v dolní polovině klasifikační stupnice nejsou v jejich případě žádnou výjimkou; mnozí z nich patří k absolventům odborných škol, v jejichž studijních plánech představuje dějepis naprosto okrajový předmět. Volbu oboru ovlivňuje především snaha o pohodlné získání vysokoškolského diplomu.

Většina oslovených univerzit se shodla v názoru, že v posledních letech značně poklesla úroveň vědomostí – zvláště základních faktografických znalostí širšího kontextu a interpretačních schopností uchazečů o studium historie. Výrazně se prohloubila nechuť velké části mladé generace k četbě literatury. Vážný problém představuje prohlubující se neschopnost uchazečů o vysokoškolské studium historie porozumět delšímu odbornému textu, písemně vyjádřit své myšlenky bez pravopisných a stylistických prohřešků či zvládnout základy němčiny, kterou v jejich středoškolské přípravě zcela nahradila angličtina a výrazně se prosazující španělština.

Všechna oslovená univerzitní pracoviště ovšem jedním dechem zdůrazňovala, že vzhledem k přetrvávajícímu převisu zájmu o studium historie mají dosud možnost si vybrat do prvních ročníků v zásadě kvalitní posluchače a posluchačky. Výraznější pokles kvality přijatých uchazečů očekávají v souvislosti se silící konkurencí mezi vysokými školami a především s nepříznivým demografickým vývojem v nejbližší době, což se odrazí v zaměření zvláště bakalářského studia, zvýšených pedagogických nárocích na vysokoškolské učitele ve všech formách výuky a výstupních kompetencích absolventů. Zdá se být zřejmé, že v každodenní praxi univerzit nevystačí kvalitní vysokoškolský učitel historie v blízké budoucnosti pouze se svou odborností vědce; znalost moderních výukových technologií, počítačové prezentace svých přednášek a psychologických základů vysokoškolské výuky se stane naprostou nezbytností, jestliže bude chtít obstát před velmi kritickými zraky posluchačů, kteří stále častěji vyžadují vysokou úroveň pedagogického servisu a moderní technické zázemí poslucháren. Vysokoškolští učitelé historie si budou muset zvyknout na skutečnost, že nevzdělávají pouze budoucí historiky a učitele dějepisu. Tato okolnost by se ovšem měla mnohem výrazněji projevit v praktickém zaměření specializací zvláště bakalářského stupně studijních programů historických věd, neboť je žádoucí, aby absolvent tohoto studia v praxi skutečně něco konkrétního uměl.

2) Na všech univerzitách v České republice se v posledních letech stalo skutečností strukturované studium neučitelsky zaměřené historie. Jeho postupné zavádění, které zvláště na tradičních univerzitách doprovázela počáteční nechuť většiny akademických pracovníků ke změnám narušujícím jejich klidné soustředění na psa-

ní knih, se v zásadě osvědčilo. Tímto strategicky závažným krokem se studium historie v České republice pozvolna přiblížilo po formální stránce obvyklým evropským standardům, i když ku příkladu na řadě rakouských a německých univerzit probíhají diskuse o strukturaci vysokoškolského studia tohoto oboru pod silným politickým tlakem teprve v současné době.

Ve strukturovaném studiu historie se zřetelně odrážejí bezprostřední potřeby společenské praxe, na něž ovšem může odpovídat jen takové bakalářské studium, které nevzniklo mechanickým a nepromyšleným rozdělením dlouhého magisterského programu. Pokud skutečně bakalář není třípětinový magistr historie, získá zpravidla během šesti semestrů ucelené základní vzdělání ve zvoleném oboru, které mu umožňuje odejít do praxe nebo pokračovat v navazujícím magisterském studiu. Výhody bakalářských programů bude oceňovat přibývajícím počet posluchačů a posluchaček historie a příbuzných oborů, kteří byli přijati ke studiu bez výraznější motivace svého příštího profesionálního uplatnění ve školství a vědě, protože ve státní správě, památkové péči, veřejných i soukromých médiích a dalších oblastech života společnosti přibývá míst odborných pracovníků s předepsaným vysokoškolským vzděláním bakalářského stupně. Jak dokládá skladba předmětů a prakticky zaměřených disciplin ve struktuře bakalářských programů historie, řada zvláště mimopražských univerzit si takové potřeby společenské praxe velmi dobře uvědomuje.

Vžití stereotypy ovšem poznamenávají na většině univerzit obsahovou náplň historických proseminářů v bakalářském studiu, v nichž učitelé převážně považují své posluchače pouze za budoucí úzce zaměřené vědce, kterým předávají většinou základy historického řemesla. Rozvoj kritického myšlení a flexibilní osvojení metod tvůrčí práce, které mohou uplatnit absolventi také mimo specializovanou vědeckou sféru institucí historického výzkumu, lze v proseminářích ovlivnit ku příkladu větším důrazem na poznání rozmanitých teoretických konceptů, častějšími interpretacemi jednodušších teoretických textů a prací s méně obvyklými prameny. Naznačené pojetí historických proseminářů se bohužel ještě nestalo na většině pracovišť skutečností, i když čestné výjimky potvrzují pravidlo.

Kritici bakalářských programů historie naopak upozorňují na přesycenost výuky, na nedostatek času k napsání kvalitní bakalářské práce a na malou výkonnost posluchačů v prvních semestrech studia, která souvisí s prodlužující se dobou jejich individuální adaptace na metody vysokoškolské práce. Téměř žádná univerzita se nezdráhala sdělit, že průběžná kontrola studia formou dílčích klasifikovaných testů či esejů o prostudované literatuře se v poslední době stala pedagogickou nezbytností. Lze očekávat, že v nejbližších letech již nebude naprostá většina absolventů bakalářských programů historie pokračovat v navazujícím magisterském studiu, ale bude směřovat spíše do praxe nebo studovat příbuzné obory praktického zaměření na jiných fakultách. Důvodem bude především očekávané nezvládnutí vyššího stupně profesionální vysokoškolské přípravy, jestliže jednotlivé univerzity a jejich historická pracoviště nepřistoupí pod ekonomickým tlakem svého přežití k výraznému snížení náročnosti magisterského studia.

Zatímco bakalářské programy historie obsahují v základních kursech zatím ještě v lepších případech vybrané kapitoly z přehledu dějin od pravěku do současnosti s různou mírou důrazu na postižení kontextu a na volbu rozmanitých interpretačních přístupů, navazující magisterské studium, které trvá zpravidla čtyři semestry, vykazuje na většině univerzit v České republice vysokou míru úzké tematické a metodologické specializace, která vychází z badatelského zázemí specializačních seminářů a tvůrčích dílen jednotlivých profesorů a docentů. Nezodpovězenou ovšem zůstává v tomto sdělení závažná otázka, zda poutavě znějícím názvům některých specializačních seminářů a vědeckých modulů navazujícího magisterského studia odpovídá jejich skutečný obsah a zda opravdu nabízejí teoretické inovace současné evropské a americké historické vědy, když některé vedoucí seminářů vzhledem k nevýznamnému – často úzce lokálnímu – přínosu jejich odborných prací ve vědecké komunitě historiků a historiček téměř nikdo nezná. K odhalení pravé skutečnosti by jistě napomohly výsledky hodnocení kvality výuky ze strany posluchačů historie, které nebylo možné při koncipování tohoto referátu brát v potaz. Přestože ve výukových programech bakalářských i magisterských programů historie několika univerzit se udržela tradice, která stále rozděluje výklad na dějiny české a dějiny světové, domnívám se v souladu s názory ostatních kolegů a kolegyň, kteří poskytli podklady ke sdělení, že uplatnění tohoto pedagogického přístupu má své vědecké opodstatnění pouze na těch filozofických fakultách, kde probíhá skutečný výzkum aspoň vybraných teoretických otázek zvláště ve srovnávacím rámci také na tématech ze světových a evropských dějin.

Zástupci oslovených univerzitních pracovišť se jednoznačně shodli, že v současnosti projevují studenti navazujícího magisterského studia historie největší zájem o dějiny 20. století, dále o 19. století, s odstupem o raný novověk a nejméně si vybírají dějiny středověku. Důvody jejich volby souvisejí podle názoru vysokoškolských učitelů především se třemi okolnostmi. Starším dějinám dávají přednost výrazně motivovaní posluchači a posluchačky, kteří uvažují o vědecké kariéře, protože jim současné pojetí dějin středověku a raného novověku nabízí zpravidla osvojení teoretických a metodologických inovací, které mohou později kriticky uplatnit také při výzkumu jiných dějinných období. Většina absolventů navazujícího magisterského studia historie, kteří se rozhodli pro 20. století, směřuje po ukončení univerzity do státní správy, diplomacie, politiky a rozmanitých médií, kde mohou využít právě hlubších znalostí faktografie moderních dějin k argumentaci svých názorů a postojů. Zvýšený zájem o 20. století však nepochybně souvisí také se všestranně menšími nároky na zvládnutí dobových pramenů.

Navzdory uvedeným okolnostem se zdá, že volbu specializačního a navazujícího diplomového semináře ovlivňuje v případě výrazně motivovaných studentů se zájmem o obor osobnost vedoucího semináře, jeho vědecké výsledky a stále častěji také pedagogická schopnost komunikovat s posluchači individuálním způsobem tak, aby neměli pocit, že obtěžují a připravují svého učitele o čas, který by raději věnoval jiným činnostem. Přestože univerzitní pracoviště konstatovala, že nároky

na kvalitu magisterských prací jsou stále velmi vysoké, dochází také v tomto ohledu postupně ke snižování nastavené laťky. Tradiční důraz na heuristiku kvalifikačních prací zpravidla nedoprovází jejich hlubší teoretické a metodologické ukotvení. Výjimku představuje menšina výrazně motivovaných posluchačů a posluchaček, kteří volbou následného doktorského studia usilují o vědeckou kariéru a kvalitní magisterskou práci považují za nezbytný předpoklad. Uvedené reflexi kvalifikačních prací zpravidla odpovídá úroveň studií, jež zasílají některá pracoviště do každoročních soutěží studentů historických oborů – vítězové těchto přehlídek se většinou rozhodují pro vědeckou dráhu. V souvislosti s kvalitou magisterských prací je třeba se zeptat, proč na některých pracovištích vedou diplomové práce vysokoškolské učitelé s různými stupni kvalifikace, kteří po mnoha letech strávených na univerzitě nenapsali žádnou samostatnou vědeckou monografii či aspoň rozsáhlejší analytické studie zásadnějšího vědeckého významu?

Ačkoliv zkušenosti jednotlivých univerzit s jednooborovým a dvouoborovým studiem historie nelze zobecňovat, převládá s ohledem na budoucí uplatnění zájem uchazečů o studium historie v kombinaci s dalším oborem (na všech univerzitách dochází k výraznému propadu zájmu o tradiční kombinaci historie s germanistikou). Takové směřování svých posluchačů vítají rovněž vysokoškolské učitelé, protože zpravidla druhý obor využívají při výuce k širšímu interpretačnímu kontextu a hledání interdisciplinárních vazeb.

Vzhledem ke svému časovému zaneprázdnění a značnému počtu studentů dávají učitelé historie při dílčích atestacích v bakalářském a magisterském studiu pozvolna přednost písemnému zkoušení, jež představuje často nezbytný předpoklad následné ústní zkoušky. Je potěšitelné, že písemné ověřování znalostí se při dílčích zkouškách na některých pracovištích neomezuje pouze na faktograficky pojatý test, ale posluchači jsou povinni napsat krátký esej na zadané téma, přičemž se předpokládá dobrá znalost odborné literatury, jejíž samostatné studium představuje nezbytnou podmínku úspěšného složení problémově pojaté zkoušky na všech univerzitách. Dostatek monografických děl, která jednotlivé katedry a ústavy předepisují posluchačům historie ke zkoušce, konečně vymazal z pedagogické činnosti naprosto většiny vysokoškolských učitelů tvorbu skript a jiných výukových textů, které považují v zásadě za zbytečné.

Na rozdíl od jiných oborů není naštěstí mezi vysokoškolskými učiteli historie mnoho „létajících“ profesorů, kteří hromadí své úvazky na několika vysokých školách najednou. Tento nešvar pomalu mizí nejen s rostoucími platy vysokoškolských učitelů, jejichž výši určují mzdové předpisy jednotlivých univerzit, ale takové nedůvěryhodné peregrinaci mohou zabránit rovněž zvýšené časové nároky na individuální práci s posluchači, na četbu a komentáře jejich textů. Kultivace zvláště písemného projevu studentů historie patří v současné době k velmi naléhavým úkolům jejich vysokoškolské přípravy, kterou oni sami velmi oceňují, protože stále ještě není tento individuální přístup na ústavech a katedrách historie úplnou samozřejmostí.

3) Samostatnou pozornost si zaslouží učitelství dějepisu pro základní a střední školy, které ovšem není možné vytrhovat z rámce studia ostatních všeobecně vzdělávacích předmětů. Jelikož se výuce dějepisu prisuzuje na obou typech škol rozdílné poslání, vyžaduje příprava budoucích učitelů základních a středních škol odlišné přístupy. Navzdory všem politickým rozhodnutím se oslovená historická pracoviště jednotlivých univerzit v zásadě domnívají, že učitelé dějepisu základních škol mají získat svou kvalifikaci na pedagogických fakultách, přičemž v profesní přípravě učitele, který se bude na základních školách potýkat především s řadou výchovných problémů, by se měly souběžně prolínat základy historické vědy v interpretačním nástinu od pravěku do současnosti, především však didaktiky dějepisu, psychologie, pedagogiky a praxe ve školách, tudíž za vhodný model lze považovat nestrukturované magisterské studium.

V ryze formálně strukturovaném učitelství dějepisu pro základní školu, k němuž přistoupily některé vysoké školy pod neuváženým politickým tlakem v posledních letech, se bakalářský stupeň přípravy skrývá nejčastěji pod jakousi specializací v pedagogice, která je naprosto nečitelná pro budoucí uchazeče, kteří chtějí být kvalifikovanými učiteli dějepisu. Zbytečnost strukturovaného studia učitelství dějepisu pro základní školy dokládá zkušenost, že naprostá většina bakalářů pokračuje v navazujícím magisterském studiu, protože k výkonu učitelské profese je tento stupeň vysokoškolského vzdělání nezbytný. Se specializací v pedagogice se bakaláři učitelství dějepisu těžko uplatňují jako pedagogičtí asistenti na základních školách, jelikož postrádají vzdělání ve speciální pedagogice.

Učitelé dějepisu středních škol by se měli vzdělávat především na filozofických fakultách ve strukturovaných programech. Možné východisko představuje bakalářské studium odborné historie a navazující magisterské studium učitelství dějepisu pro střední školy. Zatímco v bakalářském studiu získají posluchači základní vzdělání zvoleného oboru, v navazující magisterské přípravě proniknou k základům pedagogiky, psychologie i didaktiky dějepisu a prohloubí si své teoretické a faktografické znalosti historie i interpretační schopnosti ve specializačních historických seminářích a modulech, kterých mohou později využít při výuce dějepisu a vedení dějepisných seminářů na gymnáziích. Na druhé straně však nelze ani v případě učitelů dějepisu na středních školách podceňovat jejich didaktickou, pedagogickou a psychologickou výbavu, proto pouhé složení jakéhosi „pedagogického minima“ by nemělo odborné historiky opravňovat k získání plné kvalifikace středoškolského učitele.

Výrazná kritika se v zásadě od všech oslovených kolegů a kolegyně týkala úrovně didaktiky dějepisu v České republice, která navzdory svému dílčímu teoretickému vývoji neodpovídá na aktuální potřeby každodenní praxe ve výuce dějepisu na základních a středních školách. S neutěšeným stavem didaktiky dějepisu souvisí neujasněná koncepce kvalifikačního růstu odborníků na tuto specializaci, která bude hrát při výuce dějepisu na základních a středních školách stále závažnější roli,

jak ukazuje pohled do didaktických dílen ostatních humanitních a společenských vědních předmětů.

4) K doktorskému studiu historie jsou přijímáni podle oslovených univerzitních pracovišť zpravidla velmi kvalitní absolventi a absolventky magisterských programů s prokazatelnými vlohami k vědecké práci, kteří mají teoretické, metodologické, faktografické, jazykové a obecně intelektuální předpoklady k této činnosti. Pestrost nabídky témat disertací je určována na jednotlivých pracovištích zpravidla volnou kapacitou školitelů a individuálními badatelskými zájmy doktorandů. Postupně se však prosazuje, že témata disertačních prací na některých katedrách a ústavech odpovídají dlouhodobému vědeckému zaměření pracoviště, které se zrcadlí v pojetí schválených výzkumných záměrů a výzkumných center. Taková strategie může přispět k prohloubení diskusního a teoretického prostředí na pracovišti, jež vychází z rozmanitosti pohledů na řešená dílčí témata v rámci vědeckého směřování katedry a ústavu. Zkušenosti z pravidelných doktorských kolokvií či doktorských čtení, která se za účasti vědců ze zahraničních univerzit konají ku příkladu na historických pracovištích filozofických fakult v Brně, Českých Budějovicích a Olomouci, potvrzují přednosti naznačené strategie volby témat disertačních prací, jež výrazným způsobem modeluje vědecký profil pracoviště. Samozřejmostí se v organizaci doktorského studia stávají semestrální a delší pobyty posluchačů a posluchaček na univerzitách a dalších badatelských centrech v zahraničí. Zdá se, že řada historických pracovišť – na rozdíl od přírodovědných oborů – ještě nedokázala při pedagogické organizaci postgraduálního studia, promýšlení jeho teoretického obsahu, hledání cest ke zlepšení finanční situace posluchačů tohoto stupně vysokoškolské přípravy a možností k pravidelným nákupům zahraniční odborné literatury ocenit výhody doktorských projektů Grantové agentury České republiky. Míra zatížení doktorandů administrativními, pedagogickými a organizačními povinnostmi se velice odlišuje podle jednotlivých pracovišť, která nesou odpovědnost za jejich vědecký růst.

Ke zvýšení kvality doktorského studia historie v rodícím se konkurenčním prostředí univerzit České republiky by mohla prospět větší míra otevřenosti jednotlivých pracovišť a jejich vzájemná komunikace, ať jde o zastoupení profesorů a docentů z jiných univerzitních ústavů v oborových radách, o zasílání autoreferátů či o zásadu, že oponentské posudky disertačních prací se nepíší pouze na mateřské katedře doktoranda. Školitelé by měli být nápomocni při hledání finančních prostředků na vydání obhájených disertací svých doktorandů tiskem. Vysokoškolští učitelé si budou muset zvyknout na skutečnost, že naprostá většina absolventů a absolventek doktorských programů historie bude hledat v příštích letech své další uplatnění mimo sféru vědy a výzkumu. Od doktorského studia budou očekávat větší míru tematické volnosti, kultivaci svého kritického myšlení a projevu, prohloubení teoretických a metodologických přístupů, které využijí ve vrcholném managementu celé řady státních, veřejných a soukromých institucí.

5) Osobní zkušenosti řady vysokoškolských učitelů a jejich posluchačů s výukou na univerzitách v cizině ukazují, že současný stav vysokoškolské výuky historie v České republice ve srovnání s bližším i vzdálenějším zahraničím se vyznačuje především důrazem na celistvý souhrn faktografických vědomostí zvláště z tradičně pojímaných politických dějin, řemeslných dovedností a nižší schopností interpretace poznatků se znalostí nosných teoretických konceptů a diskursů. Tomu odpovídá značná systémovost vysokoškolské výuky, převládající tlak na tematicky nebo chronologicky pojaté nástiny dějin od pravěku do současnosti a zpravidla nevýrazné zastoupení rozmanitých teorií, metodologií a metod v jednotlivých studijních programech. Je zjevné, že v tomto kontextu se při posuzování kvality většiny kvalifikačních prací na historických pracovištích v České republice hledí spíše tradiční optikou na heuristické ukotvení tématu, jehož metodologické zvládnutí zůstává v tomto pohledu leckdy na druhém místě. Vzhledem k naprostému nedostatku kritických a výukových edic pramenů se hledá heuristická opora ku příkladu pro bakalářské práce ze starších dějin v archivních pramenech. To představuje v zahraničí zpravidla velmi neobvyklý přístup. Na druhé straně řada zahraničních kolegů oceňuje hluboké řemeslné znalosti studentů historie z univerzit v České republice (včetně pomocných věd historických), což nepatří za hranicemi ke standardní výbavě absolventa historických oborů. Nelze přehlédnout, že ve srovnání se zahraničím tickýchvení knihoven přírůstky nové zahraniční literatury.

Navzdory viditelným změnám, jež se uskutečnily v posledních letech, se stále na většině kateder a ústavů v zásadě přisuzuje studentovi historie role pasivního konzumenta nabídky, kterou často nemůže vzhledem k absenci zpětné vazby výrazněji ovlivnit. I když by bylo žádoucí, aby se výuka historie v následujících letech ještě zřetelněji oprostila od chronologicky pojatých výkladů popisné faktografie a více se soustředila na interpretaci teoretických konceptů na vybraných tématech, neměla by pro změnu zcela upadnout do opačného extrému, který je možné pozorovat na některých univerzitách v zahraničí, kdy se v celém programu studuje pouze několik vybraných otázek do značné hloubky. Zdá se, že některá pracoviště budou této možné výukové strategii dávat přednost. Překážku zřetelnějšího prosazování individuálního přístupu ke studentům budou nadále představovat zvláště bakalářské studijní programy se zvyšujícím se počtem málo motivovaných a intelektuálně kultivovaných posluchačů. Jejich další rozšiřování povede k výraznému snížení dosavadní úrovně výuky historie na všech univerzitách v České republice, které se následně může negativně odrazit také v navazujících magisterských a doktorských studijních programech. Doba, kdy exkluzivní studium historie lákalo pouze budoucí učitele a nepočetnou skupinu příštích vědců s vynikajícími studijními výsledky ze střední školy a nadprůměrnými intelektuálními schopnostmi, skončila rovněž v České republice, i když vzhledem k politickému vývoji to bylo mnohem později než na univerzitách v bližším i vzdálenějším zahraničí.

Václav Bůžek

Změny ve struktuře archivní sítě.

(Péče o archivní prameny a historický výzkum podle nového zákona o archivnictví a spisové službě)

Vážený pane předsedo, vážené kolegyně a kolegové!

Protože nový Zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů platí již druhý rok (nabyl účinnosti 1. lednem 2005) a všichni archíváři i většina historiků jakožto badatelů s ním již mají své zkušenosti, nechci nosit dříví do lesa a podávat zde elementární výklad legislativních změn ani popis aktuální struktury české archivní sítě. Chci v tomto časově omezeném referátu především upozornit na některé problémy, které nová právní úprava dostatečně (důsledně) nevyřešila nebo které dokonce s jejím přijetím nově vyvstaly. Chci se přitom zaměřit na hlavní styčné body mezi archivnictvím a historiografií, tedy na problematiku zpřístupňování a badatelského využívání archivních pramenů a na možnosti vědeckovýzkumné, ediční a publikační činnosti v archivech.

Potřeba nové legislativní úpravy archivnictví vyplynula z aktuální společensko politické, právní a správní reality, jaká se vytvořila v České republice na prahu 21. století, po desetiletí změn a reform, které zásadně změnilly sociální poměry i ústavně právní uspořádání státu. Příprava nového zákona sledovala především čtyři základní cíle:

a/ důsledněji nežli to bylo možné v předchozí novele zákona z roku 2002 reagovat na zásadní změny, které nastaly ve společenskopolitickém systému v České republice od sametové revoluce v roce 1989 (především reflektovat nové ústavně-právní poměry, odstátnění v řadě oblastí veřejného života, vznik rozsáhlého soukromovlastnického sektoru a dalekosáhlé důsledky rehabilitačních, restitučních a privatizačních procesů atd.),

b/ přizpůsobit organizaci a strukturu archivní péče nové situaci po provedené reformě veřejné správy (především bylo nutno reagovat na zrušení okresních úřadů, na něž byl dosud vázán základní článek územní sítě archivů - státní okresní archivy; též na vznik obecních úřadů pověřených výkonem některých agend státní správy a na vznik samosprávných krajů); smyslem snažení bylo nové, pokud možno pevné legislativní zakotvení archivů a uchování jednotně organizované archivní sítě,

c/ jednotně legislativně upravit výkon spisové služby, která dosud nebyla právně zakotvena a řídila se pouze dílčími ustanoveními některých speciálních zákonů (zákona o účetnictví, obchodního zákoníku, zákona o ochraně utajovaných skutečností ad.); smyslem bylo zamezit ničení dokumentů, odstranit živelnost či chaos ve vedení spisových agend a v konečném důsledku zajistit ochranu a plynulý přesun všech důležitých dokumentů do archivů,

d/ sladit legislativu v oblasti archivnictví a spisové služby s právem Evropské unie v částech, v nichž se s evropským zákonodárstvím stýká (zejména z pohledu práva na informace a ve věcech ochrany osobních údajů).

Příprava zákona byla náročná, neboť bylo nutno vyřešit celou řadu zcela nových nejednoduchých problémů. Značně komplikované a kontroverzní vnitroresortní i meziresortní připomínkové řízení a projednávání v legislativní radě vlády, ve sněmovních a senátních výborech a poté v plénech obou parlamentních komor trvalo plně čtyři roky (2001-2004). Součástí této dlouhé přípravné fáze byla rovněž vlna kritiky „nahlížecích“ ustanovení připravovaného zákona zejména ze strany historiků soudobých dějin, která po prázdninách 2003 přerostla v několikátýdenní intenzivní kampaň ve veřejných sdělovacích prostředcích. Ta vzbudila pozornost v širší veřejnosti i mezi některými poslanci parlamentu a senátory. Vyvolala mimo jiné i návrhy, aby zákon byl jako celek zamítnut a vše zůstalo při starém. Posléze se díky stanoviskům bývalé Vědecké archivní rady, která od října 2003 podpořila též Česká archivní společnost a Sdružení historiků České republiky, prosadila věcnější rovina polemiky a byla vytvořena smíšená pracovní skupina archivářů, historiků a referentů ministerstva vnitra. Výsledkem její činnosti a vysvětlovací kampaně ve výborech poslanecké sněmovny a senátu byla konečná podoba zákona, definitivně schválená plénem Poslanecké sněmovny dne 26. června 2004. Do konce roku 2004 ji pak doplnily ještě dvě prováděcí vyhlášky: č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, a č. 646/2004 Sb. o podrobnostech výkonu spisové služby.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že výsledná podoba zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, zdaleka není realizací či naplněním teoretických principů a koncepčních představ, z nichž vycházeli autoři původního návrhu Ministerstva vnitra a vládní předlohy - a v jiném pojetí i jejich kritici. Je do značné míry kompromisním výsledkem nestandardního procesu, v němž se konečné znění zákona zrodilo. V průběhu složité geneze se podstatně změnila řada jednotlivých ustanovení a došlo k posunu celkové „filosofie“ zákona směrem k hlediskům, prosazovaným Vědeckou archivní radou, Českou archivní společností a Sdružením historiků České republiky. Snad lze již nyní říci, že tento posun normě prospěl, přispěl k její životaschopnosti a praktické použitelnosti.

Rozsáhlé přepracovávání návrhu v průběhu projednávání v parlamentu, omezeného pevnými termíny jednotlivých procedurálních kroků, mělo však také stinné stránky. Především tu, že nedostatek času nedovolil některé prováděné změny do důsledku propracovat a promítnout do všech souvisejících ustanovení. Proto v novém zákoně nalezneme určité vnitřní rozpory a místa, která jsou nejednoznačná, nebo umožňují různé výklady. Kuriozitou, která se ovšem jen okrajově týká zájmové sféry tohoto shromáždění historiků, je fakt, že současně s archivním zákonem Ministerstvo vnitra připravovalo a projednávalo velmi důležitý Správní řád, avšak příprava obou zákonů nebyla nijak koordinována a pracovní skupiny o sobě nevěděly – takže těsně související a ve Sbírce zákonů po sobě následující zákony č. 499/2004 Sb. (o archivnictví) a č. 500/2004 Sb. (správní řád) se nejen pojmově a obsahově míjejí, ale místy si i protičečí.

Jak a v čem vlastně nový archivní zákon ovlivnil či změnil ochranu a využití archivních pramenů? A kde jsou, viděno jedenapůlroční zkušeností, jeho problematická místa? Z časových důvodů se omezím ve stručném výčtu na několik (konkrétně devět) hlavních oblastí provedených změn:

(1) *Důraz na ochranu archiválií jako součásti národního kulturního dědictví.* Snaha zeslabit v textu zákona příliš jednostranný akcent původní vládní předlohy na administrativně správní funkce, postupy a činnosti, který významově postavil na první místo v systému archivní péče správní úřad a teprve na druhé archiv jako takový, tedy snaha více zdůraznit odborně archivistické, vědecké a kulturní poslání archivů, se nesetkala s plným úspěchem. Hlavní překážkou tu byla zajisté správná zásada, že zákon musí být co nejkonkrétnější a co nejméně deklaratorní, která se střetala s protikladnou skutečností, že vědecké poznání a kulturní působení nelze právně přesně reglementovat, definovat, ani podrobit důslednému správnímu dozoru a sankcím. Přesto historicko kulturní náhled našel v zákoně nakonec svůj výraz na řadě míst. Stalo se to formálně např. v pojmu Národní kulturní dědictví, který (nikoli z iniciativy VAR a smíšené pracovní skupiny) nahradil „morálně opotřebný“ (tj. minulé éře údajně poplatný) pojem Jednotný archivní fond. Obdobně změna názvu Státního ústředního archivu na Národní archiv byla zřejmě motivována snahou nahradit totalitně a vlastnický vnímaný přívlastek „státní“ vzosnějším, „veřejnoprávněji“ znějícím a v dnešní době obecně přijatelnějším adjektivem „národní“. Sémantické vazby slova „národní“ k pojmu „národ“ (v kontextu „český národ“) byly v tomto případě, stejně jako v případě pojmu Národního kulturního dědictví, pomínuty. České archivnictví tím de facto opustilo nacionálně-jazykový výměr pojmu „národ“ - „národní“ a vrátilo se k jejich teritoriálnímu pojetí.

Z diskuse o pojmenování nejvzácnějších a speciální ochraně se těšících archiválií vzešel kompromisní pojem „archivní kulturní památka“, který nahradil navrhovaný termín „archivní památka“ (a termín „kulturní památka“ starého zákona). Důvodem pro tuto změnu byl požadavek uchování obecně vžitě představy vzácných archiválií jako specifické skupiny kulturních památek a současně požadavek přesného kompetenčního rozhraničení mezi ministerstvem vnitra, resortně spravujícím archivnictví, a ministerstvem kultury, do jehož gesce spadají „kulturní památky“ (nikoli však již „archivní kulturní památky“). V textu zákona naopak zůstal pojem „národní kulturní památka“ (namísto pojmu „národní archivní památka“ původního vládního návrhu), neboť NKP spadají nikoli do resortní působnosti ministerstva kultury, nýbrž do nadresortní působnosti vlády České republiky.

Více než uvedenými formálními a pojmovými změnami se však odborné, vědecké a kulturní poslání archivů podařilo zvýraznit rozšířením výčtu jejich konkrétních působností v tomto směru v příslušných paragrafech zákona (viz níže).

(2) *Nové trendy v archivnictví a spisové službě, reakce na vývoj oboru.* Nový archivní zákon po výměně názorů mezi archiváři a informatiky a po diskusích mezi „tradicionalisty“ a „modernisty“ přece jen vykročil vstříc novým trendům a nástupu nových informačních technologií „počítačového věku“, které vedou k výrazným

změnám způsobu úřadování, k postupné změně fyzické povahy značné části úředních i neúředních dokumentů a tedy i z nich vybíraných archiválií. Učinil to alespoň v tom, že obětoval jeden z úhelných pojmů dosavadní české archivistiky „písemnost“ a nahradil jej ve zmíněných moderních kontextech obecně srozumitelnějším pojmem „dokument“. Výslovně akceptoval rovněž možnost vedení spisové služby elektronickou formou a za pomoci výpočetní techniky. Problém ukládání a uchování digitálních archiválií však zákon ani prováděcí vyhláška č. 646/2004 Sb. nemohly dostatečně právně upravit z důvodu neexistence vhodného technického řešení. Prozatímně byla do zákona vtělena technologicky i finančně velmi náročná cesta převodu digitálních archiválií do „klasické“ analogové podoby, tedy cesta jejich tisku a vytváření a ukládání archivních papírových ověřených kopií.

(3) *Pojetí a rozdělení archivních činností – změny ve struktuře archivní sítě.* Původní vládní návrh nového pojetí archivnictví vycházel z principu, že jedinou autoritou schopnou zajistit péči o národní archivní dědictví a jediným plně odpovědným garantem správného výběru a náležité péče o archiválie je stát, který přejímá veškerou zodpovědnost a vykonává všechny rozhodovací pravomoci v oblasti archivnictví a spisové služby (i vůči všem nestátním původcům dokumentů a archiválií), a to prostřednictvím svých správních úřadů. Těmito správními úřady jsou ministerstvo vnitra a příslušné státní archivy, ale také další státní orgány, pokud jsou zřizovateli archivů. Celé archivnictví (tj. výkon, resp. schvalování všech odborných archivních činností) bylo pojato jako „výkon státní správy v archivnictví“, kterou „vykonává stát sám a nesvěřuje ji v přenesené působnosti orgánům územních samosprávních celků“. Tato legislativně čistá avšak až do krajnosti etatistická koncepce byla všemi kritiky vládního návrhu od počátku považována za příliš jednostrannou a v praxi neuskutečnitelnou, už vzhledem k reálným kapacitním možnostem státního archivnictví.

V konečné podobě zákona se podařilo uvedené pojetí změnit a vytvořit vyváženější koncept archivní péče, který lépe využívá odborných předpokladů a kapacitních možností všech kvalifikovaných archivářů a všech typů archivů při plnění společného poslání a cíle – optimální ochrany archivního dědictví. Státu přitom zůstala zachována úloha hlavního zodpovědného činitele, kontrolora a konečné instance ve všech záležitostech archivnictví a spisové služby. Došlo však k faktickému rozdělení archivní péče na dvě roviny: a/ na základní archivní činnosti odborné, vědecké, publikační a prezentační, jež vykonávají všechny archivy, které jsou k tomu podle zákona způsobilé (tj. existující ex lege nebo jsou řádně akreditovány); b/ na správní a kontrolní činnosti včetně „druhoinstančního“ (odvolacího) rozhodování ve stanovených záležitostech skartačního řízení a nahlížení do archiválií; ty jsou vyhrazeny pouze státním archivům jakožto správním úřadům.

Došlo také k přímému prolomení principu výlučného výkonu státní správy v archivnictví pouze státními správními úřady, a to v případě pěti „historických“ archivů měst (Prahy, Brna, Ostravy, Plzně a Ústí n. L.), jimž byly zákonem svěřeny

některé kompetence, označené výslovně jako výkon státní správy v přenesené působnosti.

(4) *Zajištění trvalé existence státních okresních archivů – úskalí zvoleného řešení.* Jedním z hlavních problémů českého archivnictví bylo zajištění další existence státních okresních archivů po zániku okresních úřadů, které byly jejich zřizovateli. Okresní archivy tvoří základní článek územní archivní sítě a často plní nezapustitelnou úlohu regionálních historických a vlastivědných pracovišť i místních kulturních center. Při reformě veřejné správy byly prozatímně připojeny k příslušným státním oblastním archivům. Nyní jsou výslovně zakotveny přímo v archivním zákoně, jsou zde uvedeny jako vnitřní organizační jednotky Státních oblastních archivů a konkrétně vyjmenovány ve zvláštní výčtové příloze zákona. Toto řešení, zajišťující zachování a trvalou existenci všech stávajících okresních archivů, dostalo přednost před jejich rovněž zvažovaným předáním do působnosti tzv. pověřených obecních úřadů. Teprve delší čas ukáže, zda zvolená varianta je optimální také z hlediska finančního zajištění a uchování dosavadní operativnosti i rozsahu působení okresních archivů.

(5) *Úpravy postavení a působnosti archivů, povinnost akreditace.* Znění zákona zavedlo rozdělení archivů na archivy veřejné (státní či nestátní) a nově vznikající archivy soukromé. Podmínkou existence všech nestátních archivů se stalo udělení akreditace ministerstvem vnitra po splnění zákonem stanovených přísných podmínek. Soustavu veřejných archivů nyní tvoří Národní archiv a státní oblastní archivy, z nichž dva mají z důvodu historické tradice název „zemský archiv“ a jejichž organizační součástí jsou státní okresní archivy z příslušné oblasti. Nově bylo v rámci veřejných archivů vymezeno postavení a stanoveny kompetence specializovaných archivů (v dřívější terminologii archivů zvláštního významu) a archivů územních samosprávných celků. Z posledně jmenovaných byla vyčleněna zvláštní skupina pěti již existujících („historických“) městských archivů, kterým byla přiznána akreditace ex lege a byl jim svěřen výkon přenesené působnosti na úseku výběru archiválií a na úseku péče o historické archivní fondy jejich měst i dalších původců. Akreditace přímo ze zákona byla přiznána rovněž skupině osmnácti nejvýznamnějších specializovaných archivů (dřívějších archivů zvláštního významu – např. APH, AKP, ANM, AUK ad.) a zákon akceptoval též rozšíření archivní sítě o novou kategorii bezpečnostních archivů (původně měly být zahrnuty mezi specializované archivy). V průběhu dotváření a projednávání zákona byly v příslušných paragrafech rozšířeny a precizovány působnosti jednotlivých typů archivů a vzájemné vztahy mezi správními úřady a těmi archivy, které podle dikce zákona správními úřady nejsou. Je nutno poznamenat, že ve vymezení kompetencí a vzájemných vztahů jednotlivých typů archivů zůstaly některé rozpory, nedůslednosti a nejasná místa. Každodenní archivní praxe však ukazuje, že tyto závady nejsou závažné a vzájemnou spolupráci je lze překonat.

(6) *Vědeckovýzkumná, publikační a vzdělávací funkce archivů.* Podstatným rysem nové právní úpravy je, že archivní zákon definuje všechny veřejné archivy

nikoli jako úzce účelová zařízení pro výběr, uchování a využívání archiválií, nýbrž jako multifunkční instituce, které nejsou pouze archivy v užším (původním) slova smyslu, nýbrž také metodickými (na úseku archivistiky a spisové služby) a vědeckovýzkumnými pracovišti, vydavatelskými a kulturně osvětovými institucemi.

U Národního archivu a státních oblastních archivů se ovšem jako hlavní nad tyto vědecké, odborné a kulturní úkoly nadřazuje funkce státního správního úřadu. Jejich archiváři by tedy měli být na prvním místě státními úředníky a teprve na druhém místě vědci, badatelé, specialisty ve svém oboru. Více než toto pojetí však v praxi vadí, že vědeckovýzkumná a publikační činnost státních oblastních archivů je limitována jejich rozpočtovými možnostmi natolik, že nezůstává dostatek prostředků na udržení dosavadních aktivit státních okresních archivů, které jsou jejich součástí. Proto možnosti státních okresních archivů jsou v některých případech proti předchozí éře jejich existence v rámci okresních úřadů omezenější.

Významným přínosem je, že zákon výslovně uvádí vědeckovýzkumnou, publikační i regionální, vlastivědnou, popularizační a kulturní činnost jako součást pracovní náplně archivů a dává jim k ní výslovné oprávnění. Navíc zákon ani současné organizační uspořádání nebrání archivům v navazování spolupráce, v účasti na společných projektech a v koordinaci těchto činností s vysokoškolskými a akademickými pracovišti.

České archivy svými odbornými kapacitami, které dnes tvoří nejméně 400 aktivních, tedy více či méně bádajících a publikujících specialistů, a také svými vydavatelskými možnostmi – lze napočítat více než tři desítky různých archivních periodik, nepočítaje monografické tituly a edice pramenů – jsou nezanedbatelnou bází základního analytického pramenného, regionálního a úzce specializovaného výzkumu. Jejich pracovníci tvoří jádro či součást autorských kolektivů menších i větších vydavatelských projektů (výrazně je to patrné např. u ediční řady NLN Dějiny českých měst, u encyklopedických publikací nakladatelství LIBRI ad.) a podílejí se na projektech a grantech národního i mezinárodního dosahu. Nemohou však (snad s výjimkou Národního archivu a obou archivů zemských) samostatně a soustavně provádět či suplovat „velký“ historický výzkum syntetický a srovnávací na nadregionální, národní a nadnárodní úrovni. Nemohou ani samy soustavněji provozovat výchovněvzdělávací nebo dokonce vědeckopedagogickou činnost. Na těchto zásadních úkolech historické vědy se však mohou efektivně spolupodílet svými specialisty a také svými technickými či prostorovými kapacitami.

Hlavním posláním archivů a archivářů zůstává nicméně uchovávat autentické historické prameny a zpřístupňovat je „profesionálním“ historikům i dalším zájemcům o dějiny.

(7) *Úprava nahlížení do archiválií.* Problematika zpřístupňování a nahlížení do archiválií, resp. její nová právní úprava představovala největší jablko sváru při přípravě archivního zákona. Střetla se zde dvě hlediska: 1/ zájem českých historiků soudobých dějin, aby pro vědecké bádání byly přístupné pokud možno všechny archivní fondy z období před listopadem 1989; 2/ princip přísné ochrany osobních

údajů fyzických osob, prosazovaný legislativou Evropské unie a navazujícím českým zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Úprava nahlížení v novém archivním zákoně se stala předmětem kampaně ve sdělovacích prostředcích a předkladatel zákona i smíšená pracovní skupina odborníků navrhli postupně řadu dalších variant, jimiž vyčerpali prakticky všechny možnosti, jak sladit obě uvedená hlediska. Snahou bylo vyjít co nejvíce vstříc požadavkům historiků, avšak neuvolnit přitom zacházení s osobními údaji natolik, aby archivní zákon ztratil naději na získání tzv. doložky kompatibility s právem Evropské unie.

Kompromisním konečným výsledkem tohoto úsilí po rozsáhlých diskusích ve výborech obou parlamentních komor je prolomení třicetileté ochranné lhůty u archiválií vzniklých před 1. lednem 1990 z činnosti státních orgánů a omezení zvláštních opatření pouze na ochranu citlivých osobních údajů žijících osob, pokud nebyly již nějakým způsobem zveřejněny a pokud nejsou obsaženy v archiváliích vzniklých před rokem 1990 z činnosti bývalé Státní bezpečnosti nebo politických stran a společenských organizací sdružených v Národní frontě. Zákon zde obsahuje několik velmi sporných ustanovení: Např. 1/ vkládá na bedra archivů povinnost získat souhlas dotčené osoby k badatelskému nahlédnutí do dokumentů obsahujících citlivé údaje o ní a konstruuje složitou proceduru získání údajů, potřebných k vyhledání dotčené osoby, z informačního systému evidence obyvatel prostřednictvím správních úřadů. 2/ Stanoví se podmínky nahlížení shodné pro všechny badatele, neboť hledisko rovného přístupu k retrospektivním informacím zde dostalo přednost před návrhy na širší či přednostní otevření archivních fondů např. pro institucionální vědecký výzkum. 3/ Naproti tomu v případě nahlížení do dosud nezpracovaných a nepřístupných archiválií zákon kupodivu výjimku výběrového přednostního zpřístupnění připouští, a to nejen pro vědecké badatele z akademických a vysokoškolských pracovišť, ale i pro studenty vysokých škol. Vyvolává to nespokojenost soukromých, laických ale i některých vědeckých badatelů, neboť o důsledném uplatnění principu rovnosti přístupu k archiváliím tedy nelze hovořit. Dokonce i vědečtí badatelé jsou totiž diferencováni a na základě písemného potvrzení zaměstnavatele mají nárok na výjimku pouze ti z nich, jejichž pracovištěm je Akademie věd nebo vysoká škola (nikoli např. muzeum, archiv, resortní výzkumný ústav). 4/ Za zveřejnění údajů z archivních pramenů, které se dotknou chráněných práv fyzických osob, činí zákon odpovědným archiváře, jenž dotyčné prameny předložil k bádání, nikoli toho, kdo chráněné či citlivé údaje zveřejnil, atd.

V části zákona upravující nahlížení do archiválií lze nalézt ještě další problémy, které tvůrcům zákona unikly. Chybí zde kupř. právo jakýchkoli nestátních původců nahlédnout do svých vlastních archiválií, předaných archivu; chybí zde též výslovné zmocnění k tomu, aby archiv mohl ověřit shodu kopie s archiválií u něho uloženou atd. Právě zde je řada námětů pro případnou budoucí novelizaci zákona.

(8) *Legislativní úprava spisové služby* je z pohledu historiků technickou záležitostí a procesem, který se odehrává mezi původci dokumentů a archiváři. Postačí proto pouze konstatování, že spisová služba u původců dokumentů je jako celek

u nás legislativně upravena poprvé a že hlavním problémem úpravy v novém zákoně bylo zavázání původců k uchovávání dokumentů a k umožnění jejich výběru pro trvalé archivní uložení. Rovněž šlo o legislativní uchopení problematiky elektronicky vedené spisové služby a elektronicky (počítačově) vedené evidence dokumentů a o sladění těchto moderních infromatických postupů s principy „klasické“ spisové služby.

(9) *Existence a funkce Vědecké archivní rady.* Vstřícným krokem ministerstva vnitra jako primárního předkladatele zákona bylo zachování Vědecké archivní rady jako poradního orgánu ministra vnitra pro odborné otázky archivnictví. Původní návrh se zakotvením další existence tohoto orgánu v zákoně nepočítal (se zdůvodněním, že nemá obdobu v žádném dalším resortu a že ministru vlády nelze zákonem předepisovat, jaké si má vytvořit poradní sbory). Vědecká archivní rada nicméně podle zákona č. 499/2004 Sb. právně nadále existuje a bude v nejbližší době nově konstituována. Bude se řídit novým statutem, který byl již vydán ministrem vnitra a který ji podstatně těsněji, nežli tomu bylo dříve, svazuje s orgány ministerstva (předsedou je náměstek ministra, místopředsedou ředitel odboru archivní správy ministerstva vnitra, převahu mezi členy mají zástupci státních archivů atd.).

Realita českého archivnictví v roce 2006 je výsledkem procesů, které se odehrály ve veřejné správě a politice, ale také v obecném pohledu na ochranu historického a kulturního dědictví po sametové revoluci. Nový zákon o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů je právní normou, která je poznamenána okolnostmi a postupy, z nichž se zrodila. Jak již bylo řečeno, je kompromisem, který jen se sebezapřením mohou akceptovat stoupenci státně direktivního, vyhraněně administrativně správního a resortního pojetí archivní péče; plně nevyhovuje ani přívržencům koncepce „pluralitního“ čistě odborně, vědecky a památkově či „ochranářsky“ zaměřeného archivnictví; a už vůbec neodpovídá představám zastánců zcela odlišných konceptů např. odstátněného „územně samosprávního“ archivnictví či krajsko-obecní soustavy archivů, nebo dokonce „privatizované“ archivní péče v co největší míře svěřené osvědčeným iniciativám soukromé podnikatelské sféry.

Jsme nuceni s novou právní normou žít a pracovat a archiváři, historici-badaatelé i autoři a spoluautoři této legislativní úpravy patrně právě nyní, po více než roce platnosti zákona, posuzují, zda je to možné, zda „kompromisní“ model českého archivnictví, zakotvený v archivním zákoně, je použitelný a životaschopný. Toto posuzování účinnosti a účinků zákona by mělo pokud možno směřovat nikoli k negaci, která by vyústila v bezbřehou skepsi či v rezignaci na snahu o jakékoli zlepšení, nebo která by naopak posloužila jako záminka k co nejrychlejšímu odstranění této konsensuální normy a k jejímu nahrazení jedním či druhým „čistým“ modelem, čili tím či oním krajním řešením. Kritická reflexe musí naopak směřovat k pozitivním efektům, tedy k tomu, aby v případě problémů a slabin archivního zákona, které jsou již od počátku zřejmé nebo které ukazuje teprve každodenní užívání zákona, byla v další praxi i diskusi nalezena a připravena správná cesta k jejich optimální-

mu překonání. S přiměřeným časovým odstupem a s dostatečnými poznatky o působení, kladech a záporech nové právní úpravy, může být zajisté připravena promyšlená a účelná novela zákona, popřípadě prováděcích vyhlášek, která přinese prospěch jak archivům chránícím významnou část národního historického dědictví, tak těm, kdo toto dědictví využívají, bádají v něm a přispívají k jeho dokonalejšímu poznání. Každý jiný postup by byl českému archivnictví i české historiografii sotva ku prospěchu.

Zatím se však zdá, že historiky a archiváře ještě před tímto případným dolaďením a zlepšením stávající právní úpravy čeká na poli pramenného a archivního bádání ještě jedna velmi aktuální zkouška. Je jí opakovaná „politická a politicko-ideologická objednávka“ - požadavek urychleného a rozhodného „vypořádání se“ s naší nedávnou minulostí, s historií „totalitního“ období 1948-1989 (omlouvám se za užití či parafrázování propagandistické terminologie). V archivní sféře, o níž zde hovořím, se za posledních deset let vrací již potřetí jako vždy poněkud pozměněný požadavek výjimečného a mimosystémového řešení; tentokrát má mít podobu zvláštním zákonem zřízené polyfunkční či multifunkční instituce – Ústavu paměti národa. Obracím na závěr svého vystoupení Vaši pozornost k tomuto záměru i přesto, že o jeho nejrůznějších aspektech se vede dnes již několikaletá diskuse ve sdělovacích prostředcích i na webových stránkách České archivní společnosti. Činím tak proto, že v této diskusi mi zatím chybí promyšlená a fundovaná filosoficko-historická a historiografickoteoretická definice pojmu či obratu „vypořádání se“ s minulostí. Hovoří se opakovaně o nezbytnosti odtajnění, zpřístupnění a zveřejnění dosud uzavřených dokumentů, o odhalení, morálním a faktickém odsouzení, popřípadě i dodatečném potrestání viníků zločinů a jejich dobrovolných i nedobrovolných pomahačů, o nutnosti intenzivnějšího neustálého připomínání minulého bezpráví a zločinů totalitního režimu zejména mladé generaci. Jen zcela výjimečně však i z úst fundovaných historiků zazní, že základem takového vypořádání se s minulostí by mělo být, vlastně musí být, především co nejúplnější kritické a vědecky pravdivé poznání a pochopení oné doby, tedy její systematické zkoumání, přesné popsání, pojmenování a vysvětlení událostí, objasnění jejich příčin a souvislostí, zjištění míry účasti, motivací a dispozic jejich aktérů atd. Na naplnění tohoto komplexního historiografického úkolu by se měly koordinovaně podílet všechny zainteresované odborné, výzkumné a vzdělávací instituce. Bez takového programového, koncepčního přístupu není vypořádání se s minulostí možné a nic na tom nezmění ani zřízení sebevětšího, maximálními financemi i pravomocemi vybaveného specializovaného ústavu pro průzkum a využívání dokumentů bezpečnostních a tajných složek bývalého totalitního režimu.

Z hlediska současné koncepce českého archivnictví znamená zřízení takového ústavu naopak pouze neorganické vyčlenění, soustředění a snad i účelové otevření určitých dokumentů, archivních fondů a částí fondů s velkým rizikem jednostranného hodnocení a využití jejich obsahu; může také znamenat z pohledu běžných badatelů uzavření a znepřístupnění těchto dokumentů ve specializované mi-

mořádné a zvláštními právy vybavené instituci. Takovéto řešení může znamenat narušení provenienčního principu, rozdělení organických spisových celků, jejich umělé soustředění a jejich exkluzivní využívání pouze vybranými badateli (členy Ústavu a vyšetřujících státních orgánů), a to nikoli pro účely především vědecké a poznávací, nýbrž převážně pro účely bezpečnostní, prověřovací či lustrační, politické a ideologické. Až příliš to připomíná neblahou praxi soustřeďování a využívání pramenů takzvaně k dějinám dělnického hnutí a KSČ, které se odehrávalo před padesáti a více lety.

Jediné, co na opakované iniciativě směřující nyní ke zřízení Ústavu paměti národa má smysl, je možnost zřízení dosud citelně chybějícího veřejného památníku zločinů totalitního režimu (stalinismu), který by se obešel bez originálů archiválií (ty patří do řádných archivů), byl by však monumentem, mementem a dokumentačním i výchovně vzdělávacím centrem, jež by iniciovalo vědecký výzkum a uvádělo ve známost, tedy zprostředkovávalo nejširší veřejnosti především odborně fundované výsledky vědecké historiografie o tomto dějinném fenoménu.

Děkuji vám za pozornost.

Václav Ledvinka

Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma. Bilance, problémy, naděje

Úvodní referáty konferencí i historických sjezdů mají zpravidla syntetizující charakter a jejich součástí je i bilance dosavadního stavu problematiky a výhledy pro další období. Jak napovídá název mého příspěvku, chce se této tradice držet i toto úvodní vystoupení. Nikoli náhodou. Fakt, že na IX. sjezd českých historiků byla jako jedna ze tří sekcí zvolena právě výuka dějepisu, respektive školní dějepis a jeho teorie, tj. didaktika dějepisu – a dostává se jim tak mimořádné pozornosti, nemýlím-li se vůbec největší ze všech dosavadních sjezdů – byl vyvolán velkým zájmem veřejnosti o dění kolem výuky dějepisu na českých školách a i značným oživením zájmu o školní dějepis uvnitř historické obce. Už samy tyto skutečnosti upozorňují na to, že školní dějepis není jenom záležitostí samotného školského systému, ani jenom historické obce, nýbrž také veřejného prostoru.

Je ovšem také fenoménem značně složitým. A tento referát nemůže postihnout všechny jeho rysy, které by si zvláštní pozornosti zasloužily. Soustředí se proto jenom na pět z nich. Na ty, které mají pro současnou českou situaci nejpodstatnější význam. Mnohá nedorozumění vyvolává už ne dosti jasné vědomí toho, co vlastně školní dějepis je: proto se nejprve ptáme, co školní dějepis je. V souvislosti s tím pak přejdeme k tématu, který veřejný prostor polemikami zaplňuje patrně nejvíce – k problematice spojené s přípravou a realizací nových kurikul, tedy dokumentů majících výuku dějepisu řídit. Dále se zdržíme u učebnic a u stále se rozšiřující mezinárodní spolupráce českého školního dějepisu a jeho didaktiky. Nakonec

se budeme zabývat samotným postavením didaktiky dějepisu v české historiografii, jejím stavem a perspektivami.

Co je školní dějepis?

Abychom mohli provést bilanci předchozího období, bude prospěšné, když si připomeneme samozřejmou, přesto však nedostatečně uvědomovanou skutečnost, že školní dějepis je dvojdomý:

1/ je vyučovacím předmětem. Jako takovému je mu ve školství přidělen jistý prostor (zařazení jeho výuky na jisté typy škol, jeho začlenění do souboru oborů či předmětů, je mu přidělená hodinová dotace) a je také podřízen a řízen administrativními a legislativními předpisy. V tomto směru rozhoduje o školním dějepisu stát, respektive jeho politická reprezentace.

2/ je součástí historické vědy a historické kultury. Z tohoto zorného úhlu je, pomínil-li tu problematiku pedagogickou a psychologickou, úkolem historiků, didaktiků a učitelů školní dějepis koncipovat, kultivovat a kriticky jej reflektovat.

Vztah těchto dvou sfér však není rovnocenný: je to sféra administrativně správní, která je „silnější“, neboť je to ona, kdo dějepisu vymezuje pole, na němž může působit.

Toto dělení je základní, z čehož vyplývá, že situace je složitější. Vedle odborných hledisek tu velmi často spolurozhodují i politické zájmy, i zde fungují nejrozličnější lobby, snažící se uplatnit či prosadit své ekonomické či ideové zájmy a názory. O slovo se hlásí politické strany, odborná a zájmová sdružení (např. ASUD,¹ PAU (Přátelé angažovaného učení),² SKAV (Stálá konference asociací ve vzdělávání),³ Face tu Face of History⁴), každá má své představy a prosazuje svá hlediska a stanoviska. Navíc existují a vždy existovat budou rozdíly v přístupech i názorech mezi učiteli a historiky, mezi historiky a pedagogy či psychology, a také mezi těmito všemi a státní sférou. Tato rozdílná stanoviska a názory je třeba chápat, i když ne vždy je možné se všemi souhlasit; jsou ostatně také leckdy neslučitelné.

Mezi oběma základními sférami, stejně jako mezi dílčími účastníky této komunikace, proto musí existovat alespoň dialog, ne-li spolupráce. Zůstaneme-li u základního dělení, můžeme říci, že slouží ke cti ministerstvu školství, že - po jisté odmlce ve druhé polovině devadesátých let - tento dialog vede a že se daří i spolupráce. Nerodila se ale snadno a nebyla prosta ani kontroverzí. Vyvolaly ji obavy o další charakter i samu existenci školního dějepisu jako samostatného vyučovacího předmětu, jež se v učitelské veřejnosti a v historické obci objevily, i některé problémy kolem schvalování učebnic. Neúspěšný byl pokus uzavřít dohodu mezi MŠMT a Sdružením historiků ČR – Historickým klubem o spolupráci na schvalování všech

¹ Viz <http://mujweb/www.asud.cz>.

² Viz <http://www.pau.cz>.

³ Viz <http://www.skav.cz>.

⁴ Viz <http://Mujnet.cz>.

materiálů k výuce společenskovedních předmětů; vzorem této dohody měla být obdobná dohoda mezi ministerstvem a Jazykovědným sdružením ČR. Následný pokus o ustavení Ad hoc pracovní skupiny pro schvalování učebnic se ukázal bohužel jako málo funkční. V souvislosti s přípravou nových kurikul a diskusemi o možné integraci občanské nauky a dějepisu bylo na jaře roku 2003 sepsáno Slovo k dějepisu⁵ jako apel upozorňující na nebezpečí takového kroku, s nímž jednak nejsou dobré zkušenosti z jiných zemí,⁶ jednak na skutečně koncepčním řešení takového případného kroku se vlastně v českém školství neučinilo prakticky nic – ostatně zkušenost s testem pro tzv. Občanský a společenskovední základ pro novou státní maturitu toho může být potvrzením.⁷ Slovo k dějepisu podepsalo na pět set historiků, učitelů i badatelů z jiných vědních disciplín, včetně 17 členů České učené společnosti. Souběžně s tímto apelem vypracoval další stanovisko, podpořené rozsáhlou podpísou akcí, i výbor ASUD v Petici 17. listopadu 2003.⁸

Klíčová pasáž Slova k dějepisu zněla takto:

Apelujeme (...) na všechny odpovědné pracovníky ve školství, aby svá rozhodnutí ohledně reformy a úprav vyučování v oblasti Člověk a společnost (a také Člověk a jeho svět) pečlivě zvažovali a přihlíželi přitom k odhadnutelným vzdělanostním potřebám společnosti a neupřednostňovali před nimi „rychlá“ a „snadná“ „řešení“. Národní program rozvoje vzdělávání stejně jako obecné pasáže Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy poskytují dostatečný prostor k tomu, aby mohlo být potřebné reformy dosaženo a abychom se přitom vyvarovali chyb, nutně vedoucích k nenávratným změnám, jejichž výsledkem bude pouze destrukce systematického humanitního vzdělání. Jeho náhradou může být za realizace současných přístupů pouhá tříšť informací pospojovaná pomíjivými aktualizacemi.

Slovo k dějepisu také požadovalo – znovu, první polistopadový pokus se datuje nemýlím-li se k roku 1992, kdy se uvažovalo o zřízení Dějepisné rady - zřízení odborného grémia složeného ze zástupců všech vědních oborů podílejících se na předmětech dějepis, občanská nauka a zeměpis, který by se zabýval jejich koncepčními otázkami. Takovéto grémium bylo nakonec – pod pojmenováním *Pracovní skupina pro dějepis* při odboru 22 MŠMT zřízeno, pravidelně se schází zhruba jed-

⁵ *Slovo k dějepisu*, DaS 4/2003, s. 53-54; též *Historie a škola II. Člověk, společnost, dějiny*, Praha 2004, s. 61-68, včetně odpovědi MŠMT ČR.

⁶ Dagmar HUDECOVÁ, *Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a její výsledky*, Praha, PedF UK 2006 a Elisabeth ERDMANN, *Powstanie zintegrowanego przedmiotu G/S/E (historia, wiedza o społeczeństwie i geografia) w Bawarii i doświadczenia z nim związane*, sb. Korelacja, integracja wiedzy – szansa dla ucznia, edd. G. Pańko – J. Wojdon, Wrocław 2006, s. 17-22.

⁷ Katalog Občanský a společenskovední základ, schválený pro maturitní zkoušku 2007/2008, www.ceremat.cz. Diskuse nad letošním testem z tohoto předmětu proběhla v deníku tisku.

⁸ Text je dostupný na <http://mujweb/www.asud.cz> (Dokumenty).

nou až dvakrát ročně a je platformou pro nejen výměnu názorů, ale i pro přípravu společných akcí či k diskusím o aktuálních otázkách.

Ale ještě před aktivitami roku 2003 vzešla z vlastně neoficiálního rozhovoru myšlenka na odborné setkání pracovníků ministerstva a jím řízených institucí a zájemců z řad historiků, učitelů a badatelů z jiných příbuzných disciplín, které by bylo otevřenou diskusí na problém školního dějepisu a humanitního vzdělání vůbec, protože rozdíl v názorech mezi státní a vědeckou sférou byl tehdy značný. Tento podnět ministerstvo akceptovalo, a tak se v dubnu 2002 uskutečnilo první setkání pod názvem *Historie a škola*, možná ale známější pod neoficiálním pojmenováním vzniklým podle místa jeho konání „telč“. Setkání se mezitím stalo pravidelným; další, v pořadí již pátý seminář, věnovaný tentokrát především terminologii a pojmosloví vůbec, se uskuteční na počátku listopadu. Toto fórum se stalo skutečnou - a v prvních letech leckdy i ostrou - výměnou názorů i prezentací kvalifikovaných názorů. Naopak zvláště poslední z těchto setkání již probíhalo spíše na bázi nalézání konstruktivních řešení. Referáty i shrnutí diskuse jsou přístupny jak v podobě tištěných sborníků, tak i na www stránkách MŠMT.⁹ O tom, že tato setkání mají svůj smysl, svědčí i mimořádný ohlas, s nimiž se tyto sborníky setkávají.

Mnozí bychom si jistě přáli, aby tato spolupráce přinášela pozitivní změny jak rychleji, tak aby byly i „viditelnější“, avšak jak bylo řečeno v úvodu této pasáže, jsou pravidla řízení státní správy a našeho politického života v tomto případě silnější.

Pohlédneme-li na dnešní evropskou školskou politiku z hlediska toho, jaké místo v ní dějepis zaujímá, nelze se zbavit pocitu, že jsme svědky jakési jeho administrativní marginalizace. Existují viditelné tendence, zvláště v primárním vzdělávání, jej integrovat s jinými obory, jak to již realizovaně vidíme v Polsku či Bavorsku. Lze ale na tomto místě položit otázku, zda je v integrovaných předmětech zpravidla porušená relativní celistvost historického obrazu v souladu se vzrůstajícím významem jakéhosi neohistorismu v euro-atlantickém sociálním myšlení, vyvolaném a posilovaném dnešní globální politickou situací.

Spory o nová kurikula

Období, jež tu bilancujeme, se takřka přesně kryje se zahájením prací na výrazné reformě předpisů a osnov (kurikulární reforma), která nyní vstupuje do fáze své realizace. A stejně jako ve všech dalších zemích, kde k takové reformě došlo, zvedla se i u nás vlna oslav i katastrofických vizí, problém byl (a je) silně politizo-

⁹ *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu*. Uspořádal Zd. Beneš, Praha 2002; *Historie a škola II. Člověk, společnost a dějiny*. Uspořádal Zd. Beneš, Praha 2004; *Historie a škola III. Člověk, společnost a dějiny II – jak učit dějiny 20. století*. Uspořádal Zd. Beneš, Praha 2006.

ván, stejně jako medializován.¹⁰ Bohužel zvláště úroveň mediálních sdělení o skutečných problémech tvorby nových kurikul není příliš dobrá.

Nejprve šlo o vypracování Národního programu rozvoje vzdělávání, zahájené tzv. Výzvy pro deset milionů (1998). Následovala příprava nové jednotné maturitní zkoušky. S jistým zpožděním byl vytvořen i kolektiv pro přípravu obsahu této zkoušky z dějepisu. Výsledkem práce je Katalog,¹¹ který byl učitelskou veřejností přijat kladně, ani po celostátní diskusi jej nebylo třeba měnit. A měnit se příliš nemusel ani při jeho nové revizi v roce 2005. Ideou práce na Katalogu bylo zahájení vnitřní proměny gymnaziálního školního dějepisu v té míře, jak to zadání maturit umožňovalo. Vymezení předmětu školního dějepisu a jeho funkcí lze považovat do dneška za nejhlubší pokus o jeho vymezení – a veškerá práce historiků v dalším období z něho tak či onak vychází.

Práce na jednotné maturitě z dějepisu začaly s jistým zpožděním oproti jiným předmětům, neboť s dějepisem se mezi povinnými předměty maturitní zkoušky původně nepočítalo. Nakonec byl ale dějepis stejně „přeřazen“ do profilové části maturit, takže katalog tu slouží pouze jako vodítko. Součástí Společné části maturitní zkoušky se nyní nově stal tzv. Občanský a společenskovední základ, který „*má ověřit, jak se žák seznámil se společenskými, hospodářskými, politickými a kulturními aspekty současného života, s psychologickými, etickými a právními kontexty mezilidských vztahů. Prověřuje znalosti a dovednosti z vybraných společenských věd jak z hlediska životní praxe, tak z hlediska širší teoretické orientace v oblasti těchto věd. Zaměřuje se také na oblast mediální výchovy, ověřuje schopnost interpretace oborových textů.*“¹² Kolem testu z tohoto předmětu se rozvinula v polovině tohoto roku politická a veřejná debata, neboť obsahoval otázky sporné či dokonce věcné chyby. Připomínám tuto zkušenost proto, že ji chápu jako poněkud varující příklad nedostatečně koncipovaného integrovaného předmětu; nejsou-li dostatečně zřetelně formulovány jeho cíle a není-li vytvořena jeho pevná struktura opírající se o jednotící integrující prvek, zůstává takový předmět pouhým souhrnem dílčích poznatků, s nimiž si nebude vědět radu ani učitel, natož pak žák. Lze uvést ještě jeden příklad. Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost jsou dva vzdělávací obory – občanská nauka a historie (vlastně dějepis). Zmíněn je i třetí obor – geografie. Všichni víme, že historické poznání bez geografických znalostí je nemožné. Jak ale koncipovat

¹⁰ O stavu dnešní výuky dějepisu z poslední literatury viz Elisabeth ERDMANN - Robert MAIER - Susanne POPP (Hrsg), *Geschichtsunterricht international - Bestandsaufnahme und Visionen/ Worldwide Teaching of History - Present and Future/ L'enseignement de l'histoire dans le monde - Bilan et visions*. Studien zur internationalen Schulbuchforschung, Bd. 117, Hannover 2006; *Yearbook International Society for History didactics 2006 – World History*, Schwabach/Ts., Vochenschau Verlag 2006; D. HUDECOVÁ, c.d.

¹¹ *Katalog k maturitní zkoušce: Dějepis*, Praha, Cermat 2001. Inovovaná verze viz www.ceremat.cz.

¹² *Občanský a společenskovední základ*. Zkouška zadávaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, s. 2.

třeba integrovaný vyučovací předmět dějepis – zeměpis, když je kurikulum dějepisu koncipováno jako věda humanitně-sociální a zeměpisu jako vědy přírodní? Navíc i zkušenosti ze zahraničí začínají ukazovat, že žáci vnímají učivo integrovaných předmětů jako nesoustavné a uvažují o něm v kategoriích tradičních oborů (předmětů): toto je dějepis, toto zeměpis, toto psychologie, ono sociologie atd.¹³

Poněkud jiná, a značně kontroverzní, byla práce na nových dějepisných kurikulech – rámcových vzdělávacích programech. Účast historiků tu byla omezenější, mezi spoluautory RVP-ZV a RVP-G nalezneme jen jméno Zd. Beneše a dr. Hudecové, v té době také pracovnice VUP. RVP – SOV byly s historiky konzultovány spíše neoficiálně, avšak dějepisné kurikulum tu přímo navazuje na předchozí osnovy z roku 2001 (?), které byly připravovány širokým kolektivem historiků, didaktiků a učitelů a usilovaly o obsahovou i konceptuální reformu školního dějepisu. Svá stanoviska k novým dokumentům řídícím výuku vyjadřovali samozřejmě i učitelé, ať už jednotlivě, anebo zastupovaní ASUD-em.

S výslednou podobou dějepisného kurikula nejsme – myslím historiky a učitele, kteří se na jejich přípravě podíleli – zcela spokojeni; a opět každý z poněkud jiného důvodu. Historikové chtěli hlubší reformu celého konceptu školního dějepisu, protože i ten stávající není ničím jiným než další úpravou konceptu, jehož kořeny sahají až někam do první poloviny minulého století a který snadno je sledovatelný i na - přes jejich ideologizaci - osnovách dějepisu v jeho druhé polovině.¹⁴ Učitelé veřejnosti zase vadí příliš stručné vymezení učiva¹⁵ a zkušenosti ukazují, že si také v mnoha případech nerozumí dikci nových dokumentů. Čtou je nikoli od očekávaných výstupů, tj. formulací toho, do jaké úrovně má žák jednotlivá témata učiva zvládnout, ale jako předchozí osnovy, založené naopak na principu členění učiva.

Řada ŠVP je totiž pouhou aplikací znění RVP, nikoli jejich tvůrčím rozpracováním. Na druhé straně lze najít pokusy o tvorbu integrovaných předmětů, jež však zase trpí – alespoň podle toho, co jsem mohl poznat – výraznými nedostatky odbornými. Negativní roli v přijetí reformy sehrála i mediální sféra, píšící například o tom, že učitelé si budou sami vytvářet osnovy, což vedlo k nakonec ke značné nervozitě; své vykonala také nedostatečná skutečně odborná a nikoli jen mediální „propagační“ akce před zahájením práce na kurikulární reformě, možná měly být provedeny i předcházející sociologické průzkumy, zjišťující, jak je veřejnost na tento krok mentálně připravena. Mohli jsme více využít podobných zkušeností, jež získaly země, vstupující na cestu těchto reforem před námi, anebo souběžně s ná-

¹³ Vedle již připomenutého referátu E. Erdmannové v pozn. č. 6 viz též: Jiří ŠKODA – Pavel DOULÍK, *Výzkum dětských pojetí vybraných přírodovědných fenoménů z učiva fyziky a chemie na základní škole*, Pedagogika, 56, 2006, č. 3, s. 231-243, kde i další lit.

¹⁴ Viz Zdeněk BENEŠ, *Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*, Pedagogika, 55, 2005, č. 1, s. 37-47.

¹⁵ Srov. dokumenty ASUD.

mi.¹⁶ Vytvoření prostoru pro tvůrčí aktivitu učitelů, dokonce i právně vymezit prostor pro inovace, je ale snad v zájmu opravdu všech.

Sama kurikula samozřejmě ještě podobu reálné výuky nezmění. Zřetel je třeba brát k převažujícím návykům a formám výuky jak u jednotlivých učitelů (vyučovací styl), tak v sociokulturní rovině; pak mluvíme o vyučovací kultuře. V českém školství stále převažuje encyklopedický a faktografický přístup – a jemu odpovídá i dějepisné kurikulum tak, jak je nakonec v RVP formulováno. Řečeno jednou větou a z hlediska dějepisu: ve školním dějepisu byla provedena reforma pedagogická a administrativní, podstatně méně už reforma konceptuální. Dovolím si to považovat za promarněnou šanci, ne-li chybu.

Zvláštního významu proto nabývá další vzdělávání učitelů. Podílí se na něm řada institucí a organizací, od Národního institutu pro další vzdělávání učitelů přes vysoké školy až po třeba program Tváří v tvář historii. Také škála nabízených akcí je různorodá – od jednotlivých přednášek až po semináře¹⁷ a letní školy, od ryze odborně historických akcí až po aktivity směřující ke zdůraznění výchovného aspektu dějin (Tváří v tvář historii).¹⁸ Po mém soudu je ale na škodu věci, že toto vzdělávání ztratilo jasnou a jednotnou strategickou linii.

Na druhé straně lze jen přivítat, že jsou učitelé, kteří se začali věnovat vlastní metodické a didaktické tvorbě a dokonce i historické badatelské práci, zejména na poli regionálních dějin. Řada těchto aktivit zůstává ale širšímu okruhu zájemců ukryta, neboť se o nich dovídají leckdy jen náhodou, prostřednictvím svých kontaktů. Byl by vhodné je zveřejnit – vhodným prostředím tu může být nově zřízený portál RVP na www stránkách Výzkumného ústavu pedagogického.

Učebnice

V souvislosti s reformou se znovu také otevřela – byť jenom okrajově – otázka učebnic. Lze hned formulovat ústřední bod tohoto tázání: jak tvořit učebnice, když má učitel právo si vytvořit „vlastní osnovy“, a budou učebnice vůbec potřeba? Víme přitom, že čeští učitelé v reálné výuce využívají učebnic velmi málo – jejich výběr je přitom více jak široký. Uvolnění trhu, možnost výběru učebnic a ekonomické zájmy nakladatelů vedly k rychlému nárůstu počtu učebnic; dnes jich je na trhu, počítáno podle svazků, kolem 150. Ne všechny mají samozřejmě odpovídající kvalitu zpracování i svého obsahu.

Učebnice jsou přitom jedním z těch prvků školního dějepisu, jež slouží jako kritérium jeho celkového hodnocení. I z hlediska veřejnosti jsou jeho nejviditelněj-

¹⁶ Pro Francii srov. Jacques LE GOFF, *Život v znamení historie*, Bratislava 2003; pro Británii, rozsáhlá literatura existuje pro probíhající polskou reformu, a to na stránkách časopisu *Wiadomości historyczne*.

¹⁷ *Výuka dějin 20. století na českých a slovenských školách*, Ústí n. L. 2006; *Regionální dějiny ve výuce dějepisu* (sborník v tisku); *Stereotypy a mýty ve výuce dějepisu* (sb. v redakční přípravě).

¹⁸ Viz *Historie a škola III*, Praha 2006.

ším prvkem. A protože je učebnice specifickým typem historického textu,¹⁹ je také součástí dějepiscetví jakožto literární reprezentace historického poznání a je dokonce i - z hlediska žáků - svébytnou formou historického poznávání. Byly to právě učebnice, jež u nás představovaly nejvýraznější inovační prvek školního dějepisu od počátku 90. let. Tvorba učebnic byla rychlejší než tvorba nových osnov, a tak to byly ony, které přicházely s novou strukturací učiva i s některými metodickými ideami. České učebnice svou grafickou úrovní rychle doháněly, co v předchozím období, zejména díky nedostatečné polygrafické výrobě, promeškaly.

Jejich základní modernizační rys však spočíval v nových přístupech k jejich didaktickému zpracování. Dnešní školní dějepis však nemá nějakou normativní podobu učebnice. Lze rozlišit jejich tři typy, quasisyntézu, analyticko-syntetickou a materiálové kompendium, tj. čítanky, chrestomatie atp.²⁰ Každý z těchto typů má své výhody a nevýhody. Až na výjimky, učebnice z libereckého nakladatelství Dialog autorského kolektivu H. Mandelové, jsou koncipovány jako tzv. quasi-syntézy. Typ quasi-syntézy byl v devadesátých letech volen vzhledem k charakteru předlistopadových učebnic a s vědomou snahou posílit narativní složku, neboť jazyková, narativní kompetence je jedním z podstatných rysů historické práce. ASUD však poukazoval na jejich nedostatečnou metodickou výbavu – někdy oprávněně, jindy ne. Východiskem této kritiky byla a je idea pracovní učebnice.

Skutečně se zdá, že učebnice typu quasisyntézy již vyčerpává své možnosti. Lze možná prohloubit syntetičnost výkladu, od faktografie přejít k generalizačnímu výkladu, což by odpovídalo koncepci RVP, existují ale i další možnosti. Mezi nimi je třeba upozornit na znovu se objevující chrestomatie upravené pro školní užití,²¹ inovaci pracovních sešitů, jež ve svém vývoji poněkud ustrnuly, na učebnice akcentující vyprávění (příběh), zvláštní důraz bych kladl na přípravu informačních materiálů, jež by rychle a kvalifikovaně reagovaly na aktuální potřeby školní výuky.²² Tyto materiály mohou mít formu stejně tak knih jako CD-romů či DVD disků, kte-

¹⁹ Souhrnně viz Zdeněk BENEŠ, *Dějepisná učebnice*. Manuál Encyklopedie českých dějin, Praha 2003, s. 314-332.

²⁰ Dle Jerzy MATERNICKI, *Szkolne podręczniki historii – problemy i perspektywy modernizacji*, in: *Podręcznik historii*, ed. B. Kujawska, Poznań 1994, s. 44-54. Dále Zdeněk BENEŠ, *České učebnice dějepisu po roce 1989*, in: *Česko-slovenská ročenka 2003*, Brno 2003, s. 281-289. Viz též heslo *Podręcznik szkolny historii*, in: *Współczesna dydaktyka historii*, Warszawa 2004, s. 266-269.

²¹ Robert KVAČEK – Jan KUKLÍK – Helena MANDELOVÁ – Ilona PAŘÍZKOVÁ, *XX. století o sobě. Dějiny v dokumentech*, Liberec 2005; Jan KVIRENC, *České dějiny do roku 1914 – Historie v dokumentech*, Liberec 2000, Mária BEZCHLEBOVÁ - Anita FRANKOVÁ, *Cesta – cíl neznámý*, Praha 1995.

²² Jejich vydávání realizovalo na počátku nového století MŠMT. Vyšly však pouze dva svazky *Téma: Holocaust* a Zdeněk BENEŠ – Jan KUKLÍK – Václav KURAL – Jiří PEŠEK, *Téma: Odsun – Vertreibung*, Praha 2002.

ré jsou v mnoha směrech, zejména pro možnost své multimediálnosti, ještě výhodnější.

Nové učebnice by ale měly zřejmě v souladu s evropským trendem směřovat k typu analyticko-syntetické učebnice, jež kombinuje quasisyntézu a tzv. pracovní učebnici. Vytvoření takové učebnice je však náročným didaktickým a metodickým úkolem; příprava takové učebnice trvá déle, což někdy odporuje ekonomickým zájmům vydavatelů, bude muset být připravena spíše kolektivem autorů než jednotlivcem, a nutně si vyžaduje také ohled na teorii – předpokladem tedy je didaktika jako disciplína. Teorie učebnic je přitom jednou z mála enkláv předlistopadové didaktiky, která zůstává (vynecháme-li její tehdejší politické konsekvence) platná a je i produktivní.

Mezinárodní spolupráce

Výraznou komponentou vývoje školního dějepisu ve sledovaném období byla mezinárodní spolupráce. Školství je sice vnitřní záležitostí jednotlivých členských států Evropské unie, jejíž orgány - podobně jako orgány Rady Evropy - tak mohou v této oblasti vydávat pouze doporučení svým členským státům, ale přesto se zvláště školní dějepis výrazným způsobem internacionalizuje. Jde o pokračování snah eliminovat z učebnic a kurikul takové formulace či témata, jež by mohla vést k nesnášenlivosti či dokonce vyvolávat nepřátelství. Tato snaha je již „letitá“, datovat ji lze od roku 1925, kdy ji uvedla v život Společnost národů; na její iniciativu posléze přímo navázalo UNESCO, a to už na svém prvním zasedání v roce 1946.²³ Internacionalizace školního dějepisu se dnes projevuje jak v tvorbě regionálních tj. nadnárodních učebnic, jejichž příkladem může být nedávno vydaná společná německo-francouzská učebnice, prostřednictvím empirických výzkumů, mezinárodních komisí, individuálních badatelských aktivit, či bohatou školskou praxí – výukou na školách s jiným vyučovacím jazykem než češtinou, spoluprací škol, učitelů, aktivitami Stálé konference evropských asociací učitelů dějepisu (Euroclia)²⁴ či různými odbornými soutěžemi. Do této spolupráce plně vstoupila i Česká republika.

Pokud se týká sousedních států, věnuje otázkám školního dějepisu soustavnou pozornost česko-slovenská komise historiků, zabývala se jí bohužel nedávno zrušená česko-polská komise pro humanitní vědy, naopak v roce 2001 byla ustavena Česko-německá komise pro školní učebnice, pracující do té doby jako neoficiální volné sdružení. Referáty jednotlivých konferencí a jejich doporučení jsou publikovány ve sbornících, vycházejících v rámci publikační řady Georg-Eckert Institutu pro mezinárodní výzkum učebnic a Doporučení komise jsou předávána státním institucím v obou zemích. O činnost Česko-německé komise se podrobně zajímala

²³ Zdeněk BENEŠ, *Školní dějepis a válka*. Sb. z konference Berta Suttner, v tisku.

²⁴ Viz Diskusní dokument o záměrech a činnosti Euroclia pro příští období.
<http://www.muweb.cz/www/asud/euroclio.htm>

v minulém roce i japonská vláda, a to samozřejmě v souvislosti s nedávnými politickými protesty Číny a předtím Koreje ohledně některých nově vydávaných japonských učebnic dějepisu. Zájem všech tří jmenovaných komisí se totiž soustřeďuje zejména na soudobé dějiny a jejich otevřené otázky.

Zvláštní postavení mají nyní takřka bez omezení se rozvíjející styky konkrétních škol a učitelů se svými kolegy v mnoha evropských zemích. Přiznám se, že nemám úplný přehled o těchto aktivitách a zmíním se proto jenom o takových, které znám. Velmi úspěšný byl česko-bavorský projekt *Vertrauen überwindet der Grenzen*, zakončený mimo jiné knihou žakovských prací *Sagenhafte goldene Strasse – Pověstmi opředená Zlatá cesta* (2000), zmínit je třeba aktivity saské nadace *Die Brücke* či saského ministerstva kultu, pod jehož egidou byla zpracována i kniha *Dál v Sasku stejně jak v Čechách... / Weit drin in Sachsen wie im Böhmenwald...* s podtitulem *Kapitoly z česko-saských dějin pro učitele*.²⁵ Samostatnou pozornost by si také zasloužily česko-německé soutěže pro žáky. Z těch posledních lze vysoko hodnotit Přeshraniční soutěž pro žáky Němci a jejich východní sousedé - setkávání: Češi a Němci, spolupořádané společně českým ministerstvem školství a ministerstvy vnitra a kultu, mládeže a sportu Badenska-Würtemberska, jejíž obsah nesporně přispívá ke vzájemnému poznání bez negativních politických akcentů. Bohužel se totéž nedá říci o bavorské soutěži *Böhmen und mehr...*, která se nevyvarovala historických reminiscencí. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Eustory spoluorganizuje také soutěže pro středoškolské studenty. A nutno říci, že tyto studentské práce mají vysokou úroveň.²⁶

Didaktika jako vědní obor

Vracím se tu tak znovu k didaktice jako vědní disciplíně. Hned v první kapitole jedné z učebnic školní didaktiky najdeme oddíl, svým titulem se apelativně ptající *Je vůbec didaktika k něčemu? A v jeho závěru čteme větu: *Didaktika je věda kritizovaná, podceňovaná – řekli bychom nemilovaná*.*²⁷ A tak se můžeme ptát: Proč tomu tak je? Na vině je vícero faktorů a tři z nich považuji za dominantní:

V historické vědě stále přetrvává názor, že historiografie přímo poznává historickou skutečnost a jejím těžištěm jsou proto prameny. Didaktika naproti tomu je pouhou multiplikací či popularizací této vědy.

Za druhé je disciplínou snadno manipulovatelnou. Daleko bezprostředněji než sama historiografie je využívána, zneužívána (a sama se k tomu leckdy podbízel) pro politické cíle. Zkušenost z let 1948-1989 tu působí velice silně. Tuto argu-

²⁵ *Dál v Sasku stejně jak v Čechách... / Weit drin in Sachsen wie im Böhmenwald...* Kapitoly z česko-saských dějin pro učitele, edd. K. Kaiserová – Z. Radvanovský – M. Veselý, Ústí n. L. 2004.

²⁶ Viz *Kamenná paměť mého kraje*, Praha, ÚSD AV ČR 2004; *Nejen hrdinové, nejen zbabělci*, Praha, ÚSD AV ČR 2006.

²⁷ Zdeněk KALHOUS – Otto OBST a kol., *Školní didaktika*, Praha 2002, s. 17-18.

mentaci lze však i otočit: jde o oblast natolik závažnou, že si ji všechny politické systémy přisvojují.

Za třetí je to nedostatečná institucionalizace české didaktiky dějepisu. Je to faktor vyplývající z oněch dvou předchozích. Teprve od roku 2003 je možné akreditovat oborové didaktiky jako doktorské studium, což je předpoklad pro to, aby se didaktika mohla znovu stát habilitačním oborem. FF UK o tuto akreditaci žádá. Na vysokých školách se rekonstruuje studium učitelství, a zvláště na filozofických fakultách je tvořeno zcela nově.

Také skupina historiků, kteří se soustavně didaktice věnují, je velmi úzká. A většina z nich se soustřeďuje povytce na metodiku výuky dějepisu, což je zřejmě vyvoláno i řekněme pragmatickým zaměřením studentů.²⁸ Ostatně didaktika je vcelku obecně vnímána jako metodika, i když to není pohled ani správný, ani odpovídající dnešní úrovni evropské didaktiky dějepisu. Čas od času můžeme dokonce zaslechnout názor, že didaktika by se vůbec měla rozvíjet nikoli jako disciplína s plnou vědní strukturou od teorie po empirii, nýbrž jako dovednostní obor, neboť je to „umění učit“. To je nebezpečné pojetí, jež vystavuje jakoukoli oborovou didaktiku značným rizikům.²⁹ V případě didaktiky dějepisu právě oné vyčítané manipulovatelnosti učiva, tentokrát už ne z ideologických motivů, ale například prostřednictvím mediální historiografie, která dnes tvoří jednu z nejvýraznějších a nejvlivnějších sfér historické kultury, na školní dějepis působící dokonce zcela přímo.

Na tomto místě si dovolím jednu terminologickou vsuvku. Týká se pojmů didaktika a metodika. Termínu didaktika dějepisu lze v českém pojmosloví rozumět ve dvojím smyslu, širším (didaktika dějepisu^I) a užším (didaktika dějepisu^{II}),³⁰ přičemž metodiku lze – jak ukazuje následující tabulka – chápat jako relativně samostatnou subdisciplínu.³¹

²⁸ Viz Stanislav JULÍNEK, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004; Vratislav ČAPEK – Blažena GRACOVÁ – Tomáš JÍLEK – Helena VÝCHODSKÁ, *Úvod do studia dějepisu*, Plzeň 2005.

²⁹ K tomu Jan SLAVÍK, *Lesk a bída oborových didaktik*, *Pedagogika* 53/2003, č. 2, s. 137-140 a násl. diskusi v *Pedagogice* 2003, č. 3, s. 321-328.

³⁰ Jsem si vědom terminologické nejednoznačnosti tohoto pojetí a pro tuto chvíli rezignuji na přesnější terminologická určení. Opravňuje mě k tomu fakt, že v termínu didaktika je jak v jeho širším, tak i užším významu v českém prostředí běžně užíváno.

³¹ Blíže viz Zdeněk BENEŠ, *Rovnoprávný člen rodiny anebo nechtěné dítě? Česká didaktika dějepisu dnes*, in: *Oborové didaktiky v pregraduálním učitelském studiu*. Sborník z konference konané 13.–14. září 2004 na PdF MU v Brně, T. Janík, V. Mužík, O. Šimoník (ed.), Brno, MU 2004 (CD-ROM). O možnosti takového vyčlenění metodiky přesvědčuje například existence svébytných periodik věnovaných metodice s relativně uzavřenými svébytnými autorskými okruhy, či i svébytné odborné literatury.

didaktika dějepisu^I	
Mezní (historicko)vědní disciplína, ležící na pomezí historických, sociálních a pedagogických věd. Jejím předmětem je historické vědomí jako součást konkrétní historické kultury. Lze ji pojímat jako nauku o sociální komunikaci historických informací se specifickým přihlédnutím ke školnímu prostředí a výuce dějepisu.	
didaktika dějepisu^{II}	metodika dějepisu
Teoreticko-empirická subdisciplína zabývající se teorií školního dějepisu jako vyučovacího předmětu, tj. zejména tvorbou jeho konceptů, studiem dějin výuky a empirickým výzkumem. Má povýtce metodologický charakter.	Empiricko-teoretická subdisciplína, vymezitelná jako teorie dějepisného vyučování. Má povýtce induktivní charakter, neboť čerpá z vyučovací praxe. Zabývá se především aplikacemi vyučovacích metod na systematiku vzdělávacího oboru (historická věda).

Metodika má tak zcela nezastupitelnou funkci v systému didaktiky jako vědní disciplíny a jejímu stavu a rozvoji je třeba věnovat odpovídající pozornost. Nelze rozvíjet didaktiku bez zřetele k jejímu pragmatickému uplatnění: metodika tak na jedné straně rozvíjí didaktikou připravené koncepty, na druhé je jejím verifikačním nástrojem (pro praxi navrhované koncepty musí být realizovatelné) a za třetí sama metodika díky své teoretické složce získává materiál pro didaktické koncepce. Metodika je tak pragmatikou didaktiky, stejně jako teorií dějepisného vyučování. Vyžaduje proto nejen zkušenosti, talent, ale také odpovídající metodologii a teoretické zázemí.³²

Dnešní moderní didaktika dějepisu je ostatně koncipována jako nauka o sociální komunikaci historických informací, samozřejmě se zvýšeným zřetelem ke školnímu prostředí. Avšak ani ono tu není pojímáno jako „uzavřené“, ale naopak jako otevřený prostor. Výrazem této proměny didaktiky je i to, že za předmět školního dějepisu už není považována samotná minulé historická skutečnost, ale historické vědomí. Školní dějepis jej institucionalizovaně předává, vytváří a zachovává. Tento, dnes už třicet let starý poznatek, neztratil nic na své aktuálnosti i inspirativnosti. To proto, že i historická věda si je stále více vědoma, i díky pádu teorií, jež se opíraly o představu zákonitosti dějinného vývoje a tedy aspirovaly na predikovatelnost.

³² Jako vhodný příklad takového přístupu lze uvést Ulrich MAYER – Hans-Jürgen PANDEL – Gerhard SCHNEIDER (Hrsg.), *Handbuch Methoden im Geschichtsunterricht*, Schwalbach/Ts. 2004, či této knize předcházející titul Hans-Jürgen PANDEL – Gerhard SCHNEIDER (Hrsg.), *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*, Schwalbach/Ts. 2000.

nost budoucnosti, že otevřená je v jistém smyslu i minulost. Za její faktickou nezměnitelností se totiž skrývá nejen možnost, ale realita její instrumentalizace, využívání za vyvolaným účelem. Nejde proto jenom o to minulost poznat, ale především by mělo jít o to, jak s ní zacházet. Minulost přestala být objektivní (ve smyslu tradičního „pozitivistického“ modelu – „jak se to ve skutečnosti stalo“) a zvláště ve veřejném prostoru se stále více stává minulostí operativní.³³

Právě s takovouto minulostí se však lidé, včetně žáků, setkávají ve svém životě nejčastěji. Stačí připomenout její hlavní zdroje a zprostředkovatele, abychom si to plně uvědomili: vlastní zkušenost, rodinná vyprávění, mediální historiografie, politická propaganda, umělecká ztvárnění minulosti. Tyto sféry historické kultury – vedle samozřejmě dalších – tvoří hlavní enklávy něčeho, co bychom mohli nazvat „přirozeným světem historie“. Všudypřítomně nás obklopuje a právě on tvoří přístupovou bránu ke všem interpretacím minulosti. Od takové minulosti by se proto měla konceptualizace dějepisu odvíjet: historická věda by neměla být jejím východiskem, nýbrž jejím strategickým cílem: učit žáka kritickému přístupu k historickým informacím, učit je s nimi relevantním způsobem zacházet. Dnešní historické vědy a další humanitně-sociální vědy k tomu nabízejí dostatek prostředků.

Co říci závěrem? Rostoucí aktivity, o nichž bude řeč i v dalších referátech, opravňují k tezi, že česká didaktika dějepisu prochází fází své revitalizace. Využijme ji také k její rehabilitaci.

Zdeněk Beneš

Vystoupení ASUD na závěrečném zasedání pléna IX. sjezdu českých historiků

Vážení účastníci sjezdu,

považuji za svou povinnost jménem výboru Asociace učitelů dějepisu poděkovat za zařazení dějepisné sekce na pořad jednání. Domnívali jsme se, že bude užitečné informovat odbornou veřejnost o tom, čím se zabývají učitelé dějepisu na svých seminářích a dalších akcích. Proto jsme připravili mimořádné sjezdové číslo Informačního listu.

Závěry sekce B, na níž jsme přednesli referát na téma výuky dějepisu, bychom chtěli doplnit třemi poznámkami.

1/ Je nesporné, že výuka dějepisu na všeobecně vzdělávacích školách by měla doznat výrazných změn, a to ne tím, že by bylo objevováno něco zcela nového, ale že metody a přístupy užívané dosud jen menší částí učitelů se stanou obecnými. Svůj pozitivní vztah k modernizaci výuky efektivními a účinnými metodami prokázali v uplynulých letech členové asociace jak vzdělávacími akcemi (ve spolupráci s mnoha historiky), tak publikační činností v podobě řady metodických sborníků, naposledy inspiracemi a náměty na zpracování školních vzdělávacích programů.

³³ Strov. Marcin KULA, *Krótki raport o uzytkowaniu historii*, Warszawa 2004.

V letech 1995–2001 připravili pro Kartografii pětidílný soubor dějepisných atlasů pro ZŠ, které jsou školami vysoce oceňovány, a v letech 2001–2005 řadu moderních učebnic a soubory dokumentů. Se všemi se účastníci sjezdu mohli seznámit na výstavce v aule.

2/ Obáváme se, že připravené podklady pro výuku dějepisu v rámci reformy a její podmínky očekávané cíle nenaplní. Jde např. o nedostatky ve vzdělávání učitelů, nedostatečnou časovou dotaci dějepisu i nezajištění pomůcek, kromě učebnic.

Připravené dokumenty, jimiž se mají školy v oblasti výuky dějepisu řídit, považujeme za nekvalitní a nepřijatelné. Není možné, aby stát přesunul téměř veškerou odpovědnost za výběr obsahu i metody na samotné školy a jejich učitele, jimž neposkytne žádnou pomoc. Podrobnější důvody našich velkých pochybností v tomto směru jsme zařadili do IL v podobě našich rozborů a několika dokumentů.

3/ Byla zde zmíněna již delší dobu se snižující úroveň absolventů středních škol přicházejících na VŠ. Chceme připomenout, že nová podoba výuky na každé škole jinak tuto negativní tendenci jen posílí. Věříme proto, že v brzkou dobu dojde k revizi podkladů dějepisné výuky v rámci reformy a že za podpory a pomoci historiků povede nikoliv k proklamovanému, ale skutečně kvalitnímu utváření historického vědomí mladé generace.

Helena Mandelová

Závěrečný projev na IX. sjezdu českých historiků v Pardubicích 8. září 2006

Vážení hosté, kolegyně a kolegové, závěrečné slovo na sjezdu historiků je poctou a výzvou svého druhu. Předem říkám, že zklamání všechny, kteří s obavami či nadějí ode mne očekávají oborové flagellantství. Nebude také řeč o krizi dějepisectví, o níž se mluví co má paměť sahá, nezaznějí tu ani směrodatné výhledy do budoucnosti. Na závěr své vědecké dráhy sice ledacos chápu, před budoucností však stojím bezradně. Více méně se to ukáže i v několika drobných úvahách, které si Vám dovoluji nabídnout.

Historikerstreit po česku

V jakém čase žijeme? Šestnáct let po sametové revoluci je dlouhá doba, v první republice bychom už prožívali rok 1934. Na nic se tedy vymlouvat nemůžeme. Otevřenými okny se k nám dostaly nové proudy, ty však nestačily vymést tíživou minulost, na kterou se rychle začalo zapomínat. Ani my historici nemůžeme být jiní, než společnost, v níž žijeme, a dostáváme se tak do blízkosti všech, kteří tvrdí totéž. Anebo máme být, můžeme být lepší? Jistě ano, při nejmenším jeden každý z nás sám za sebe.

Někteří z nás, ti nejstarší, většinou již v historickém očistci, měli k své legitimaci pevnější přesvědčení a tvrdé lokty, zasedali hodně vysoko, palci ukazovali nahoru a dolů, tiskli pamflety v jejichž potřebnost možná věřili, na něž však později

rychle zapomněli. Jiní byli lapeni do pastí STB, kličkovali nebo za malý bakšiš zahraničních výjezdů udávali své kolegy. Chartistů byla jen malá hrstka, ponejvíce vyhozených členů strany včetně nezbytných konfidentů. Ti ostatní v daných poměrech živilí sebe a své rodiny, a nijak se tím neodlišovali od režimních herců, zpěváků, soudců a příslušníků SNB. Příčí se mi to říkat, jako bych nyní spolu s většinou pošlapával památku všech, kteří nepřežili nacismus nebo komunismus v koncentracích či emigraci.

Nečetl jsem od historika poctivější pohled do vlastního života, než jaký jsem našel v Ohlédnutí Františka Kavky. Kolik z nás starších ze středostavovských rodin si neodnášelo z dětství sociálně kormutlivé vzpomínky na bosé spolužáky? Kdo z nás by nevnímal zklamání z Mnichova, hřmění okupačních vozidel, Lidice a Ležáky i projevy Edvarda Beneše? Jak snadné a zároveň pochopitelné bylo tehdy sklouznutí doleva. Někteří z nás dříve či později procitli a neméně hlasitě své změněné postoje dávali najevo. Stačí to ke smytí minulosti, ať již byla jakákoli? Asi ne, právě tak jako asi nestačí ono pochopení minulého, jaké proniká z Kavkova Ohlédnutí. V obojím je zamlčeno, čeho všeho jsme byli spoluviníky, ať již jsme jen pasivně seděli na stranických a odborových schůzích. Mluvím v plurále, protože i já jsem se na šest či sedm let ocitl ve vládnoucí straně, z níž jsem byl po právu vyloučen.

Avšak, lze někomu vyčítat, že byl či stále ještě je stoupencem historického materialismu jen proto, že se v mocensky zneužitě podobě stal jedním z ideologických zdrojů zločinných režimů? Obdobně by pro každého musela být zlověstným předznamením náboženská víra spjatá s církvemi, které dříve či dnes posílali a posílají na smrt jinověrce. Někdy tudíž jde o zaslepenou intoleranci nedopřávající jiným, co požadujeme pro sebe, totiž svobodu pro vlastní myšlení či vyznání. Jistě, jsou tu ovšem hranice a zvláštní okolnosti. Pokud se někdo dopustil zločinného jednání, ať je za ně na základě důkazů odsuzován. Jinak nezbývá než apel na každého z nás, aby zvažoval vlastní kroky. Netýká se to ovšem jen nás starších, na jejichž počest vycházejí jubilejní sborníky. Jak se zdá, nehraje už při tom roli, zda jde o chartisty či konfidenty.

Začít se zpytováním vlastní minulosti by měl každý z nás starších sám za sebe, tak si to alespoň představují někteří z nás mladších. Skutečně, a proč, ptám se. Kde je míra provinění u toho, kdo nikoho neudal, nevyhodil, nepošpinil? Má se snad každý vrtat v mém životě a vyslyšet mne, proč jsem něčemu uvěřil? Ve dvanácti náboženství, v šestnácti socialismu a ve třiceti socialismu s lidskou tváří. Mám se sám přiznávat, kdy a proč jsem byl nestatečný? Vždyť jindy jsem se zachoval mužně. Kdo mne bude posuzovat: ten, kdo nikdy anebo zatím nedostal příležitost být statečný? Když jsem byl mnohem mladší, obvinili mne ještě mladší z nedostatku odvahy, kterou sami měli jen při pivu. Dnes jako by se situace opakovala. Ano, bojíme se pohlédnout do vlastní minulosti, i když k tomu máme i nemá-

me důvod. Kdekdo to ví, zaznělo to již otevřeně na našem minulém sjezdu,¹ nedávno se tato předpověď objevila i v Lidových novinách. A právě zlovolná a veskrze nactiutrhačná kampaň, jež s ní byla spojena, mne přiměla zde otevřeně říci: Jane Křene, stojím spolu s jinými za Tebou.²

Ano, i náš Historikerstreit již zaklepal na dveře. Zda přijde na řadu i nový spor o smysl českých dějin a českého dějepisectví, je otevřenou otázkou. Něco jistě dříve nebo později vyjde na povrch, hladina se rozčeří, protože však již nebude nikoho, kdo by poučoval, jak to vlastně bylo, vše vyšumí. Je to smutné, ale jinak tomu být nemůže. Zajdu ještě dále. I kdybychom už měli náš Historikerstreit za sebou, naše dějepisectví by asi lepší nebylo. Dějepisectví tu není pouze proto, aby se zabývalo jen samo sebou. Naším vlastním posláním je vědecky bádát, publikovat, vyučovat a ochraňovat kulturní dědictví v archivech, muzeích a galeriích.

České dějepisectví v současném světě a v současné vědě

Do českých dějin se vrátilo téměř vše, co z nich bylo vyvrženo: aristokracie i pobělohorské katolictví, domácí Němci i jezuiti, Baťa i Hácha. Naše dějiny jsou však příliš bohaté na osudové zvraty, aby v jejich paměti mohlo vše zůstat. Horlivci začali vyvrhovat husitství, levicovou avantgardu první republiky i prezidenta Beneše. Historici si ani více přát nemohou. Živá rozdrásaná minulost přitahuje širší pozornost i čtenáře.

Bylo nám dovoleno vrátit se do Evropy, z níž jsme nikdy vědomě nevystoupili. Tu a tam také naše dějiny jsou vnímány jako součást dějin evropských. Zasloužili se o to historici dvou emigračních vln spolu s plejádou zahraničních bohemistů. Zcela výjimečnou roli při tom sehráli naši sudetoněmečtí kolegové v čele se zvětšeným Ferdinandem Seibtem, kteří se badatelsky věnovali historii ztracené vlasti. Kdeže loňské sněhy jsou. Odejít do zahraničí za lepším zpravidla dnes znamená vstoupit do nerovné konkurence. Bohemisté z řad vyhnanců zestárlí či již odešli do nebeské vlasti, ostatních valem ubývá, neboť čeština se vytrácí i z německých uni-

¹ Martin NODL, *Krise české historiografie aneb minulost, která chce být zapomenuta*, in: VIII. Sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999, Praha 2000, s. 99-106 a Jan DOBEŠ – Pavel ZEMAN, *Skutečné a domnělé problémy české historiografie*, tamtéž, s. 107-110.

² Aby si každý mohl učinit náležitý obraz, odkazuji na následující pamflety a obrany: Petr ZÍDEK, *Historikerstreit po česku*, Lidové noviny 29. 7. 2006; týž, *Historik podvodník*, tamtéž 2. 9. 2006; Ján MLYNÁRIK, *Zatajované pozadí českého „historikerstreitu“*, tamtéž 16. 8. 2006; Jan KŘEN, *Dokumenty StB jako pramen poznání minulosti*, Soudobé dějiny 12, 2006, s. 708-733; týž spolu s Václavem KURALEM, „*Historikerstreit*“ *Lidových novin*, Právo 7. 9. 2006. Zatím neuveřejněny byly otevřené dopisy Detleva Brandese, Jiřího Peška, Jiřího Vykoukala a Miroslava Kunštáta.

verzit. Oklestěna není jen bohemistika, za dveřmi jsou limity pro počty zahraničních studentů. Stále více bude záležet na nás samotných, jak hlasitě budeme v zahraničí slyšet a do jaké míry budou naše badatelské poznatky brány na vědomí. Naší nadějí jsou v tomto ohledu mladí doktoři a docenti, kteří prošli zahraničními univerzitami a kteří svou jazykovou i metodickou průpravou snad budou vyvažovat neměnnou skutečnost, že bohemica non leguntur. Musejí však k tom na našich univerzitách a v našich ústavech dostat příležitost.

Jistě však ani nadále historii nebudeme psát pro potlesk v Evropské unii. I kdyby jednou došlo k tomu, že bychom jako za Rakousko-Uherska tvořili tu více, tu méně jednu vědeckou komunitu, nikdy tomu nebude v takovém rozsahu jako v přírodních a jiných vědách, které díky angličtině vstoupily do éry globalizace. Časy Františka Palackého se nevrátí mimo jiné proto, že Palackých zdaleka nepřibývá tou měrou jak se rozšiřují řady historiků. Celá otázka má více aspektů. Z ničeho nic jsme se ocitli pod nadvládou tržních médií. Jestliže generace Le Goffů, Koců a Hawsbawnů po desetiletí vytvářela a rozvíjela svá díla, na nichž spočíval jejich věhlas, pak dnes se jednorázovou kampaní mohou ocitnout v centru pozornosti knihy jepičího přínosu, které jsou s to ovlivnit miliony čtenářů. Sotva lze očekávat, že by tyto historické bestsellery vznikly u nás. V nevýhodě zůstaneme i proto, že v malé zemi je i menší knižní trh a že povědomí o historických knihách nemá živnou půdu v denících a časopisech. Řeknu to jinak, ani ta nejlepší díla z našich domácích dílen nemají naději na překlad, zatímco v češtině se objevují jako houby po dešti i překlady děl zcela zbytečných. Přeloženo už je takřka všechno, knihovny se plní základními díly i brakem.

Kdo dříve nesledoval zahraniční časopisy, byl ztracen. Dnes je tomu tak s internetem. A opět, rychleji než dříve přilétávají až do domu plevy spolu se zrním. Co je „online“ hodnotné, zpravidla je za poplatek. V našem prostředí je proto žádoucí, aby co nejvíce placených databází bylo přístupných na institucionálních sítích. Nejen to, ve společném zájmu je, aby co nejvíce výsledků českého dějepiscetví bylo zpřístupněno i elektronickou formou. Studie online jsou citovány téměř pětkrát častěji než ostatní.³

Bez povšimnutí nechci nechat ani méně příznivé dopady elektronické revoluce. Osobní počítače nám umožnily snadno kompilovat nové příspěvky ze starších, které jsme publikovali v dobách, kdy nebylo jubilejních sborníků. Internet usnadňuje kompilace na běžícím pásu. Zatím více jinde než u nás, příležitost však dělá zloděje, a proto by bylo na místě vyjasnit, co lze dnes obecně vzato považovat za plagiát.⁴ Do jisté míry poznatky našich předchůdců jsou již obecným vlastnictvím, po-

³ Vycházím tu z poznatků Roy ROSENZWEIGa, *Should Historical Scholarship Bee Free?*, Perspectives 43, April 2005, s. 11-15.

⁴ Poučná je v tomto ohledu stať P. Ch. HOFFERa, *Reflections on Plagiarism – Part 1 „A Guide for the Perplexed“*, Perspectives 42, February 2004, s. 17-23; zde také různé definice plagiátu.

kud je ovšem přejímáme. V opačném případě s chutí vypočítáme, kdo všechno se mylil.⁵ Bohužel přežívá i obyčejné příživnictví na dílech zapomenutých autorů, a tu i tam též vlastních studentů. Máme vůbec dnes ještě nějaké autority, ptá se pohoršeně Martin Nodl ve spojitosti s jedním nedávným případem, které by váhou své osobnosti ukázaly na viníka prstem?⁶ I autority mohou být slepé a hluché, nehledě na to, že k vyslovení vlastního názoru není zapotřebí jejich záštity.

Vraťme se ještě k načaté úvaze. Naším prvořadým předmětem zkoumání zůstanou i nadále české a československé dějiny. Jestliže náš jediný poválečný koncept vícesvazkových obecných dějin, který připravil František Graus, více méně počítal s proměnlivým radiem nanejvýš evropského dosahu, mělo to své oprávnění.⁷ Na víc nebylo možné pomýšlet, nemluvě o tom, že i tento střídmy projekt vzal za své. Otázkou je, zda by toto pojetí poplatné doznívajícímu evropocentrismu obstálo i na počátku 21. století. Mezitím totiž krok za krokem evropské dějiny ustupovaly na mezinárodních kongresech historiků do pozadí ve prospěch globalizující historie bez hranic i času. Proti soudobému směřování ke „globální historii“ pod egidou U. S. A., které se zvláště nápadně projevilo v Sydney, s kritickou reflexí nedávno vystoupil předseda italského sdružení historiků Paolo Prodi. Podle Prodiho je v sázce nejen „naše“ evropská politická identita, ale i naše hlubší „západní“ identita. Nejde přitom pouze o to, že Evropa poté, co dobyla svět, je sama na kolenou. Ke svému konci se podle něho také blíží dialektický dualismus mezi individuálním svědomím a mocí, který vyrůstal z řecko-římských i židovských kořenů a který při zrození Evropy předznamenal naši identitu. Kritika evropocentrismu měla své ospravedlnění před padesáti lety, kdy začínal proces dekolonizace, dnes zní již směšně, vezmu-li v potaz potíže, s nimiž je nutno se potýkat. Prodi v závěru položil důraz na historicitu hledání nové evropské či jiné identity, neboť ani v globalizovaném světě se nestačí dívat jen vpřed.⁸

Za povšimnutí stojí, jak se na globalizaci dívá přední americká historička a bývalá prezidentka AHA Lynn Huntová. Globalizaci vnímá jako integraci světa

⁵ Na přidružené aspekty této otázky, tj. původnost popularizačních a encyklopedických děl, poukázala Lynn HUNT, *Where Have All the Theories Gone?*, Perspectives 40, March 2002, s. 6.

⁶ Viz Martin NODL, *Glosy historické XX. Zelenková versus Togner, anebo o krizi autorit*, Souvislosti 2, 2006.

⁷ Viz František GRAUS, *Světové dějiny a úkoly československé historiografie*, ČsČH 13 [63], 1965, s. 521-528 a navazující diskusní příspěvky Pavla OLIVY, *K přípravě světových dějin*, ČsČH 14 [64], 1966, s. 66-69; Jaroslava MARKA, *Světové dějiny*, tamtéž, s. 214-222; Josefa MACŮRKA, *K diskusi o nové československé "světové dějiny"*, tamtéž, s. 548-554 a Ladislava ULČÁKA, *K metodice světových dějin*, tamtéž, s. 699-702.

⁸ Jde o úvodní referát na Convegno internazionale: X. Congresso Internazionale di Scienze Storiche. Roma, settembre 1955. Un bilancio storiografico, která se uskutečnila v Palazzo Barberini ve dnech 21. až 24. září 2005. Konferenční sborník je již v tisku.

technologiem a svobodným trhem, které zatím chybí teleologická dimenze. Sama přitom varuje před povýšeným vnímáním ne-západních dějin hodnotovými měřítky západu. S příklonem k „prezentismu“, jímž rozumí nejen tendenci vykládat minulost slovníkem současnosti, ale i všude patrnou převahou zájmu o soudobou historii, podle ní souvisí ústup evropských dějin v studijních programech severoamerických univerzit.⁹ Historici, jak dodává Glen Jeansonne, stejně postupují pomaleji než sama historie, takže pro ty nejmladší jsou Beatles druhem hmyzu a Elvis Presley mužem na poštovní známce.¹⁰

Naše domácí vnímání globalizačního přízraku není ještě tak ostré, neboť obecné dějiny na domácích fakultách a ve výzkumných ústavech strádají na úbytě. Dějiny antického starověku, byzantinologie i některé další úseky, které měly u nás dříve mezinárodně uznávanou úroveň, dnes živoří a bezmála je nemá kdo učit. Na ústupu jsou i dějiny východní a jihovýchodní Evropy, to však vyvažuje zvýšený zájem o německé a rakouské dějiny. I kdyby skutečný stav věcí byl o něco příznivější, stále je na místě apel k větší podpoře studia obecných dějin. Přicházím tak k dalšímu bodu své úvahy, tj. k výuce dějepisu.

Nejde jen o počet hodin dějepisu

Při serfování na internetu, ano tak hluboce jsem klesl, jsem narazil na teze diskusního vystoupení mladšího a jak jinak rozhněvaného brněnského kolegy, který odmítl natírat zábradlí na Titaniku.¹¹ Jak trefné ve vztahu k našemu vysokému školství, na jehož očividné slabiny se zaměřil. Je skutečně pro někoho z nás tristní sledovat, jak se potápí systém nejen naší, ale i středoevropské univerzitní výuky. Je nepochybné, že mocensky prosazované bolognské schéma vneslo do vysokého školství zmatek, který postupně dostává jistý řád. Co řeknu, bude s těžkým srdcem. Celý pohyb evropského společenství k reformě směřoval. Vezměme jen maturity, která ještě před půl stoletím představovala slušnou kvalifikaci. Prudce se zvyšující počet studentů bez dříve běžných studijních předpokladů nutně musel posunout hranici všeobecného vzdělání k bakalářskému gradu. Tím navazující magisterské studium samovolně pokleslo na vyšší úvod do studia příslušného oboru. Snaha tomu čelit předčasnou orientací NMS na regionální, kulturní či jinou quasi-historii je v mých očích pochybným řešením. Musíme si otevřeně říci, že skutečnou kvalifikaci pro vědeckou a pedagogickou činnost lze za daného stavu věcí získat pouze

⁹ Odkazuji zde na seriál pozoruhodných „prezidiálních adres“, které Lynn HUNT uveřejnila v *Perspectives* 40, 2002: *Where Have All the Theories Gone?* (March, s. 5-7); *Against Presentism* (May, S. 7-9); *Is European History Passé?* (November, s. 5-7); *Parting Shots* (December, s. 5-7).

¹⁰ Glen JEANSONNE, *Historians Change at a Slower Pace Than History*, *Perspectives* 44, April 2006, s. 27-28.

¹¹ Libor JAN, *Natírání zábradlí na Titanicu*, www.clavmon.cz/archiv/polemiky/pri-spevky/jan4hdf.htm - 7k).

v doktorském studiu. A protože to zase převzalo roli dřívější specializace, je k tomu třeba neméně otevřeně dodat, že ne každá fakulta s akreditací studijního programu Historické vědy má beze všeho získat i akreditaci doktorského studia.

Z toho, co jsem naznačil snad plyne, že pro doktorské studium by nemělo stačit mít jednoho profesora či docenta, jak tomu někdy je, ale profesora či docenta s náležitou kvalifikací pro specializace, na něž se kandidáti doktorského studia přihlašují. Přiznám se, že při svém osmiletém působení v Akreditační komisi jsem více přihlížel k potřebě mimopražských vysokých škol získávat vlastní dorost pro prořídlé či málo kvalifikované pedagogické sbory, než k úrovni vědeckého školení, na které má každý student doktorského programu nárok. Stále více si nyní uvědomuji potřebu reakreditace schválených doktorských programů a jejich omezení na ty specializace, kde jsou potřebné záruky.

Nikdy dříve se historii ve školském systému nedostalo tak dlouhé doby výuky. To zdaleka nemůže vést k uspokojení, zvláště když historie není maturitním předmětem. Od vlastivědy až po doktorské studium se zápasí nejen o hodiny, ale i o zaměření výuky. Je sice pravda, že většina žáků základních škol se později v životě více o starověku či středověku nic nedoví, přesto se však domnívám, že v základním a středním školství by se v náležité míře mělo dostat na živé dějiny posledních desetiletí, které se vynořují při komunikaci v rodině, při sledování televize a při četbě novin. Nevyzývám tím k rezignaci, naopak, znovu a znovu je třeba vstupovat do boje o počet hodin s hydrou pedagogicko-ministerské lobby. Při koncipování této úvahy se mi dostal do rukou Informační list ASUD-u určený pro účastníky pardubického sjezdu. Je posmutnělý, právě tak jako stav výuky dějepisu. Zvláště mne zarazilo, že dopis českým historikům z roku 2004 zůstal bez odezvy. I když spíše nebylo tuto odezvu všude slyšet, bude asi třeba důkladně připravit další Černou knihu a připojit k ní anketní hlasy předních osobností vědeckého, kulturního a snad i politického světa.

Historie, historické vědy a humanitní disciplíny

Vše nasvědčuje, že vzdálenost mezi Humanities a Sciences se stále více prohlubuje i proto, že společenské vědy si nevypracovaly důvěryhodný systém hodnocení, který by zdůvodnil přidělení finančních prostředků na základě dosažených vědeckých výsledků. Přírodovědný výzkum zpravidla vyžaduje enormní finanční prostředky, které se získávají ze soutěží nadnárodní úrovně, dnes zejména v rámci Evropské unie. Je přirozené, že přidělování mnohamilionových grantů vyžaduje předem daná pravidla a kontrolní mechanismy, které jsme již dobře poznali v činnosti domácích grantových agentur. Obojí posiluje vliv byrokratických složek na domácí i bruselské úrovni. Oboru historie se to až dosud netýkalo, neboť Rámcové plány braly na vědomí nanejvýš jen sociologii. I kdyby však ani v budoucnu historický výzkum nebyl podporován z Bruselu, jeho systémová pravidla se budou stále více uplatňovat i v domácí rovině.

Řekněme si otevřeně, že z naší strany, a mám tu na mysli i naše Sdružení, bylo proto vytvořeno velmi málo. Zatím jsme se sami mezi sebou nemohli shodnout ani na žebříčku/indexu časopisů. V žádném případě nelze připustit přímou implantaci kritérií postupů přírodovědných disciplin, v nichž výsledná zpráva na dvě strany může mít závažnost rozsáhlé knižní monografie. Nelze však ani přehlížet skeptické hlasy o účelnosti rozsáhlých monografií, zvláště když jsou pouhým konglomerátem v podstatě neprovázaných studií.¹² Nezdá se mi, že by monografie byly přežitkem epochy dinosaurů,¹³ neboť i v budoucnosti by měly zůstat průkazným dokladem vědecké kvalifikace. Kdo pomýšlí na habilitaci, musí v krátkém čase předložit monografii novou. O účelnosti tohoto zdvojeného se pochybuje již i v sousedním Německu.¹⁴ V našich poměrech bych nároky na habilitace a jmenovací řízení naopak zvýšil. Levně získané docentury a profesury mohou snadno vytvořit neblahou tradici reprodukce, neboť jablka neпадají daleko od stromu.

Nebudu zacházet do podrobností, zkušenosti však ukazují, že zájmy a potřeby naší disciplíny nemohou být ponechány jen na komisích při Radě vlády pro vědu a výzkum. Před naším Sdružením tu stojí naléhavý úkol, zvláště když zatím chybí koordinační orgán historických pracovišť typu bývalých akademických kolegií. Nic nám příkladně nebrání připravit interní kritéria pro posuzování domácích recenzovaných časopisů. Ty ostatní budou muset počítat s nižšími kvocienty, byť se v nich nadále budou objevovat studie přínosnější než v časopisech prvé skupiny. Historické vědy mají celou řadu odnoží, je proto žádoucí, aby i v tomto ohledu co nejdříve došlo k jejich zájmovému propojení.

Grantové financování výzkumu u nás na počátku devadesátých let prosadili a zavedli nejdříve přírodovědci. Zprvu se zdálo, že to bude velkým přínosem i pro historii. Mohlo tomu tak být, kdyby se prostředky na granty neodčerpaly z účelového financování badatelských základen. Jestliže na jedné straně se díky grantům výrazně zlepšilo technické vybavení pracovišť a usnadnilo studium v zahraničních archivech a knihovnách, pak na druhé straně došlo k přesunu od dlouhodobých institucionálních záměrů k individuálním projektům. Co prospělo vysokoškolským a jiným pracovištím, poškodilo akademické ústavy, které částečně ztratily svůj *raison d'être*.

Co horšího, nejen mezi humanisty, ale i mezi přírodovědci se stále častěji ozývají hlasy, že grantové prostředky nebyly vždy vynaloženy účelně a že skutečné výsledky nezřídka neodpovídají předloženým projektům. Pokud o přidělení grantů

¹² Srov. k tomu diskusi *The Future of the Monograph*, která probíhá v posledních číslech Newsletter britské Royal Historical Society (Autumn/Winter 2005 a Spring/Summer 2006).

¹³ Tak provokativně Lynn Hunt, v cit. již článku *Parting Shots*, s. 6.

¹⁴ Více k tomu Jiří PEŠEK, *Německé univerzity současnosti: čas krize nebo nadějných reforem?*, in: Pešek, Jiří (ed), in: *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii*. III, Praha 2002. s. 104-117.

budou rozhodovat jen verbální přísliby bez přihlédnutí k dosaženým výsledkům, půjdou i nadále finanční prostředky do nesprávných míst. Bude-li se více přihlížet k dosaženým výsledkům, bude brát za své kolegiální rovnostářství. To nikdy neexistovalo samo o sobě, vždy bylo součástí systémových slabin. Toto krátké připomenutí má povahu apelu: historie jako věda nemůže se již dále plně rozvíjet jen ve svém vlastním rámci. Musí z něho vykročit, klást si náročnější cíle i kriteria, aby obstála nejen sama před sebou, ale i v tvrdé soutěži o státní či bruselské prostředky.

Závěrečné ohlédnutí za sjezdem

Končí IX. sjezd českých historiků, který měl převážně bilanční zaměření. Co tu zaznělo, by mohlo vést ke spokojenosti. Skutečně také nikdy předtím se české dějepisectví nerozvinulo do takové šíře jako v posledním desetiletí. Kolik jen univerzitních a jiných základen se dějepisectví dostalo. Praha i Brno musí dnes soutěžit s jinými středisky, které bych se zdráhal označit jako regionální, když v nich vznikly nové historické školy, jako např. v Českých Budějovicích či Ostravě. Nikdy nevycházelo tolik monografií, sborníků a periodik. Archivy umožňují badatelskou práci i svým zaměstnancům, alespoň již někde, muzea se snaží držet krok. Tento extenzivní rozvoj nevedl ještě všude k plnohodnotným výsledkům. Naše sjezdy by se proto mohly konat častěji, aby se podobně jako v Německu či Polsku staly tržištěm idejí, poznatků a prezentací. Nebude to záležet jen na novém výboru, jemuž přejme hodně energie i radosti z práce pro další rozvoj historické obce. Snad za všechny vřele děkuji hostitelům za výbornou organizaci sjezdu a hezké prostředí. Končím výzvou, kterou jsem před lety včlenil do loga Historického ústavu: per aspera ad astra.

Slavnostní zahájení IX. sjezdu českých historiků (Pardubice, 6. září 2006). V předsednictvu zasedali (v pořadí zleva): předseda SH ČR prof. Petr Vorel (Univerzita Pardubice), prof. Milena Lenderová (děkanka Filozofické fakulty - Univerzita Pardubice), prof. Jaroslav Pánek (místopředseda AV ČR), doc. Ing. Milan Graja (prorektor pro vnější vztahy a rozvoj – Univerzita Pardubice), senátor Jiří Stříteský, prof. Svatava Raková (ředitelka Historického ústavu AV ČR, Praha) a prof. Jiří Pešek (Fakulta sociálních věd UK Praha).

U příležitosti konání IX. sjezdu českých historiků obdrželi vzácní hosté a význační zahraniční bohemisté pamětní medaili vydanou u příležitosti konání sjezdu. Místopředseda AV ČR a jeden z nedávných předsedů SH ČR prof. Jaroslav Pánek předal toto ocenění také významné francouzské historičce paní prof. Marie-Elizabeth Ducreux (Centre de Recherches Historiques EHESS Paris).

Z jednání sekce Dějiny českých zemí v mezinárodních souvislostech (7. září 2006) v pořadí zleva: dr. Emil Voráček (Historický ústav AV ČR, Praha), prof. Jaroslav Pánek (místopředseda AV ČR), prof. Stanislaw Bylina (Instytut Historii PAN Warszawa) a prof. Robert J. W. Evans (University of Oxford, Velká Británie).

Prof. František Šmahel (předseda Vědecké rady AV ČR) při závěrečném projevu na IX. sjezdu českých historiků (8. září 2006).

II. ARCHIV ČECHŮ A SLOVÁKŮ V ZAHRANIČÍ

Archiv Čechů a Slováků v zahraničí - Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA) Chicago

Dosud málo navštěvovaný a využívaný zdroj důležitých archivních pramenů k československým dějinám

V univerzitní knihovně The University of Chicago The Joseph Regenstein Library je uložen Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA). Vznikl péčí prof. MUDr. Zdeňka Hrubana, pro kterého se stala historie celoživotním koníčkem. Prof. Zdeněk Hruban odešel do exilu za dramatických okolností v roce 1948 spolu se skupinou gen. Mikuláše Ferjenčíka. S gen. Ferjenčíkem se znal osobně a vzpomínal na něj jako na mimořádně slušného, poctivého a ochotného člověka, jehož zkušenosti byly pro skupinu, která společně opouštěla republiku, neocenitelné.

Od roku 1948 až do současnosti shromažďoval různé materiály – od dokumentů přes korespondenci, novinové články, fotografie až po různé publikace, týkající se téměř všech oblastí života společnosti. Za více než 50 let se mu podařilo shromáždit úctyhodný objem archivních pramenů, které v současné době čítají téměř 1000 kartonů a stovky publikací, tvořících samostatnou část archivu.¹ V současné době pokračuje v úsilí, které vynaložil prof. Hruban, Slavic and East-European Studies - tedy oddělení slovanských a východoevropských studií univerzitní knihovny.

Jedinou nevýhodou archivu je skutečnost, že vzhledem k finanční náročnosti dosud nebyla provedena inventarizace pramenů a existuje zatím jen hrubý přehled toho, co obsahují jednotlivé kartony. V současné době však již byly zahájeny práce na postupné inventarizaci archivu.

Časově zahrnují materiály shromážděné v archivu období od druhé poloviny 19. století až do současnosti. Období do začátku první světové války se týkají především materiály dokumentující život a působení krajanů v USA. Mezi nimi najdeme přehled míst, kde naši krajané působili, obsah činnosti různých vzdělávacích a sportovních spolků, zapojení krajanů do politického a veřejného života. Rozsáhlé materiály dokumentují především působení krajanů v Chicagu, které bylo po celou dobu jejich centrem. V Chicagu vznikl také z iniciativy krajanů Český národní hřbitov, který je velmi rozsáhlý a je udržován i v současnosti. Jsou zde pohřbeni i významní činitelé československého exilu, kteří opustili republiku po únoru roku 1948. Mezi nimi například gen. Mikuláš Ferjenčík, gen. Alois Liška, plk. gšt. Oskar Pejša, Petr Zenkl, Růžena Pelantová, Ján Papánek, Jozef Lettrich a řada dalších.

Rozsáhlé materiály se týkají zápasu o vznik samostatného československého státu v letech první světové války. Lze je rozdělit do několika oblastí. Jednou z nich

¹ Podrobnosti o shromažďování materiálů sdělil prof. Zdeněk Hruban autorům při rozhovoru na univerzitě v Chicagu dne 13. května 2003.

je finanční a materiální podpora československé zahraniční akce v čele s T. G. Masarykem. Dokumenty a dobové publikace obsahují svědectví o konkrétní finanční a materiální pomoci T. G. Masarykovi, ale i československým legiím v Rusku a na západní frontě. Ukazují i sjednocení krajanských organizací v jednotnou Československou národní radu americkou (ČSNRA) v roce 1915, která měla v té době 16 krajanských výborů a 320 poboček v místech, kde působili naši krajané. Především dobové publikace mapují nesmírné úsilí a obětavost prostých a převážně nemajetných krajanů při získávání finančních prostředků ve prospěch československé zahraniční akce.

Materiály rovněž dokumentují úlohu významných osobností, které podporovaly vznik samostatného státu Čechů a Slováků v samotných Spojených státech. Chicagský advokát Karel Pergler a od roku 1915 i bratr Edvarda Beneše Vojta měli vedle jiných osobností velkou zásluhu na tom, že idea vzniku samostatné Československé republiky byla nakonec podporována i parlamentními a vládními kruhy USA.

Relativně samostatnou část tvoří soubor dobových, dosud málo známých nebo i zcela neznámých fotografií z období první a druhé světové války. Ukazují například výcvik krajanů, kteří později odjeli na frontu ve Francii, ve výcvikových střediscích v USA. Jsou mezi nimi také fotografie z působení československých legií v Rusku, včetně drastických fotografií, dokumentujících výsledky střetů mezi legiemi a československými rudoarmějci v roce 1918. Nechybí i řada fotografií T. G. Masaryka, E. Beneše a M. R. Štefánka z tohoto období.

Rovněž řada fotografií, převážně z působení československých vojenských jednotek za druhé světové války v Anglii, nebyla dosud publikována. V souboru fotografií se nachází i fotografie dokumentující formování a boje československých vojenských jednotek v SSSR, které byly do USA zasílány péčí vyslance v SSSR Zdeňka Fierlingera.

Relativně nejméně materiálů obsahuje ACASA k meziválečnému období. V té době dochází k výraznému snížení aktivity našich krajanů. Do značné míry je to dáno i tím, že se postupně snižoval jejich počet a zvyšoval se jejich věk. Podle údajů, uvedených Josefem Martínkem v publikaci *The Czechoslovak National Council of America*, působilo v USA v letech první světové války více než 300 000 krajanů–přistěhovalců, většinou mladých lidí. V období druhé světové války to bylo již pouze 159 000 krajanů v průměrném věku 60 let.

Další poměrně značnou část archivu představují materiály týkající se období druhé světové války a pomoci krajanů československé londýnské exilové vládě. K výrazné aktivizaci krajanů v USA, jak ukazují archivní prameny, došlo v období růstu ohrožení Československa německým fašismem. Paradoxně přineslo zvýšené ohrožení republiky sjednocení dočasně znesvářených skupin československých krajanů ve Spojených státech. Archivní prameny ukazují proces obnovení jednoty krajanů a růst jejich úsilí při pomoci obraně Československa v zápase proti ohrožení fašismem. Již v květnu 1938 byl založen fond na obranu republiky, v dokumentech

najdeme i informace o rozsáhlých akcích proti přijetí Mnichovské dohody a především proti okupaci zbytku Československa dne 15. března 1939. Archivní dokumenty obsahují mimo jiných i informace o pomoci krajanů československým interbrigadistům, internovaným po skončení občanské války ve Španělsku na území Francie, ale i dokumenty o finanční pomoci československému odboji v Polsku a ve Francii po 15. březnu 1939.

Krajané velmi pozorně sledovali vývoj situace v Protektorátu Čechy a Morava. V ACASA se nacházejí nejen noviny vycházející v protektorátu, ale i rozsáhlé materiály informační služby USA, která v protektorátu působila legálně a oficiálně až do konce roku 1941, kdy se ocitly Spojené státy ve válečném stavu s Němcem. Další materiály ukazují organizování akcí proti páté koloně v oblastech Spojených států, kde krajané v té době žili, včetně náboru krajanů do armády USA a čs. vojenských jednotek v zahraničí.

Relativně samostatnou část archivních pramenů tvoří četné dokumenty o vytváření odboček Československé národní rady americké po celém světě. Jejich hlavním úkolem bylo rozšiřovat informace o situaci v Protektorátu a organizovat finanční pomoc československému zahraničnímu odboji v čele s londýnskou emigrační vládou. Vedle tiskovin byly vydávány i publikace v sedmi jazycích, jejichž cílem bylo šířit tyto informace nejen ve Spojených státech amerických, ale i po celém světě. Československá Národní rada Americká úzce spolupracovala také s londýnským ministerstvem národní obrany.

Velmi zajímavé jsou originály osobních dopisů prezidenta Edvarda Beneše, v nichž děkuje ČSNRA za finanční pomoc, za propagační činnost v USA a v celém světě, za podporu československého zahraničního odboje ve vládě Spojených států a také za triumfální přivítání při jeho návštěvě ve Spojených státech. V jednom z dopisů ze dne 16. července 1943 vyjadřuje také poděkování národní radě za akce, které zorganizovala v souvislosti s prvním výročím Lidické tragédie. Archivní materiály přinášejí i podrobné informace o působení odboček ČSNRA například v mnohých státech latinské Ameriky, ale i Afriky a jihovýchodní Asie a v jiných místech ve světě.

Dokumenty, které archiv obsahuje, přinášejí svědectví také o nezištné pomoci krajanů osvobozenému Československu v letech 1945-1948. Jednalo se o rozsáhlou přímou pomoc nejvíce potřebným. Z USA byly do Československa odeslány tisíce balíčků ve váze do 6 kg se základními potřebami. ČSNRA iniciovala mimo jiné úspěšné jednání s československými úřady, aby tyto balíčky nepodléhaly clu. Pomoc byla poskytována ještě určitou dobu po únorových událostech roku 1948.

V materiálech ČSNRA se nachází také rozsáhlá korespondence, která svědčí o tom, že události v Československu v únoru 1948, i když na relativně krátkou dobu, rozdělily naše krajany na dva tábory. Jedni byli ochotni pokračovat v získávání finančních prostředků na boj proti novému režimu, kdežto další považovali pouňorový vývoj výhradně za věc obyvatel a občanů Československa. Jejich základní argument spočíval v tom, že země není okupována cizí mocí, jak tomu bylo v období

druhé světové války a pokud by bylo pravdou, že devadesát procent obyvatelstva s novým režimem nesouhlasí, nemohl by existovat. Proto považovali úsilí krajanů v USA o likvidaci komunistického režimu za vměšování se do výhradně vnitřních záležitostí země, ve které žijí krajané, jimž poskytovali pomoc v boji za národní osvobození. Určitým mezníkem se stala válka v Korei a působení prvních poúnorových emigrantů na území Spojených států. I krajané, kteří odmítali pomoc v boji proti komunistickému režimu v Československu, poskytovali pomoc uprchlíkům, kteří se v uprchlických táborech v Evropě dostávali do bezvýchodné situace.

Mnohé materiály, vypovídající o situaci a životních osudech tisíců uprchlíků. Jejich obsah zcela vyvrací představy, s nimiž jsme se setkávali především před listopadem 1989, o jednoduchém životě těch, kdo se po únoru 1948 rozhodli z různých důvodů opustit Československo.

Vedle mnohých velmi cenných materiálů, týkajících se především činnosti Československé národní rady americké, Rady svobodného Československa a dalších organizací, obsahuje také řadu archivních pramenů o působení československých důstojníků a vojáků v exilu. Najdeme mezi nimi i jména významných činitelů československé předmnichovské i poválečné armády, kteří patřili k účastníkům odboje proti fašismu.² Po únoru roku 1948 opustili svoji vlast, aby se vyhnuli probíhajícímu čistkám a následné perzekuci.

ACASA obsahuje rozsáhlé prameny o působení Svazu čs. důstojníků v exilu, který vznikl v roce 1953. Činnost Svazu čs. důstojníků v exilu je spojena se jmény takových osobností, jako například armádního generála Antonína Hasala, který před odchodem do exilu vykonával funkci přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky, generála Mikuláše Ferjenčíka, který po roce 1945 vykonával funkci Státního tajemníka v MNO a po volbách v roce 1946 pověřence vnitra na Slovensku. Významnou úlohu sehrávali také generálové Ján Ambruš, Josef Eret a další.

Archivní prameny uložené v ACASA dokumentují nejen činnost důstojníků a vojáků v zahraničí po únoru 1948 (v Německu a především v USA), ale přinášejí i nové poznatky o vývoji situace v armádě i v celé republice po roce 1945 a také v průběhu únorových událostí. Vycházejí ze zkušeností a vzpomínek výše uvedených osobností. V archivu je možno nalézt vzpomínky gen. Ferjenčíka na působení ve výše uvedených funkcích, ale i na jeho působení v průběhu Slovenského národního povstání a také na jeho strastiplnou cestu do USA.³

² Jedná se například o gen. Antonína Hasala, gen. Mikuláše Ferjenčíka, gen. Jána Ambruše, gen. Josefa Ejema, gen. Josefa Ereta, mjr. Vladimíra Pavlíka, škpt. Antonína Bartoše a řadu dalších.

³ Blíže viz František HANZLÍK - Karel KONEČNÝ, *Opožděná svědectví generála Ferjenčíka*, Vojenská história, roč. 3, č. 1/2004, s. 95–109, ISSN 335-3314. Vzpomínky gen. Ferjenčíka na SNP obsahuje jeho brožurka *Svedectvo o Slovenskom Národnom Povstaní*, Univerzum Sokol Publications, USA, rok vydání neuveden, 39 s.

Obsah archivních pramenů uložených v ACASA umožňuje do určité míry analyzovat souvislosti vzniku Svazu čs. důstojníků v exilu a jeho působení v padesátých a šedesátých letech. Vedle dílčích dokumentů, korespondence i dalších pramenů (stanovy Svazu čs. důstojníků v exilu, zápisy z valných hromad svazu atd.) jsou velmi cenné především informace, které obsahuje časopis „Zprávy Svazu československých důstojníků v exilu“, který vycházel od roku 1953 až do poloviny 60. let. V USA byly založeny tři odbočky Svazu čs. důstojníků v exilu. Ve Washingtonu, v New Yorku a v Chicagu. Nejvíce materiálů uložených v ACASA se vztahuje k odbočce v Chicagu, v jejíž čele stál po celou dobu plukovník generálního štábu (plk. gšt.) Oskar Pejša.

Materiály týkající se osobnosti plk. gšt. Oskara Pejši zasluhují zvláštní pozornost především z hlediska rozsahu, ale také z hlediska obsahu. Představují celý komplex pramenů, zahrnujících rozsáhlé časové období (od 1. světové války až do konce 70. let minulého století). Vedle jiných dokumentů, článků, studií a statí zahrnují i jeho vzpomínky na dobu jeho působení v armádě i materiály vzniklé z období jeho činnosti v exilu od roku 1948 až do jeho smrti v roce 1979. Archivní prameny o působení plk. gšt. Oskara Pejši lze rozdělit na několik oblastí: a) paměti zahrnující působení O. Pejši v armádě, b) novinové články – tvoří nejrozsáhlejší část pamětí, c) jeho působení v čele odbočky Svazu čs. důstojníků v exilu a d) osobní dokumenty O. Pejši v originále.⁴

Kartony archivních pramenů se jménem plk. gšt. Oskara Pejši obsahují materiály svědčící o jeho bohaté publicistické i jiné činnosti v USA. Od září 1955 stál dlouhá léta v čele pobočky Svazu čs. důstojníků v exilu v Chicagu. Byl členem Čs. národní rady americké v Chicagu.

Oskar Pejša se podrobně zabýval různou tematikou, spojenou většinou jakýmkoliv způsobem s armádou.⁵ Archiv obsahuje desítky článků zveřejněných v tiskovinách našich emigrantů, ale i v různých amerických novinách a časopisech. Vedle článků v českém jazyce obsahuje archiv i stovky článků O. Pejši zveřejněných v různých novinách a časopisech po celých Spojených státech. Přispíval do čtrnáctideníku Hlasatel, který vycházel ve Spojených státech a v Kanadě a později i do Denního hlasatele v Chicagu. Jeho příspěvky obsahovaly komentáře k vývoji situace v československé armádě po roce 1945 a také po roce 1948. Zabýval se podrobnou analýzou vývoje výzbroje československé armády v letech 1933–1938. Udržoval úzké kontakty s Radiem Svobodná Evropa v Německu. Na žádost redaktora Zdeňka Šedivého a se souhlasem šéfredaktora Pavla Tigrida posílal na adresu Radia v Německu různé příspěvky – od povídek, dialogů a vyprávění o zážitcích legionářů, až po zasvěcené analýzy o výstavbě československé armády po roce 1945,

⁴ ACASA, kart. č. 825.

⁵ Zajímavý je jeho článek k výročí popravy gen. Heliodora Píky nazvaný *25. výročí komunistické pomsty*, ACASA, kart. č. 824.

o zkušenostech s Rudou armádou při osvobození republiky. Jeho honoráře činily 5 DM za minutu vysílání nebo 75 DM za 15 minut vysílání.

Od dubna 1951 byly na Svobodné Evropě vysílány jeho pravidelné týdenní komentáře k vojenské situaci ve světě, v Evropě a v místech, která představovala ohniska napětí ve světě. Velmi zajímavě jsou například jeho komentáře k válce v Korei, o úloze Sovětského svazu při zostřování mezinárodního napětí v padesátých letech, o případu maršála Tuchačevského v SSSR, o sovětských jaderných pokusech, o Kubánské krizi v roce 1962, ale také o situaci v Kongu, o izraelsko-arabské válce v roce 1967 včetně vývoje následující situace. Podrobně se zabýval také problematikou vietnamské války v letech 1964–1973. Jeho články se často objevovaly i v bulletinu ZPRÁVY Svazu československých důstojníků v exilu. Vedle závažných témat věnoval svoji pozornost také různým satirickým povídkám. Jednou z nich je i satirická povídka *Návštěva z nebeské říše*. Jedná se o satiru na politické poměry v republice v období padesátých let, kdy se odehrávaly vykonstruované politické procesy. Ve fiktivním příběhu se stává vyšetřovaným J. A. Komenský, který se vrací do vlasti, a jeho vyšetřovatelem je ministr informací V. Kopecký. Plk. gšt. Oskar Pejša patřil k nejaktivnějším představitelům Svazu čs. důstojníků v exilu až do osmdesátých let.⁶

Zvláštní pozornost věnoval kritickému posouzení publikací, které vyšly v Československu a věnovaly se především problematice odboje a Pražského povstání, jehož byl sám přímým účastníkem. Napsal například rozsáhlé stati *Komunisté v českém odboji a v pražském povstání*⁷ a také stať zveřejněnou v časopise *Nový domov* dne 23. 3. 1974 nazvanou *O komunistických dějepiscích*.⁸

V archivu je uložen i rukopis mjr. Vladimíra Pavlíka *Československá armáda (Stručné dějiny čs. armády v letech 1918–1945)*. Jednalo se o práci k získání titulu magistra politických věd na fakultě politických věd Columbijské univerzity. V. Pavlík byl za války politickým vězněm. Rukopis má celkem 176 stran. Na rozdíl od paměti O. Pejši, které obsahují velmi zajímavé informace i osobní hodnocení, je rukopis V. Pavlíka pouhou kompilací ze stávajících knižních publikací.⁹

Řada kartonů je označena jmény osob. Obsahují různé a mnohdy rozdílné materiály o jejich působení. Korespondencí počínaje, přes dokumenty o působení v různých institucích a organizacích, novinové články a mnohé další materiály. Najdeme mezi nimi například jména T. G. Masaryka, Edvarda Beneše, Karla Perglera, Bohumila Laušmana, Oskara Pejši, Karla Prchala, Josefa Martínka, Josefa Falty,

⁶ Archivní materiály týkající se převážně osoby plk. gšt. Oskara Pejši jsou uloženy v ACASA, kart. č. 824 a 825.

⁷ Blíže viz *Komunisté v odboji očima plukovníka generálního štábu Oskara Pejši*, *Historie a vojenství*, Praha, Vojenský historický ústav, roč. LIII., č. 2/2004, s. 94–103.

⁸ ACASA, kart. č. 824.

⁹ ACASA, kart. č. 827.

Otakara Odložilika, Petra Zenkla, Karla Zmrhala, ale i Václava Havla, Jana Palacha a také Vlastislava Chalupy.

Desítky kartonů obsahují také obrovskou spoustu titulů krajanských novin z různých období celého 20. století, vycházejících nejen ve Spojených státech amerických. Informace, které obsahují, významným způsobem doplňují poznatky ostatních archivních pramenů.

Relativně samostatnou část archivu tvoří rozsáhlá sbírka knih a brožur, která čítá stovky titulů a zahrnuje období od 19. století až do současnosti. Nacházejí se v ní publikace vydané v různých zemích světa, v různých obdobích a jsou psány v českém jazyce, v angličtině i v jiných jazycích. Je členěna abecedně podle jmen autorů a obsahuje publikace věnované rozličným tématům – od umění, přes literaturu, filozofii až po publikace zabývající se různými historickými událostmi. Vedle publikací o vzniku Českého národního hřbitova v roce 1976 najdeme například *Adresář a almanach českého obyvatelstva v Chicagu* z roku 1915, ale také knihu *Československá Amerika pro osvobození vlasti* z roku 1919, Osuského protibenešovskou publikaci *Pravda vítází*, vydanou v Londýně v roce 1942 až po *Zakázaný dokument* Jiřího Pelikána z roku 1970, v němž zveřejnil přesný přepis Zprávy komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949-1968, a mnoho dalších. Zajímavá je například publikace Vojty Beneše *Žalář milionů – Protektorát Čechy a Morava* (182 s.) vydaná v roce 1939 v Chicagu, ale také publikace vydaná ČSNRA v USA v roce 1943, jejíž autorem je plk. gšt. O. Španiel, s názvem *Československá armáda druhého odboje* (180 s.). Přináší podrobný dobový pohled na krátkou historii československého odboje a formování zahraničního vojska a působení československých vojáků v různých částech světa. Řadu zajímavých poznatků přináší například i publikace Bohumila Laušmana *Co jsem viděl v Sovětském svazu* vydaná v Londýně v roce 1943, nebo kniha dr. Františka Poláka *Jak žili a umírali sovětsí otroci*, která byla vydána v New Yorku v roce 1960. Publikace v rozsahu 300 stran přináší osobní svědectví autora ze sedmiletého věznění (1939-1947) v sovětských pracovních táborech.

Značná část publikací vzniklých po únoru 1948 je věnována různým aspektům a mezinárodním souvislostem těchto událostí v Československu. Mnohé z publikací, které jsou v archivu uloženy, vznikly a byly vydány v zahraničí v letech 1948-1989, vyšly v různých nakladatelstvích i v Československu (České republice) po roce 1989. Řada z nich však vydána nebyla a obsahuje zajímavá fakta i hodnocení událostí v Československu po roce 1948. K efektivnímu využití obsahově i tématicky nesmírně bohatého a rozsáhlého archivu by přispěla nejen inventarizace archivních pramenů, ale i bibliografická katalogizace knih, novin a časopisů.

Výše uvedený stručný přehled zdaleka neukazuje skutečný rozsah a obsah archivních pramenů uložených v ACASA a jejich tématické zaměření. Jejich výčet nemůže být úplný především z toho důvodu, že nebylo v silách autorů získat v průběhu krátkodobého studia archivních pramenů v ACASA podrobný přehled dosud neinventarizovaných materiálů, které obsahuje. Přesto jsou přesvědčeni, že tvoří

důležitý a dosud neprobádaný a nedoceněný zdroj archivních pramenů ke studiu československých dějin. Tuto skutečnost potvrzuje i přehled badatelů v návštěvní knize, který čítá necelou desítku badatelů.

František Hanzlík - Karel Konečný

III. DISKUSE

O poslouchání, naslouchání a hluchotě

(Na okraj interpretací stavu českého školního dějepisu ze strany ASUD)

V polemickém diskusním příspěvku reaguje prof. Zdeněk Beneš na některé texty zaměřené k tématice českého školního dějepisu, které byly publikovány v bulletinu Asociace učitelů dějepisu Informační list č. 27 (říjen 2006). Případné další příspěvky či reagentce do takto otevřené diskuse budou zveřejněny v následném čísle Zpravodaje Historického klubu.

Školní dějepis se znovu dostal do veřejných diskusí. Tentokrát byla jejich podnětem celková kurikulární reforma, k níž české školství – po vzoru jiných evropských zemí – přistoupilo na konci 90. let. A stejně jako tomu bylo tam, i u nás tyto diskuse zasáhly i samotnou obec historiků. Dějepis je citlivým mechanismem, na jehož chodu se podílejí tři základní složky: státní správa, která vymezuje rámec, v němž se dějepis bude nacházet, učitelé, kteří jej v daných podmínkách realizují a historici, pedagogové a psychologové, kteří se jím zabývají z hledisek obsahových, didaktických a pedagogických. Vztah těchto tří složek však nikdy není zcela harmonický, není a ani nemůže být bezrozporný. Každá z nich má své předpoklady přístupu k dějepisu a má i své limity, dané výchozím zorným úhlem, tedy místem, který v systému školního dějepisu jako celku zaujímá. A má i své zájmy, v jejichž intencích pak lobuje. I tento moment je důležitým aspektem, kterému je třeba věnovat – někdy dokonce zvýšenou – pozornost.

Do role mluvčího učitelské obce se v českém prostředí staví ASUD. V rámci učitelstva nepředstavuje skupinu většinovou, ale díky své bohaté spolkové i publikační činnosti je zdaleka nejslyšitelnějším hlasem. Je proto třeba mu naslouchat – a v případě potřeby také odpovídat.

Jeho Informační list č. 27 (říjen 2006) se k našemu společnému tématu úlohy a postavení dějepisu v českém školství vyjadřuje hned na několika místech: Informuje o semináři *Historie a škola* v Telči, o sporu o textu ASUD-u předneseném v Telči 2003 a o Historickém sjezdu v Pardubicích. Tak či onak tyto tři věci spolu souvisí. V daném pořadí se k nim proto také chci vyslovit.

Seminář *Historie a škola* vznikl z mé iniciativy v roce 2002, s níž souhlasilo tehdejší vedení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Podnětem k tomuto návrhu byly tehdy opět vyhocené diskuse kolem postavení školního dějepisu; proto také první z těchto seminářů byl nazván *Otázky koncepce českého školního dějepisu*. S tehdejším ředitelem odboru 22 MŠMT dr. K. Tomkem jsme se také bez diskusí shodli, že k účasti budou vyzváni všichni zainteresovaní z decizní sféry, zastupci učitelstva a především učitelských asociací a zájemci z řad historiků. O tom, jak se vlastně reprezentativní fórum vytvořilo, svědčí seznamy účastníků, jež jsou k dispozici v tištěných sbornících ze seminářů (také na www.msmt.cz). Od počátku

byly koncipovány jako prostor pro zcela otevřenou (a v prvním ročníku záměrně dokonce poněkud neregulovanou) diskusi, která má specifikovat a argumenty podporovat stanoviska všech tří partnerů nutného a potřebného dialogu a vytvářet tak předpoklady pro vzájemnou dohodu. Ta může být samozřejmě jenom kompromisem mezi všemi stanovisky. Témata setkání jsou vždy volena tak, aby rezonovala s aktuálními a podstatnými problémy, jež jsou před dějepisnou výukou stavěny či jež ona naopak vyvolává. Druhý a třetí ročník byly nazvány *Člověk, společnost, dějiny* – první z nich se zabýval problematikou Rámcových vzdělávacích programů,¹ druhý otázkami výuky dějin 20. století (a jako první byl s mezinárodní účastí). Čtvrtý (2005) se zabýval otázkami mezipředmětové koordinace a integrací při vytváření nových vyučovacích předmětů a průřezovými tématy podle RVP. Prozatím poslední seminář (2006) se věnoval otázkám didaktické a historické terminologie. Ve dnech 15.–16. října 2007 by se měl konat jeho další ročník, jeho tématem bude problematika klíčových kompetencí a jejich realizace v dějepisné výuce.

Informační list o setkáních informuje v rámci odpovědi na dotazy učitelů, které v daném textu ale nejsou specifikovány. Jde o stručný přehled tematiky jednotlivých setkání, pouze v případě semináře z roku 2005 je uvedeno, že „mělo na programu průřezová témata a mezipředmětové vztahy. K prvnímu z nich byly předneseny jen dva kvalitní referáty (Zouhar, Kratochvíl), další se od tématu odchýlily“ (s. 27). Tato stručná charakteristika je ale příznačná. Protože sborník ze semináře je dosud v tiskové přípravě, musím uvést, jaké referáty tam zazněly (v pořadí, v jakém byly předneseny) a vynechám přitom drobnější další příspěvky:

Zdeněk Beneš: 20. století v dějepisné výuce

Viliam Kratochvíl: Integrativními tematickými celkami k mezipředmětovým vztahům

Alexandra Brabcová: Oživená historie v programu Brána muzea otevřená

Jan Zouhar: Implementace OSV do výuky dějepisu

Dagmar Hudecová: Mezipředmětové vztahy – malé zamyšlení nad terminologií

František Morkes: Mezipředmětové vztahy v historii výuky

Karel Tomek: Dějepis v průřezových tématech RVP-Z – školní vzdělávací program a dějepis

Zdeněk Brom: Mediální výchova – mediální sebeobrana

Dana Řezníčková – Pavel Chromý: Nerozlučný čas a prostor (aneb podněty geografie k mezipředmětovým vztahům mezi dějepisem a zeměpisem)

Vladimír Herber: Několik poznámek k proměnám geografie a geografického vzdělávání

Dalibor Dudek: Dějepis a zeměpis – integrace v praxi.

¹ K tomu viz také speciální číslo časopisu *Pedagogika* 1/2005.

Z tohoto přehledu nelze samozřejmě usoudit, které referáty byly „kvalitní“ a které ne. Zcela zřetelné ale je, že jen těžko je možné mluvit o tom, že pouhé dva z nich se týkaly tématu, zatímco ty ostatní se s tématem setkání v té či oné míře míjely. Nejenom já si myslím, že ne. A že tam zazněly i jiné kvalitní referáty, než ony dva zmíněné (které kvalitní byly) si myslím také: pokud se týká průřezových témat, tak jistě mimořádně závažným příspěvkem byla informace o programu Brána muzea otevřená, z něhož vzešlo více jak osmdesát (!) konkrétních výstupů pro školní praxi.² Stejně tak referáty o vzájemném vztahu dějepisu a zeměpisu přinesly řadu pozoruhodných průmětů a kdyby nic jiného, tak alespoň podnětů k zamyšlení. Výběr „kvalitních“ příspěvků zmíněného semináře je tak buď krajně subjektivní a tedy neúplný, anebo v horším případě cílený; v každém ohledu pak zkreslující a dezinformující. Obávám se, že výběr je tu – obdobně jako v jiných případech – proveden podle vzorce „dobré a kvalitní je to, co chci slyšet“. Stejně je totiž vystavěna obsáhlejší informace (viz s. 58–60) o sekci Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma na IX. sjezdu českých historiků (autorkou zprávy je členka výboru ASUD dr. E. Kunstová).

Také ona chválí podle tohoto vzorce. Jediným kvalitním vystoupením byl příspěvek V. Kratochvíla, ostatní byly „mimo“. Úvodní referát (můj) tristní stav českého školního dějepisu (jak nepochybně ASUD věc charakterizuje, viz níže), pouze „naznačil“ – byl tedy „krotký“, na rozdíl od vystoupení místopředsedy ASUD J. Kvirence, který „objektivně a nezkresleně popsal smutnou zkušenost“. Že byl v diskusi i kuloárově většinou účastníků jednání označen za přemrštěně pesimistický a kritický, autorka nezaznamenala (jak však připomíná autor referátu, obsah vystoupení není jeho osobním názorem, ale „jde o prezentaci názorů této asociace a jejího výboru“, takže se takovému hodnocení není co divit). Doc. Gracová zase informovala o výsledcích empirických výzkumů (rozumějme zřejmě: svých) grantů na Ostravské univerzitě. Že bilancovala stav empirických výzkumů v celé republice a upozorňovala na jejich nutnost (upozornila též, že písemná podoba referátu bude obsahovat i seznam diplomových prací z českých vysokých škol, které se tímto tématem zabývaly), autorka zprávy přeslechla. Doc. Semotanová mluvila – ve vůbec asi nejpropracovanějším referátu sekce – o souvztažnosti prostorového a časového vědomí ve výuce dějepisu. Že si z toho zástupci ASUD-u odnesli to, že by takový referát „asi přivítali učitelé základních a středních škol jako důležitou informaci o pomůckách (sic!), které mohou, pokud bude mít škola peníze, i využít (ostatní referáty měly ale zase ten problém, že učitelům byly takřikajíc 'nanic')“, je problémem schopnosti vnímat i něco jiného než jen to, co je možné bezprostředně užít „u tabule“.

„Reklamní vystoupení“, jak píše autorka, zástupců nakladatelství Fraus sice bylo zaměřeno poněkud marketingově, ale nejednalo se o referát, nýbrž o vystoupe-

² Viz *Brána muzea otevřená*, ed. A. Brabcová, JUKO ve spolupráci s Open Society Found, b. d., 583 s.

ní v rámci tzv. prezentací. Těch mělo být ostatně na sekci více (viz program), nakonec ale zůstalo jen u dvou (druhou byla prezentace Metodického portálu VUP). Nic samozřejmě nebránilo autorkám a autorům z okruhu ASUD-u, aby přítomné stejnou formou - a po předchozím přihlášení se - seznámili se svými publikačními aktivitami.

Lze se domnívat, že text E. Kunstové vyjadřuje mínění alespoň na sjezdu přítomných členů výboru ASUD-u (přes 1. osobu singuláru, v níž je text psán) a není tedy subjektivním hodnocením. Jeho klíčovou pasáží jsou slova: „Obsah a vlastní projev (jde o referát doc. Kratochvíla) musel každého přesvědčit, že hovoří člověk, který vše, co říká, si skutečně ve třídě ověřil, že mluví pravdu a tu nám chce sdělit. Je neuvěřitelně smutné, že naši didaktici se utápějí ve formalitách, někdy v nereálném světě, někdy snad i ve lži“(s. 61).

Doc. Kratochvíl je vynikajícím metodikem, autorem didaktické koncepce většiny slovenských učebnic, a proto si je – mimo jiné – velice dobře vědom toho, že metodika sama o sobě nemůže vyřešit konceptuální problémy školního dějepisu. Tam je třeba změnit jeho konceptuální založení a podle něho restrukturalizovat jeho učivo. Teprve na tomto základě může „nastoupit“ metodika a přinést „to své“, koncepční problémy totiž metodika jako prakticky zaměřená disciplína z principu řešit, natož pak vyřešit, nemůže. Stačí se podívat k nejbližším sousedům do Německa či do Polska, abychom se rychle přesvědčili, jaký kvalitativní skok tamější didaktiky a výuka dějepisu učinily, když překročily „metodický stín“, z didaktiky dějepisu se stala vědní disciplína s plnou výbavou tomuto statusu odpovídající. V Polsku slyšíme nyní nářky, že po smrti J. Topolského a odchodu J. Maternického do důchodu chybí teoreticky uvažující didaktik. Také v Německu dochází k výměně generací, odchází zakladatelská generace, která vytvářela zásadní zlom v německé výuce dějepisu na počátku 70. let minulého století, a mezi nastupujícími didaktiky se hledají konceptuálně uvažující badatelé. Proto se doc. Kratochvíl – a nejen on – obrací „na ve formalitách se topící“ české didaktiky v otázkách teoretických a metodologických, zatímco oni se k němu obrací v otázkách metodických. Jde prostě o „dělbů práce“, vyvolanou stavem českého (ale i slovenského) školství a postavení didaktiky a učitelského vzdělávání v něm vůbec.³ A právě o to jde, o tom je tento text.

Ale ještě před závěrečným shrnutím slovo o „lžích“. To je tvrdé vyjádření – autorka by ho měla specifikovat. Pokud jde o poněkud tragikomický příběh jednoho stanoviska ASUDu, neověřejněného ve sborníku Historie a škola III., pak je třeba říci, že dr. Mandelová byla už na samotném semináři v Telči dotázána, zda chce

³ Viz konference Ústí n. L. Výuka dějin 20. století na českých a slovenských školách (2004 – stejnojmenný sborník Ústí n. L. 2006); Regionální dějiny ve výuce dějepisu (2005 – sborník v tisku); Stererotypa a mýty ve výuce dějepisu (2006), či konf. Slovensko v európskej dimenzii dejepisneho vyučovania. Trenčianské Teplice 1.–3. 12. 1006. Pořádala Rada Evropy, CEP, PedF. UK Bratislava a SAV.

ASUD svá stanoviska publikovat. Pokud se pamatuji, neodpověděla. Redaktorovi sborníku (mně) se text dostal do rukou až v samotné přípravě sborníku, do jeho textu byl zařazen, ale ministerstvo jej vyřadilo, v tištěné i elektronické verzi ale odkázalo na domovské stránky ASUD-u, kde je text k dispozici. Předmětné Glosy ke školnímu dějepisu z hlediska učitelů zastupovaných výborem ASUD, jak zní název textu, neobsahují nic, co bychom neznali z jiných dřívějších či pozdějších stanovisek ASUD-u. Faktické odmítnutí RVP (že by bylo všechno v pořádku, si ovšem nemyslím ani já), posílení metodické přípravy učitelů (to je obecným požadavkem), učitelé byli vyřazeni z přípravy RVP (není to pravda, ASUD již v přípravě dokumentů na vyzvání vypracovával svá stanoviska, že ve veřejné diskusi se učitelé nevyjadřovali, jak si stěžoval kolega Kvirenc ve svém sjezdovém referátu, je už jiná věc, stejně jako jinou věcí je informační příprava celé kurikulární reformy, jež obsahovala řadu nedostatků, jejichž plody nyní sklízíme), místo dějepisu ve školním vzdělávání a jeho hodinová dotace jsou nedostatečné (což je a není pravda,⁴ ale představovat si prostý návrat k rigidním osnovám s požadavkem dalšího navýšení hodin dějepisu je evidentně nereálné). Stručně řečeno, nelze se prostě zbavit dojmu, že stanovisko ASUD-u je stále stejné: není-li po našem, je špatně!

Přečtení textů ASUD-u vede ještě k jednomu závěru. Lékem na vše má být metodika – a to ani v nejmenším metodiku nepodceňuji, viz můj text v Historii a škole III. Metodika má zkvalitnit pregraduální přípravou učitelů (kde opravdu není v pořádku velmi mnohé, ale to je dnes otázka nikoli nějakého chtění, ale složitá otázka budování strukturovaného učitelského studia /Bc. a navazující Mgr./ a snad ještě překérnější otázka jeho financování), další vzdělávání učitelů (kde to také není v pořádku) a vše končí iluzí, že prostředky metodiky lze vyřešit dnešní (celosvětové) problémy se školním dějepisným vzděláváním. Taková představa může vést jenom ke hře s dějinnými fakty, nikoli ale k obnově dějepisu jako předmětu, významnou měrou přispívajícímu k občanské a individuálně (sebe)vědomé a etické akulturaci člověka. Dokonce si myslím, že může vést naopak k oslabení jeho pozic.

ASUD ostatně padá do vlastních „metodických“ pastí. Ve vzpomínaných Glosách se dočteme výrok, který poněkud vyráží dech (za delší citaci se omlouvám, je ale potřebná): „**Složitý je výběr obsahu** a vhodné metody pro práci školy - o tom přesvědčují také nám zasláné materiály dr. Hudecové a prof. Beneše. Po jejich přečtení musí každého napadnout, jak může tyto nároky, požadavky, kritéria, záměry, cíle atd. akceptovat, a svou práci podle nich v dějepise koncipovat od samého počátku výběru obsahu až ke konečným výstupům a evaluaci kterýkoliv učitel, který neslyšel nikdy ani o původní, natož opravené Bloomově taxonomii a všech dalších aspektech kvalitní práce, jimiž se zabývá prof. Beneš. Proto se ve výjádření asociace **soustředíme na některé praktické otázky**, jak je vnímají **učitelé dějepisu** (zdůraznění jsou ASUD-u).“

⁴ Dagmar HUDECOVÁ, *Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a její výsledky*, PedF UK v Praze 2006.

Mám-li tato slova brát vážně, pak mi nezbyvá než povzdech. Bloomova taxonomie je v českém školním dějepisu užívána od 70. let a pokud zůstává učiteli neznáma, bude pochopitelné, že např. v Metodických inspiracích ASUD-u Náměty ke zpracování ŠVP dějepisu je například výchovný cíl ke kapitole „Vznik (?) a počátky člověka na Zemi“ formulován takto: „pomalé tempo vývoje a proměny podmínek, nesnáze dané přírodou (vhodné krajiny), nízký průměrný věk; život v tlupě“. Vybrat bychom mohli v kolonce příslušné tabulky (sloupec e) cokoli, všude stejná chyba – cíl musí být formulován pomocí slovesa, vymezujícího činnost žáka: popíše, charakterizuje, porozumí, aplikuje. A nejen tady: také třeba v Metodických příručkách k učebnicím nakladatelství Dialog. A o tom, že ona slovesa jsou nutná, se dočteme v každé příručce, dozví se o nich každý student v kursech pedagogiky a didaktiky.

A zmínit by bylo možné i další otázky, které tyto Metodické inspirace navozují. Nezdá se, že by v nich byl respektován požadovaný důraz na moderní dějiny, že by mělo ubýt faktografie, v rozporu s didaktickou teorií jsou zřetelně a koncepčně oddělovány vzdělávací a výchovné cíle.

Odvolávání se na praktické potřeby se tu tak samo devaluje. A k praktickým potřebám musí nezbytně celá reforma školního dějepisu a školství směřovat. Otázkou je jak. Na začátku jsem psal o nutnosti spolupráce všech tří složek, jež se na problému školní výchovy podílejí. Chceme-li dějepis na školách nejen posílit, ale dokonce možná i jen udržet, musí mít svoji prestiž: a tu – nedá se nic dělat – získá jenom tím, že bude kvalitně vyučován. A kvalitně vyučován bude jenom za jistých podmínek: Když jeho teorie (ať se to slovo komu líbí či ne, ať si je třeba nahrazuje slovem „formality“), bude taková, aby byla souměřitelná s vývojem v historických vědách, pedagogice a psychologii. Jen tehdy, bude-li se didaktika vyvíjet jako plnohodnotná, vnitřně strukturovaná vědní disciplína, má naději získat postavení, které bude jak v příslušné „mateřské“ oborové vědě, tj. historiografii, tak i v decizní sféře, jak na MŠMT, tak třeba v akreditační komisi, respektováno.

Když výsledky výuky budou odpovídat potřebám společnosti a očekáváním žáků a veřejnosti, a ta jich bude využívat a bude se o ně opírat. A toho je možné dosáhnout zase jen tak, že didaktika dějepisu bude mít jak svou složku teoretickou, tak metodiku na soudobé evropské úrovni, která ji bude respektovat, a proto zároveň ji bude moci i korigovat. Didaktická teorie a metodika jsou prostě jenom dvě stránky téže mince – a učitelská veřejnost by měla tento fakt přijmout.⁵ Znam ostatně učitele, kteří si to uvědomují a dokáží teorii také tvůrčím způsobem uplatňovat.

⁵ Dovolím si tu upozornit na zajímavou studii, která díky svému tématu může uniknout pozornosti – týká se ale přesně toho, o čem tu mluvím. Jiří ŠKODA – Pavel DOULÍK, *Výzkum dětských pojetí vybraných přírodovědných fenoménů z učiva fyziky a chemie na základní škole*, Pedagogika, 2006, 56, č. 3, s. 231–243 a upozorním i na poznámku k ní z pera Jana Slavíka a Tomáše Janíka, která by měla vyjít v některém z příštích čísel Pedagogiky.

To je úkol všech zainteresovaných. Ale velmi se obávám, že nejslyšitelnější část českých učitelů, reprezentovaná výborem ASUD, svým neposloucháním toho, co se na příslušných fórech komunikuje, vytváří prizma, jež mu znemožňuje naslouchat druhým, zamýšlet se nad jejich stanovisky a argumenty; nechce naslouchat. Potřebná diskuse se tak může stát rozhovorem hluchých. A ten je k ničemu.

Zdeněk Beneš

IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ HISTORIKŮ ČR

Zpráva o činnosti Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) za rok 2006

Ve vývoji Sdružení nedošlo za uplynulé období k závažnějším strukturálním změnám. SH ČR nadále naplňovalo svůj základní programový cíl: rozvíjet historické vědy, popularizovat je a působit na vytváření historického vědomí, nadále úspěšně spolupracovalo s nejrůznějšími historickými pracovišti – s vědeckými ústavy, vysokými školami, muzei a archivy (doma i v zahraničí), podporovalo činnost svých regionálních poboček a kolektivních členů a vydávalo svůj časopis - Zpravodaj Historického klubu.

Celkový přehled výsledků práce SH ČR

V rámci SH ČR pokračovala činnost regionálních poboček i spolupráce s kolektivními členy. Rovněž nadále pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků, byly uděleny další ceny Josefa Šusty a Josefa Pekaře. Pokračovala také publikační a přednášková činnost. Nejvýznamnější událostí uplynulého roku se stal IX. sjezd českých historiků, který se konal v Pardubicích a jehož bylo SH ČR hlavním organizátorem.

1. Regionální pobočky a kolektivní členové SH ČR, spolupráce s partnerskými organizacemi

Sdružení má již pět regionálních poboček - v Hradci Králové, v Opavě, v Pardubicích, v Olomouci a nově i severočeskou pobočku v Ústí nad Labem. V Pardubicích vznikla a začala fungovat nová studentská pobočka. Stejně jako v předchozích letech se v rámci poboček rozvíjela bohatá činnost - pobočky pořádaly či se spolupodílely na pořádání odborných konferencí, přednášek, besed, výstav, pracovních seminářů či soutěží studentů. Trvalá existence a úspěšné působení poboček přitom závisí především na organizačních schopnostech a na osobním příkladu jejich předních členů a organizátorů odborné i vlastivědné práce v mimopražských kulturních centrech.

Pokračovala spolupráce s kolektivními členy Sdružení historiků, které mají své specifické zaměření, ale ve vztahu k výzkumu a popularizaci dějin sledují obdobné cíle jako SH ČR. Jedná se o Asociaci učitelů dějepisu, o Pekařovu společnost Českého ráje, o Společnost Edvarda Beneše, o Společnost pro hospodářské a sociální dějiny a o Unii Comenius. Přetrvávajícím problémem, řešeným zejména Asociací učitelů dějepisu, byla výuka dějepisu na základních a středních školách. Společně s Pekařovou společností Českého ráje udělilo SH ČR další Cenu Josefa Pekaře. Spolu s dalšími organizacemi a institucemi (především Česká archivní spo-

lečnost, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Národní archiv) se Sdružení v průběhu roku aktivně podílelo na diskusi o zřízení tzv. Ústavu paměti národa.

2. IX. sjezd českých historiků

Nejvýznamnější událostí roku 2006 bylo z hlediska Sdružení historiků ČR uspořádání IX. sjezdu českých historiků, jemuž byla věnována většina aktivity během roku. Původně se sjezd měl konat již o rok dříve, ale protože původní pořadatel nakonec nemohl sjezd uspořádat, ujala se tohoto úkolu (vedle SH ČR) Filozofická fakulta Univerzity Pardubice ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR. Sjezd se konal v prostorách pardubické univerzity ve dnech 6. – 8. září 2006 za účasti jak domácích (cca 260 osob), tak zahraničních historiků. Jednání bylo rozděleno do několika částí. Společný program prvního dne probíhal na téma „Historie v České republice na přelomu XX. a XXI. století“ a s hlavními shrnujícími referáty týkajícími se hodnocení české historiografie, výuky historie a historické vědy na univerzitách v ČR, historie v muzeích a změn ve struktuře archivní sítě vystoupili prof. Jiří Pešek, prof. Václav Bůžek, doc. Rudolf Žáček (i za prof. Zdeňka Jirásku), dr. František Šebek a doc. Václav Ledvinka. Jejich referáty vzbudily zaslouženou pozornost a vyvolaly diskusi jak přímo v plénu, tak posléze v kuloárech. Druhý den sjezdu se jednání konalo ve třech paralelních sekcích: *Dějiny českých zemí v mezinárodních souvislostech* (garant: prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc.), *Výuka dějepisu v současném školském systému a její reforma* (garant: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.) a *Historie v kontextu ostatních vědních disciplín* (garant: doc. PhDr. Tomáš Knoz, CSc.). Shrnutí jejich výsledků provedli jednotliví garanti během posledního jednacího dne, kdy vystoupili s rekapitulací předsjezdových a sjezdových jednání také doktorandi z různých historických pracovišť v ČR. Součástí programu bylo i vyhlášení výsledků Ceny Josefa Pekaře a následně generální diskuse k sjezdovému jednání. Závěrečné slovo přednesl s nadhledem sobě vlastním prof. PhDr. František Šmahel, DrSc. V průběhu jednání si mohli účastníci sjezdu zakoupit různé historické publikace, součástí programu byl i společenský večer, během něhož byli oceněni někteří významní zahraniční účastníci. Příspěvky ze sjezdu budou publikovány ve sbornících z jednotlivých sekcí, které by měly vyjít v roce 2007. Hlavní referáty byly publikovány v ČČH a se souhlasem jeho redakce vyjdou také ve Zpravodaji HK, stejně jako shrnující zprávy z jednotlivých sekcí a závěrečná zpráva ze sjezdu.

3. Péče o začínající historiky

I v roce 2006 pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků. Jednou z forem této podpory je každoroční ohodnocení nejlepších prací mladých badatelů. Již posedmé byla v roce 2006 udělena Cena Josefa Šusty, která je věnována autorům nejzdařilejších prací, přihlášených do celostátní studentské vě-

decké soutěže. Komise ve složení PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D., Mgr. Petr Landr a doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. posoudila na zasedání dne 23. listopadu 2006 celkem 19 studentských prací, které jí byly zaslány organizátory „Studentské vědecké konference – Historie 2005“ a rozhodla se udělit Cenu Josefa Šusty Vilému Zábranskému z Katedry historie Filosofické fakulty University Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem za práci *Některé aspekty přijímání měšťanů do měst ve světle novoměstské knihy měšťanských práv 1612 – 1658*. Dále byly oceněny práce Jitky Jonové (Katedra historie University Palackého v Olomouci) *Domus correctione Müroviensis*, Vojtěcha Kábrta (Pedagogická fakulta University Hradec Králové) *Církevní rozkol a vznik církve československé na Náchodsku a Úpicku se zaměřením na období 1920 – 1930* a Zuzany Sedlářové (Filosoficko-přírodovědecká fakulta Slezské university) „...ta věc není o zbožie, ani o peníze, než o titul...“ (*K proměně šlechtických rodových strategií na pozdně středověkém Opavsku*).

V roce 2006 byla také již popáté udělena Cena Josefa Pekaře za knižní monografii, jejíž autor nepřesáhl 35 let, na jejímž udělování se výbor SH ČR podílí společně s výborem Pekařovy společnosti Českého ráje. Hodnotící porota soutěže (ve složení prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc., doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc., PhDr. Eduard Šimek, CSc. a Karol Bílek) posoudila dne 14. června 2006 celkem tři zaslané práce a rozhodla o tom, že vítězem třetího ročníku se stal David Papajík (z Katedry historie Filozofické fakulty University Palackého v Olomouci) s prací *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*. Cena byla předána na IX. sjezdu českých historiků v Pardubicích.

4. Publikační činnost

Nadále pokračovalo vydávání Zpravodaje Historického klubu - vyšlo číslo 2/2005, k vydání se připravuje číslo 1/2006. Zpravodaj přináší kromě různých studií a článků ve svých tradičních rubrikách informace o dění v SH ČR, různé zprávy o dění v historické obci, recenze a nekrology. Ve Zpravodaji HK č. 2/2005 vyšlo stanovisko prof. P. Vorla a prof. Z. Beneše k brožuře Rudolfa Seidla o „osvětimské lži“, z odborných studií pak jednak práce V. Grubhoffera *Posvátné v profánním aneb smrt a pohřeb šlechtice na samém konci „dlouhého“ 19. století*, oceněná Cenou Josefa Šusty, jednak článek Jiřího Lacha o Josefu Šustovi, Jaroslavu Werstadtovi a Historickém klubu. Otištěna byla i zpráva prof. J. Pánka o udělení čestného doktorátu University Karlovy britskému historikovi Robertu J. W. Evansovi, projev Viléma Prečana na zahájení výstavy k 15. výročí existence Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (Vzpomínka na zakladatelská léta) a rozhovory s ředitelkou Pedagogického muzea v Praze dr. Markétou Pánkovou (P. Kukal) a se středoškolským učitelem dějepisu Radkem Kotlabou (M. Šimek). Číslo přineslo i materiály z valného shromáždění SH ČR konaného v říjnu 2005 (zápis, zprávu o činnosti, zprávu o hospodaření a zprávu revizní komise, vyhlášení výsledků soutěže o Cenu Josefa Pekaře, zprávu

o činnosti ASUD), z dalších zpráv především nekrolog prof. Františka Kavky od prof. Lenky Bobkové.

Do čísla 1/2006 byla zařazena zpráva českých účastníků o XX. mezinárodním kongresu historických věd, který se konal na počátku července 2005 v Sydney, výroční zpráva prof. J. Pánka o činnosti Českého národního komitétu historiků v roce 2005 a výroční zprávy o činnosti SH ČR a dvou kolektivních členů – Unie Comenius a ASUD. Doc. Ondřej Felcman připomněl ve svém článku *Deset let působení Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (1996-2005)*, Petr Kozák připravil recenzi práce Martina Čapského *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433). Ve službách posledních Lucemburků*. Obsah doplňuje připomínka některých výročí a jubileí, zprávy o konferencích a nekrolog.

Vzhledem k tomu, že v roce 2007 by měl vyjít sborník přednášek z přednáškového cyklu *Panovníci českých zemí* (viz dále), byly provedeny přípravy tohoto vydání.

5. Přednášková činnost

Také v roce 2006 pokračoval již dlouhodobý přednáškový cyklus *Panovníci českých zemí*, který se koná již od roku 2003. V lednu zazněla přednáška doc. PhDr. Petra Sommera, CSc., o Břetislavu II. (18. 1.), v březnu hovořila prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc., o Karlu IV. (15. 3.), tématem dubnové přednášky prof. PhDr. Petra Vorla, CSc., byl Matyáš Habsburský (19. 4.), a v květnu vystoupil PhDr. Karel Maráz, Ph.D., s přednáškou o Václavu III. (17. 5.). V únoru se konala přednáška mimo cyklus, kdy PhDr. Lubomír Sršeň mluvil o Maxmiliánu Habsburském (15. 2.). Podzimní cyklus začal v říjnu náhradní přednáškou PhDr. Jaroslava Teplého o Zikmundu Lucemburském jakožto uherským králem (18. 10.), jako další vystoupil v listopadu doc. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D., s přednáškou o Vratislavovi II. (15. 11.) a nejen podzimní cyklus a celoroční program, ale i celý přednáškový cyklus, trvající již čtyři roky, završil v prosinci prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc., přednáškou o druhém „zimním králi“ Karlu Albrechtovi (20. 12.). Výbor projednával také vydání proslovených přednášek tiskem – vydání se ujme nakladatelství Paseka, kniha obsáhne medailony všech panovníků, přičemž napsáním textů o panovnících, kteří v rámci cyklu dosud nezazněli, budou pověřeny další osobnosti. Jim i autorům jednotlivých přednášek byly v tomto směru zaslány příslušné dopisy. Součástí knihy budou i ilustrace.

Během roku byly řešeny otázky evidence členské základny. SH ČR má k dispozici webovou stránku, které slouží jak k informaci členů, tak ostatních zájemců. Zvažována byla také realizace projektu vědeckého oborového portálu historické obce, který však SH ČR samo nemůže provozovat.

doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.
tajemnice

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
předseda

Vyhlášení 6. ročníku soutěže o Cenu Josefa Pekaře

Výbor Sdružení historiků České republiky (Historického klubu 1872) a výbor Pekařovy společnosti Českého ráje vyhláší šestý ročník soutěže o Cenu Josefa Pekaře, v níž chtějí každoročně oceňovat nejlepší monografii z českých dějin v chronologickém záběru od středověku do současnosti.

Do soutěže mohou přihlašovat své monografie (vydané v knižní podobě nebo ve sborníku, přičemž minimální rozsah tištěné monografie činí 100 stran tisku) historičky a historici, kteří v době uzávěrky přihlášek nepřesáhli věk 35 let. Pravidla soutěže jsou podrobněji uvedena ve Statutu Ceny Josefa Pekaře ze dne 17. ledna 2002.¹⁾

Autorka či autor vítězné monografie bude oceněn(a) peněžní částkou 10 000 Kč, diplomem a zveřejněním výsledku ve Zpravodaji Historického klubu (Časopisu Sdružení historiků České republiky), popřípadě i v dalších sdělovacích prostředcích. Výsledek 6. ročníku soutěže o Cenu Josefa Pekaře bude vyhlášen na valném shromáždění SH ČR v Praze v závěru roku 2007.

Uzávěrka 6. ročníku soutěže o Cenu Josefa Pekaře je 31. května 2007. Do ní je možno přihlásit monografie vydané v letech 2005 a 2006. Práce je třeba osobně předat nebo zaslat poštou na adresu: Historický ústav AV ČR (Prosecká 76, 190 00 Praha 9) spolu s průvodním - vlastnoručně podepsaným - dopisem, v němž budou uvedeny tyto údaje: název monografie, místo a rok vydání, desetiřádková charakteristika této monografie, datum narození autorky či autora a kontaktní adresa. Na obálku je třeba uvést poznámku: "Soutěž o Cenu Josefa Pekaře".

Prosíme všechny zainteresované instituce, aby o vyhlášení soutěže o Cenu Josefa Pekaře informovaly mladé historiky a povzbudily je k účasti v této soutěži.

Za výbor Sdružení historiků ČR
Petr Vorel

Za výbor Pekařovy společnosti Českého ráje
Karol Bílek

¹⁾ Text Statutu soutěže o Cenu Josefa Pekaře byl publikován ve Zpravodaji Historického klubu, č. 2, roč. 12, 2001, s. 62-64, v č. 2, roč. 13, 2003, s. 19-20 a v č. 2, roč. 15, 2004, s. 61-63.

Svatava Raková, Podivná revoluce. Dlouhá cesta Američanů k nezávislosti (1763-1783), Praha, Triton 2005, 287 s.

Může historik, trvale soustředěný na dějiny střední a východní Evropy zodpovědně psát o knize, zasvěcené velkému tématu Severní Ameriky? Vždyť nezná ani řadu jmen a pro specializované odborníky notorických fakt. Jenže já nečtu knížky Svata-
vy Rakové pro poučení o faktech a událostech, po nichž mi, konec konců, nic není. To, proč беру její texty tak rád do ruky, je autorčin originální způsob tematizování dějepisných problémů, kladení otázek, ostření pohledu z úhlů, které jsou všechno jiné než obvyklé. S americkou revolucí jsme se opakovaně setkávali již od střední školy: je to jedna z velkých revolucí novověku a základní fakta se musí ke státnici našprtat každý student dějepisu. Co tedy může být na nevelké knížce k tomuto tématu nového a proč je tu vlastně ona světově slavná revoluce charakterizována jako „podivná“?

Raková bývá přiřazována k badatelům, jimž vyhovuje „revizionistická“ linie americké historiografie. Není ochotna podílet se na vyprávění osvědčeně velkých příběhů amerických dějin, těší ji „česat“ známá fakta proti srsti – opřena o širokou základnu nestandardních dějepisných přístupů a kontextů, které problematizují tradiční způsoby interpretací. Znamená to, že na scénu uvádí (faktograficky podložené) bohatství kontextů, které ji následně vedou ke zpochybňování apriorně přijímaných osvědčených pravd. Ptá se tedy neustále „proč?“, zkoumá horizonty a podmínky událostí, postojů, strategií či osobních zájmů prominentů i „mužů z ulice“.

V našem konkrétním případě uvádí Raková čtenáře široce pojatým úvodem do problematiky knihy, rozdělené do sedmi chronologicky uspořádaných dějových kapitol a závěrečného pojednání o americké historiografii revoluční doby. V úvodu zasazuje události 60. až 80. let 18. století do kontextů soužití britské metropole a kolonií přinejmenším od samého počátku století. Vývoj hospodářské situace, koloniální zákony, mentalita koloniálních elit, zájmy klíčových politických skupin na obou březích Atlantiku i postoje jednotlivých sociálních vrstev americké společnosti, britská zahraniční politika i okolnosti osadnické expanze na západ přes Apalačské hory, to vše a mnohé další se jí pod rukama pojí v obraz, masivně relativizující teze o logické a nutné cestě americké společnosti k nezávislosti: z perspektivy 60. let 18. století to bylo v podstatě to nejméně výhodné, co se obyvatelům kolonií mohlo přihodit. Revolta koloniálních elit nebyla vedena žádnou z historikovi teoreticky se nabízejících nutností.

Nebudu se tu pokoušet resumovat hutný autorčin výklad a hledat rozdíly mezi jejím a dřívějšími – českými i americkými – způsoby uchopení a interpretace slavného tématu. Odborně se vyrovnat s touto inspirativní knihou by bylo nutné přinejmenším obsáhlým diskusním článkem – ovšem samozřejmě z pera některého zkušeného amerikanisty. Autorka totiž na minimálním prostoru a přece s energií

velké fresky kreslí s komplexní a kritickou znalostí prostředí, biografií jednajících osob, institucí i regionálních dějů onu dobovou síť zájmů, cílů, spekulací, ale na druhé straně také imperiálních potřeb britské koruny, resp. systém prestižních strnulostí protagonistů vlád Jejího Veličenstva i britského parlamentu. Raková názorně vysvětluje, jak směšnou zátěž představovala dodatečná daňová zatížení obyvatelů kolonií ve srovnání s podstatnými metropolitními výdaji ve prospěch kolonií (dlouho tu byla vůdčí ideou snaha britské vlády hradit americké náklady státu alespoň částečně i z amerických zdrojů) a jak tato skutečnost kontrastuje s dramatickou rétorikou politických mluvčích osadníků, kterou autorka cituje se zřejmým požitkem. Ukazuje též, jak filozoficko názorový politický vývoj druhé poloviny 18. století ovlivňoval politické kroky na obou březích oceánu. Velké teoretické (nebo alespoň teoretizující) koncepce konfrontuje přitom autorka s drobnokresbou toho, jak na činy politiků – někdy zcela absurdně, ale o to radikálněji - reagoval „lid z ulice“.

Těžko říci, jak definovat autorčin metodologický přístup k problematice. Politické dějiny, dějiny idejí, dějiny propagandy i parlamentarismu se tu prolínají se sociálními a mentalitními dějinami, s genderem i s postupy nových kulturních dějin, ale také se sociokulturní zkušeností poučenými vojenskými dějinami, kde sice nadále mnoho záleží na vojenské strategii a taktice generálů, na udatnosti vojáků i na jejich výzbroji a výstroji, nemenší roli tu ale hraje logistika války a ovšem bezprostřední motivace, kvalifikace a kvalita vojáků i milicionářů. Raková také ukazuje, že ani po začátku revoluční roztržky nechyběly možnosti urovnat konflikt k obecnému prospěchu dohodou a vrátit se k osvědčeným a funkčním modelům koexistence. Přesto nebyly využity.

Raková objasňuje, jak velkou roli hrála na řadě odlišných úrovních zklamané naděje i do budoucnosti projektovaná očekávání, jak rozličnými způsoby se proměňovaly věcné i prestižní motivace a identity jednotlivých protagonistů dramatu, klíčových skupin i širokých, do konfliktu „mechanismem“ války vtahovaných skupin a vrstev. „Byly tedy přepjaté odpovědi na londýnské daňové a celní experimenty, jejichž autoři neváhali označit třípencový poplatek z čaje za „tyranii“ a „zotročení“, pouze vnější projekcí doutnajícího hněvu mas a ventilem pro její nespokojenost, která ovšem pramenila mnohem spíše ze zklamaných nadějí v americký sen a z očekávání, že boj proti britské koruně změní zásadním způsobem domácí poměry?“ – ptá se autorka v kontextu s událostmi roku 1775 v kapitole, symptomaticky nazvané „Zákon revoluční setrvačnosti“ (s. 133). Ideová, mentalitní, prestižní, kariéerní stránka příběhu, rozehraného autorkou od nejvyšší diplomaticko politické, správní a finanční roviny až po osudy skupin osob na regionální úrovni nebo dokonce příběhy lokálních protagonistů, jeví se tu pro pochopení vývoje a vyústění konfliktu, resp. stále jasněji skutečně revoluce svým způsobem významnější než „objektivizovatelné“ aspekty státních a společenských zájmů a cílů. „Revoluční hesla a principy, původně zamýšlené pro zcela vybraný okruh 'politického lidu' majetných a vzdělaných, se osamostatnily a začaly žít vlastním životem.“ (s. 168)

Vývojem nejen událostí, ale též jejich reflexe byli nejednou zaskočeni i jejich protagonisté. Raková se také v tomto kontextu opakovaně táže „proč“, nahlíží za kulisy známých událostí a hledá věcná vysvětlení jejich průběhu a vyústění.

Je potěšitelné, že autorka dokázala čtenáře upoutat nejen „dějovými“ pasážemi různého druhu, ale že svým způsobem napínavě koncipovala i – v rámci tématu objektivně nutnou a užitečnou, potenciálně však spíše nudnou - kapitolu o legislativní legitimizaci revoluce, o ústavách prvních států unie a též o federální ústavě jako takové.¹ Raková tuto problematiku pojala jako sondu do intelektuálně politických dějin řady odlišných prostředí a nadto ji okořenila „funkcionalistickým“ rozbohem, tj. zkoumáním do jaké míry se „pokrokové“ demokratické principy osvědčovaly nebo neosvědčovaly v ohni politické praxe jednotlivých států.

Neméně mne ale zaujala i skutečnost, že renomovaná a vrcholně kompetentní autorka nemá „finální“ vysvětlení pro fakt, že navzdory všem objektivním podmínkám a okolnostem, svědčícím pro opak, americká revoluce přece jen zvítězila: „Ačkoli vlastenecké nadšení a obětavost, nahrazující zbraně, zásoby a vojáky, tvoří podstatnou součást národního mýtu o získání nezávislosti, cesta ke konečné porážce, kterou Britové přes všechny odbočky v roce 1777 nastoupili, je zahalena tajemstvím.“² (s. 234) Raková provedla klasický tah nepravidelných amerických milicí a v klíčovém okamžiku bitvy „zmizela z bojiště“, tj. spokojila se s popisem diplomatického zakotvení amerického vítězství – aniž by podala svoji závěrečnou interpretaci tohoto mimořádně závažného momentu světových dějin. Místo toho nabízí stručný, ale zasvěcený přehled názorů a proměn diskursu za více než sto let odborného amerického dějepisectví tohoto pro USA klíčového tématu. To je možná obecně jistá slabina jinak virtuozního postmoderního dějepisectví (snad lze říci „nové narace“, již je Raková mistrem), že totiž autora nenutí k formulování výsledné „diagnozy“. Příběh, protřepaný a osvětlený ze všech stran, vyprávěný z více perspektiv a ve více rovinách, je jí hodnotou sám o sobě: shrnující interpretační závěr by vedl zpět do rámce (té které zvolené) metafyziky.

Vraťme se ale k výchozí úvaze: proč má historik střední Evropy číst práce Svatavy Rakové? Inu především pro potěšení a pak aby si ověřil, že většina postulatů moderních či postmoderních historicko metodologických výbojů je opravdu převoditelná do historiografické praxe. To platilo již o jejích knihách a studiích o indiánech nebo o specifických prostředích antropologicko civilizačních „setkání

¹ Jde ovšem o problematiku, která je autorce po léta velmi blízká a intimně známá. Americké ústavnosti a politické kultuře věnovala Raková pozornost již od počátku 90. let: *Americká ústava 1787*, Praha 1991, český překlad Listů federalistů z roku 1787/8 publikovala roku 1994 a záhy na to shrnula poznatky o starší vrstvě americké koloniální ústavnosti v širě založené monografii *Anglické kolonie v Severní Americe v 17. století: Modely politické kultury*, Praha 1997.

² S ironií sobě vlastní přítom autorka na s. 209 líčí tuto době přiměřenou armádu „likérových branců“, uprchlých čeledínů, zločinců, podmínečně propuštěných vězňů a dokonce i „dvanáctiletých dětí, malých a slabých, které nosily zbraň a účastnily se bojů“.

kultur“.³ Podmínkou úspěchu ovšem není jen obeznámenost s příslušnými postuláty a radostná připravenost k intelektuálnímu experimentování, ale také bezmála unikátní gigantická empirická a historiografická znalost čtyř staletí severoamerických dějin – faktografie i pramenů. Raková definuje své stanovisko v úvodu kapitoly „Revoluce bez teroru“ velmi názorným způsobem: „Psát velké dějiny vrcholné politiky, mezinárodní diplomacie a vzniku státních ústav není příliš obtížné, protože na jejich tvorbě se i za revoluce může bezprostředně podílet jen omezený počet lidí, kteří se ve správný čas ocitli na klíčových místech – na provinčních sněmech, ve výborech i v plénu ústavodárných konventů či mezi členstvem zahraničních oficiálních i tajných misí. Horší je to s dějinami malými. S životy obyčejných lidí, jejich rodin a nejbližšího okolí – kde vůbec začínají a končí, kde se jedny mění v druhé? Stanovit alespoň přibližnou hranici, tím spíše pak zpětnou vazbu mezi oběma světy náleží mezi nejnáročnější disciplíny historického řemesla a podle naturelu autora činí z úvah o logice a pravidlech dějinného vývoje buď intelektuální rošádu, nebo romantické dobrodružství“ (s. 208).

Jak to, že to intelektuálně romantické dobrodružství Raková zvládá pro gigantické Spojené státy, když podobně komplexních a až na onu mikrografickou rovinu dotazených prací o malých českých dějinách 17. a 18. století v kontextu té „naší“ Evropy mezi Rýnem a Němem máme pořád tak málo? Uvědomme si na jedné straně, že území, jímž se naše autorka zabývá, bylo relativně k dnešním USA malé: „jen“ asi dva tisíce kilometrů ve směru severojižním a nejvýš tak pět set kilometrů od pobřeží na západ. Podíváme-li se komparativně na střed Evropy mezi francouzskou hranicí a východním pohraničím raně novověké Rzeczi pospolytej, resp. mezi Baltem a Toskanou, není to nakonec území o mnoho menší. Je to tu u nás ale daleko zalidněnější a nesrovnatelně více zatížené historickým a státoprávním, resp. kulturním dědictvím, pročež také historiograficky podstatně hůře zvladatelné jako celek. A působí tu – ať již na fiktivní jednotku dějinné události nebo na objem dochovaného pramenného materiálu – ve srovnání s USA nesrovnatelně méně historiků. Raková obdivuhodně zvládá udržovat si přehled o aktuálních výkonech i diskusích americké historiografie „svého“ období.⁴ Podat obdobný výkon pro

³ Svatava RAKOVÁ, *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni: Angličané v Novém světě*, Praha 1998; táž, *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*, Praha 2005. Za důkladné promyšlení sub specie dramatických politicko historických diskusí počátku 21. století však stojí především autorčina nápaditá a historiograficky i metodologicky velmi zasvěcená studie *Kolumbovské výročí v USA: vznik diskursu Encounter*, Český časopis historický 91, 1993, s. 545-566.

⁴ Srovnej autorčiny přehledné studie o současném americkém dějepisectví: *Věda mezi levicí a pravicí: politika ve výkladu národních dějin USA po druhé světové válce*, Český časopis historický 104, 2006, s. 527-557 a *Současná americká historiografie: témata, diskursy, metody*, in: Jiří Pešek (ed.), *Současná situace historiografií soudobých dějin v Evropě a USA* (Acta Universitatis Carolinae - Studia Territoria VIII. 2005), Praha 2006, s. 37-55.

střední Evropu a udržovat si komplexní přehled přinejmenším o německé, rakouské, polské, české, slovenské a maďarské historiografii, resp. o dílech „velkých historiografií“, zasvěcených tomuto prostoru v raném novověku, přesahuje možnosti jednoho historika. Znamená to snad, že si nikdy nepřečteme knihu srovnatelného šarmu a brilance, jako je *Podivná revoluce?* Samozřejmě, že ano – knihy R. J. W. Evanse nebo pro české prostředí díla Josefa Petráně jsou toho konkrétním příkladem. Přesto pokládám knížku Svatavy Rakové za výzvu: zejména pro dosud velmi „temné“ 18. století bychom takových komplexních pohledů na klíčová období a dějinně převratné událostní zauzleniny nutně potřebovali nejspíše celou řadu.

Co se pak ctihodné autorky týče, měla by asi předložit svá inspirativní díla širší mezinárodní veřejnosti. Ohromná badatelská, interpretační a literární práce, vložená do jejích objevných studií, by se české historiografii dobře zúročila, kdyby např. právě *Podivná revoluce* mohla vyjít s důkladným poznámkovým aparátem a všemi zde jen naznačenými analýzami v anglickém vydání. Taková kniha by asi nezměnila běh amerického dějepisectví, možná by ale v řadě ohledů mohla inspirovat češtiny neznalé historiky z jiných částí naší evropské vesnice.

Otázku po možnostech jasně sumarizačně formulovat závěry zkoumání *Podivné revoluce* pak zatím ponechme otevřenou: vede totiž k širšímu tázání se po obecných možnostech historické typologizace velkých společenských procesů a klíčových vývojových zvrátů. Nenávratný zánik marxistického paradigmatu a kriticky podložená skepse k systémům, které ho konkurenčně nahradily nebo na něj - třeba i polemicky - navázaly v Evropě i Americe naší doby, to už je úplně jiné diskusní téma.

Jiří Pešek

František Holec, Archiv hlavního města Prahy. Kapitoly z dějin 1851-2001 (Documenta Pragensia Monographia Vol. 22), Praha, Scriptorium 2006, 272 s.

Ku 155. výročí založení AMP jako moderní úřední a vědecké instituce byla jako pocta k osmdesátinám nabídnuta bývalému řediteli pražského městského archivu možnost souborné edice jeho – především v kontextu s řadou osobních i institučních jubileí – napsaných studií, které ve svém celku bezmála soustavně mapují historii tohoto významného ústavu a jeho protagonistů. První část řady příspěvků, původně otištěných převážně na stránkách Archivního časopisu, začíná samým zřízením archivu, pokračuje galerií pražských archivářů, mj. též významných historiků, editorů či universitních učitelů: patří sem pramenné studie o K. J. Erbenovi, J. Emmlerovi, J. Čelakovském a J. Teigem, vedle nich je zmíněn i archivní adjunkt a registrátor Josef Rank.

Druhá řada kapitol je věnována meziválečnému období a poválečné epoše do počátku Holcova vlastního ředitelování. Tematisován je meziválečný rozvoj ar-

chivu, vzkvétajícího za V. Vojtíška v účelně zařízeném Nobileho křídle Staroměstské radnice, v podstatě přeskočena je protektorátní epizoda, zmiňovaná (i nezmiňovaná) spíše v kontextu biografii jednotlivých archivářů, pozornost je ale věnována ztrátám archivu při požáru za Pražského povstání a poválečné obnově archivu. Poté jsou zařazeny (patrně dosud nepublikované?) vzpomínky Pavla Křivského na paleografické semináře prof. Gustava Friedricha, konané v městském archivu ve 30. letech. Z Holcovy pera jsou pak čtenáři nabídnuty portréty V. Vojtíška, jeho adjunkta E. Šebesty a hlavně jeho poválečných nástupců v archivní ředitelně: V. Hlavsy a J. Čarka. Připomenuta je ale i roku 1959 z politických důvodů z archivu propuštěná archivní knihovnice a významná historička 18. století M. Pavlíková, z archivu na přední místo Historického ústavu ČSAV přešedší úspěšný historik raného novověku J. Janáček, ale i osobnosti méně známé: knihovnice M. Jarolímková a odborník na vývoj poválečných struktur městské správy A. Merta.

Třetí část knihy začíná obsáhlejší, dosud nepublikovanou vzpomínkovou kapitolou o obnově a dalším poválečném rozvoji archivu. Následuje otisk článku M. Bělohávkova k Holcovým šedesátinám roku 1985 a (opět již Holcovy) drobné biografické črty, přibližující čtenáři archivní pracovníky M. Svobodovou-Ladovou, E. Čakrtovou, M. Moutvice, J. Hlocha, J. Flodra, M. Dvořáka, M. Hlochovou a I. Vymazalovou. Chronologicky poněkud nelogicky navazuje pak rozsáhlejší studie o počátcích knihovny městského archivu, založené magistrátem již roku 1801 a vedené magistrátním radou W. Bockem a po něm J. Jebračkým v podstatě jako předchůdkyně archivu. Studie je doplněna o edici soupisu této knihovny z roku 1825. Podobně chronologicky hluboko sahá i kapitola o počátcích konzervace archiválií v městském archivu a přehledná studie o jednom a půl století ediční činnosti archivu. Řada studií je uzavřena nově napsaným krátkým syntetisujícím přehledem dějin archivu. Následuje bibliografie Holcových studií a seznam 86 otištěných starých fotografií, barevných snímků významných archiválií i sbírkových artefaktů, případně nové budovy archivu. Noblesně upravenou knihu uzavírá obsáhlé německé resumé.

Pěkně vypravená kniha samozřejmě není první publikací ke starším dějinám pražského archivu. Vedle řady jubilejních studií z pera Holcových předchůdců lze upozornit na nedávno z dochovaných korektur vydanou, rozsáhlou a důkladnou, bohatým aparátem vybavenou studii Boženy Kubíčkové o dějinách AMP od založení do Teigeho smrti roku 1921, kterou také F. Holec obohatil aparát svých starších příspěvků.¹ Originální přínos anotované publikace spočívá však v pasážích o Vojtíškově a zejména poválečné době. Problémem je původně jubilejní charakter takřka všech původních studií, které byly psány bez poznámkového aparátu a které měly oslavný, tedy zejména vůči tematisovaným osobnostem, ale nutně i vůči archivním "vrchnostem", nekritický charakter. Většina pražských městských archivá-

¹ Božena Kubíčková, *Archiv hlavního města Prahy. Dějiny, Documenta Pragensia XV. 1997, s. 541-619 s dodatkem v DP XX. 2002, s. 143-150.*

řů 20. století byla přitom osobnostmi sice výraznými a v mnoha zejména vědeckých ohledech zasloužilými, ale také osobně velmi komplikovanými s bohatou paletou též nezářivých až temných stránek, které se nejednou neblaze odrazily na vývoji jim svěřené instituce i na osudech jejích pracovníků. Lze to dobře dokumentovat na případu ředitele V. Hlavsy, který je v jemu věnovaném článku kreslen jen světlými barvami, zatímco v črtě o I. Vymazalové je posléze popsáno, jak soustavně si po léta přivlastňoval výsledky odborné práce této politicky persekované znalkyně grafických sbírek. Skutečné dějiny archivu – ani jako ústavu, ochraňujícího bohaté spektrum dokumentů i jiných památek, ani jako vědeckého pracoviště s významnou veřejně popularisační funkcí – by přitom neměly připomínat hagiografii, nemluvě již o autorově vytříbeném sklonu k nekritické sebeoslavě. Poněkud svérázně s tím pak kontrastuje Holcova ochota v nově do řady přetisků starších článků vložených textech nevybíravě a neargumentovaně kritisovat svého archivářského nástupce, který mu tuto publikaci umožnil a uvedl ji laskavou předmlouvou.

Každý autor má nesporné právo k otištění textů ve formě zvolené dle vlastní úvahy. Jednota žánru (pramenná studie, oslavný jubilejní článek, kritická polemika) by ovšem v rámci jedné knihy zachována býti mohla. V publikaci odborného charakteru by pak mělo být upozorněno, které texty byly z původních otisků převzaty beze změn, které a kde byly dodatečně upravovány např. vsuvkami o skutečnostech, které v době primárního otištění nebylo možno připomínat (to se týká i článku o Holcovi z pera zesnulého Miloslava Bělohávka) a konečně kde jde o zcela nové texty.² Je symptomatické, že kniha nemá seznam prvních otisků jednotlivých kapitol, jen obecný odkaz k Holcově bibliografii.

František Holec byl archivářem v časech, kdy velká část bohatství pražského archivu byla uložena v provisorii nebo putovala z jednoho plesnivého nouzového depotu do druhého a kdy bylo na vědeckou činnost akademicky vzdělaných archivářů pohlíženo jako na mimořádně udělované privilegium. Moderní, čistý, technicky vybavený a počítačově evidovaný, archivářsky úctyhodně výkonný, vědecky všestranně vysoce produktivní a popularisačně úspěšný archiv porevoluční epochy s celou řadou nových úkolů a agend je mu bytostně cizí, stejně jako archivářská generace, která uskutečnila přechod archivu ze socialistického středověku do postmoderní současnosti. Místo, aby si s ní jubilant vyřizoval účty, mohl možná kriticky přepracovat své starší studie, případně doplnit jejich mezery.

Jiří Pešek

² Obecně na tyto úpravy upozorňuje Václav Ledvinka v Předmluvě, s. 10.

Bohumil Jiroušek, Jaroslav Goll. Role historika v české společnosti, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav Filozofické fakulty – ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov (ed. *Historia culturae XI, Biographia 4*) 2006, 248 s.

Již nedlouho po vydání záslužné práce Jaroslava Marka o Jaroslavu Gollovi (1991) se objevily nové pohledy (zejména Zdeňka Beneše a Jiřího Štaifa) na české dějepisectví, které narušovaly dosavadní názory na jeho vývoj ve druhé polovině 19. a počátkem 20. století, známé především ze syntézy Františka Kutnara a J. Marka *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* (1. vyd. 1973-1978, 2. vyd. 1997). Nyní se je pokouší korigovat Bohumil Jiroušek ve své nové monografii *Jaroslav Goll* s podtitulem *Role historika v české společnosti*.

Jak napovídá podtitul knihy, nejedná se o biografii s detailní faktografií Gollova života (k individuálnímu portrétu J. Golla jako člověka přináší jen drobné opravy), B. Jiroušek usiluje na Gollově příkladu "prozkoumat možnosti konceptualizace výkladu české historiografie druhé poloviny 19. a počátku 20. století" (s. 7) a přispět k interpretativnímu posunu v hodnocení vývoje moderní české historiografie.

V úvodní kapitole "Jaroslav Goll a jeho působení v pramenech a literatuře" hodnotí jejich výpovědní schopnost (u pramenů osobní povahy ji problematizuje na základě zvoleného tématu). Prostudoval osobní fond J. Golla (v Masarykově ústavu – Archivu Akademie věd České republiky a v Národním archivu), korespondenci v desítkách dalších fondů (v Masarykově ústavu – Archivu AV ČR, Národním archivu, Archivu Národního muzea, Literárním archivu Památníku národního písemnictví, Moravském zemském archivu Brno a ve vídeňských archivech), z institucionálních fondů využil zejména písemnosti Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění, Národního muzea a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Neopomněl samozřejmě Gollovo vlastní vědecké, historické a publicistické dílo včetně dobových pohledů na ně a přihlédl k edicím korespondence a vzpomínek i k biografickým osobnostem jeho doby. Čerpal z dobového obrazu J. Golla a v literatuře o něm se nezajímal o veškeré zmínky o J. Gollovi, ale sledoval vytčení tendencí v přístupech k jeho hodnocení. Využil četné sekundární literatury k dějinám dějepisectví, k metodologii a teorii historické vědy apod., o čemž čtenáře informuje v připojeném soupisu literatury a v poznámkovém aparátu celé práce.

V druhé kapitole nazvané "Jaroslav Goll a jeho škola: Geneze zrodu či mýtu české historiografie?" věnuje pozornost názorům dosavadní literatury na Gollovo místo v českém dějepisectví, nejprve konstituování pojmu Gollova škola (poprvé veřejně užitého Josefem Pekařem roku 1898), jeho posilování a zakotvení při Gollových jubileích a podstatně za sporu o smysl českých dějin, jenž "ve své vrcholné

fázi tak je de facto především sporem o vlivové pozice, o vlastnictví symbolického kapitálu opravňujícího k výkladu národní minulosti a tudíž i současnosti – a teprve potom o interpretaci dějin" (s. 23). Dospívá k závěru, že "Gollova škola tak opravdu nebyla spojena paradigmatem, ale byla především strategií k získávání vlivových pozic ve vědě" (s. 27).

Následující část knihy "Trasologie: Život a působení Jaroslava Golla v české vědě a společnosti" mapuje jeho rodinné zázemí, středoškolská a vysokoškolská studia, učitelské působení na střední škole, básnické a vědecké počátky, zahraniční studia a habilitaci (kap. "Na cestě k prvním metám"), věnuje se proměnám jeho umělecké tvorby (kap. "Básník a překladatel"). V kapitole "Univerzitní kariéra" sleduje Gollovo budování pozice na univerzitě, mimořádné posílení jeho společenské i vědecké prestiže po odchodu Antonína Rezka do Vídně na ministerstvo kultury a vyučování, a to i v Národním muzeu a částečně ve vědeckých společnostech. Kapitola "Rodina" přináší pohled i na širší příbuzenstvo Gollových a na jejich společenské aktivity. Další kapitolou "Spor o Rukopisy" se B. Jiroušek po připomenutí Gollovy a Kalouskovy úlohy ve sporu vrací k vysvětlení Gollovy školy z jeho rozchodu s předchozí generací spíše než z metodologických východisek. Následují klíčové pasáže monografie v kapitolách "Historický seminář" a "Učitel a jeho žáci". Seminář existoval již na nerozdělené univerzitě, na české byl jeho tvůrcem Josef Emler. J. Goll se svým přístupem k látce a jejím výběrem nelišil od svých kolegů J. Emlera a A. Rezka, rovněž vynikajících ve vedení semináře, a nebyl hlavním učitelem nastupující generace historiků, čehož si byl plně vědom. Proto považuje B. Jiroušek za vhodné hovořit spíše o Gollových žácích než o jeho škole. Jeho nejstarší žáci patřili zároveň k posluchačům J. Kalouska, A. Rezka i J. Emlera. Rovněž při hodnocení *Vědeckého díla* J. Golla nenalezl B. Jiroušek nic svědčícího o Gollově výjimečnosti: jeho práce byly analytické a J. Goll neměl chuť ani nadání k syntéze, o změnu (interpretaci dějin, čtivost) se pokoušel pozdě; jeho proslulá stať *Dějiny a dějepis* obhajuje tradiční pojetí politických dějin a paradigma, které i v českém prostředí přežívá; jeho univerzitní přednášky ničím nevybočují z obvyklého dobrého průměru. Kapitola "Politika" charakterizuje Gollovu angažovanost zvláště v sociálních otázkách vysokoškolských učitelů a jeho aktivity jako dvorního rady panské sněmovny vídeňského parlamentu. Gollovým působením, příp. vlivem na univerzitě i mimo ni po odchodu do penze, se zabývá kapitola "Závěr života".

Podstatné výsledky svého bádání shrnul B. Jiroušek v poslední kapitole "Role Jaroslava Golla v české společnosti" a též v "Závěru". Úlohu J. Golla v institucionálním vývoji české vědy hodnotí jako neopominutelnou a podstatnou; měl schopnost využít kumulativní fáze historické vědy k zlepšení jejích materiálních a personálních pozic, a to díky preferování univerzitní otázky v české politice a díky Rezkově podpoře z Vídně (s. 199-200). Gollovu kritickému myšlení jsou vlastní mimořádné logické schopnosti, postrádá však naprosto originalitu v tvorbě (historické a básnické), což mu zabraňuje, aby byl nositelem změn paradigmatu, jak se traduje. Kritické přístupy k dějinám kodifikovala již generace Václava Vladivoje

Tomka a změny přinese až nástup hospodářských, sociálních a částečně kulturních dějin. Termín Gollova škola, jehož vznik souvisí s Gollovou touhou být oceněn a s dobou po odchodu A. Rezka a J. Emlera z univerzity a svévolně opomíjí též J. Kalouska, "nemá vědecké opodstatnění ani skutečné oprávnění" (s. 203) a rovněž sám J. Goll "hovořil" později "mnohem přesněji o svých bývalých žácích" (s. 205).

B. Jiroušek oprávněně přehodnotil Gollův význam v českém dějepisectví a zároveň rehabilitoval četné jeho předchůdce a současníky. Termín Gollova škola označil za konstrukt, který bychom měli do budoucna opouštět (obdobně se vysloвила i část příspěvků na konferenci pořádané Historickým ústavem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v dubnu 2005; viz Bohumil Jiroušek – Josef Blüml – Dagmar Blümllová /edd./, *Jaroslav Goll a jeho žáci*, České Budějovice 2005). Pokračující zvýšený zájem o českou historiografii časem přinese posun jejího obrazu v 19. a 20. století. A od B. Jirouška můžeme nepochybně v tomto směru mnohé očekávat.

Hana Kábová

K životnímu jubileu prof. PhDr. Věry Olivové, DrSc.

Bylo odborně i ideově odvážným činem vytvořit v polovině 60. let syntetický pohled na první Československou republiku, když se k němu zdály chybět mnohé podmínky. Oporou pro něj nebyly ani tématický rozsah a úroveň literatury, ani oficiální politické ovzduší, byť bylo pod tlakem reformních potřeb a tvůrčích intelektuálních "vln". Věra Olivová však úplnější pokrytí literaturou nepotřebovala a proměňovanou ideovou atmosféru nejen důsledně cítila, ale sama k ní přispívala. Má zvláštní dar osobitosti, která se vyznačuje tvořivou rozhodností plynoucí ze schopnosti uchopit velké dějinné celky, nacházet si v nich podstatné, nebát se naskicovat tendence, rysy, důvody, domýšlet, co bývá v pramenech třeba i jen naznačeno, vytvářet "logický" dějinný obraz, který sice nepostrádá vnitřní napětí, dynamiku protichůdností, světla a stíny živé historické látky, chce ale zároveň zapůsobit jednoznačně. Právě tak jsme v roce 1968 četli její *Československo v rozrušené Evropě*: bylo pro všechny objevem, vydýchnutím, klíčem otevírajícím dějinný prostor, který byl postižen zapovězenými, bludnými směrovkami a slepými uličkami. Už se v 60. letech poodkrývala jeho reálná podoba, Věra Olivová však do něho vkročila naplno a po svém. A dodnes z něho neodešla, stále aktivní, stále dbající, aby se o něm vědělo tak, jak shledává potřebným. Navenek byla z něho v jisté době nedobrovolně vzdálena, i tehdy však nepochybně vnitřně zůstával jejím hlavním tématem, k němuž se okamžitě navrátila, když se změnil společenský čas.

K první syntéze dozrávala jak svým vysokoškolským pedagogickým působením (habilitace v roce 1962, profesorské řízení zastaveno v roce 1970), tak monografickým výzkumem různých stránek dějin Československa. Zajímaly ji jeho sociální dějiny, vnitřní vývoj při upevňování státu, mezinárodní postavení a v jeho rámci určité zvláště citlivé dvoustranné vztahy. Další rozvinutí výzkumu a interpretací zadusila "normalizace". Věru Olivovou nemohl úder minout, plynul i z osobních zájmů těch, kteří ideologicky a personálně ovládli historiografii. V ústraní si našla další témata - dějiny her a sportu. I v něm dokázala, jak výraznou tvůrčí osobnost představuje. Několika jejím publikacím se dostalo i vydání v zahraničí, takovou vzbudily pozornost a ocenění.

V roce 1990 se Věra Olivová zase vrátila na svou kmenovou katedru československých dějin FF UK. Stala se profesorkou a několik let mohla naplno vychovávat a vést své četné studenty. Zveřejnila i nové podoby svých syntéz Československa. Zároveň si našla nové poslání, od roku 1990 stanula v čele Společnosti Edvarda Beneše. Nesnadnosti prostě Věru Olivovou lákají. Edvard Beneš je předmětem tak kontraverzních politických a publicistických výkladů, že každý vážný zájem o něj může vystavit autora či jen nositele apriorním atakům. Věra Olivová jim dokáže čelit, znalostmi, odborným přístupem, aktivitami objasňujícími Benešův život a dílo. Vytvořila ze Společnosti i tvůrčí "dílnu", otevřenou a názorově bohatou.

Pro přednášky se volí aktuální témata z novodobých dějin, knihnice Společnosti zveřejňuje studie a edice, které prospívají poznávání Benešova a československého 20. století. Věra Olivová má na nich hlavní autorský a editorský podíl. Ani v osmdesátce (narozena 13. listopadu 1926 v Praze) ji neopustila žádná z vlastností, které ji osobitě provázejí historiografií - elán, odborná a občanská odvaha, touha vědět, touha sdělit.

Robert Kvaček

VIII. NEKROLOG

Zemřel JUDr. Václav Šolle, CSc.

(13. 10. 1909 - 1. 12. 2006)

1. 12. 2006 zemřel ve věku devadesátisedmi let právní historik a archivář JUDr. Václav Šolle, nejstarší dlouholetý člen Historického klubu.

Arcibiskupské gymnasium ho vybavilo výbornou znalostí latiny a po jeho absolvování vystudoval práva. Vztah k historii i vliv jeho bratra archeologa PhDr. Miloše Šolleho ho přivedlo ke studiu Archivní školy. Tu ukončil rozborem donační listiny Jana Lucemburského, kterou král rozhodl o výstavbě gotické katedrály sv. Víta. Tato studie vyšla až v roce 1978 ve sborníku *Doba Karla IV.* díl VI pod titulem "*Donační listina krále Jana z 23. října 1341*". Působil určitou dobu v tehdejší Historickém ústavu, ale pak pracoval jako právník na ministerstvu sociální péče. V roce 1948, kdy mu hrozilo zařazení na stavbu tzv. mostu inteligence za Branickým nádražím, nastoupil místo v Krajském archivu, který přešel na Oblastní archiv a posléze pracoval na archivní správě.

Archivnictví se věnoval většinu svého pracovního života. Nezůstal jen u běžné archivní práce, ale věnoval se i právní historii. Stal se také konzultantem katedry dějin práva na právnické fakultě UK. Z jeho nejvýznamnějších prací vedle již zmíněné studie o donační listině Jana Lucemburského zpracoval *Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, *Počátky buržoasního soudnictví v českých zemích*, *Archivní prameny k dějinám státu a práva na území České socialistické republiky v epoše kapitalismu* a *Buržoasní justice v Rakousku ve světle prosincové ústavy*.

Dr. Šolle byl nejen odborník na soudní problematiku, ale byl také vzácně charakterním člověkem a proto jeho odchod je velkou ztrátou.

Milena Borská-Urbánková

IX. INFORMACE

Přednášky Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872) v Národním muzeu v Praze na jaře 2007

Výbor Sdružení historiků České republiky (Historického klubu 1872) si Vás dovoluje srdečně pozvat na na cyklus přednášek mladých doktorandů, ve kterém vystoupí:

21. 2. 2007 *Mgr. Andrea Holasová*: Příspěvek ke studiu raně novověkých škol-
ských příruček a sbírek frází - aneb O objevování pramene

21. 3. 2007 *Mgr. Martin Veselý*: Sudetská župa jako protiletcecký kryt říše?

18. 4. 2007 *PhDr. Ladislav Kudrna*: Českoslovenští letci v německém zajetí

16. 5. 2007 *Mgr. Zdeněk Doskočil*: Gustáv Husák v roce 1968 a 1969

Přednášky se konají každou třetí středu v měsíci od 17, 30 hod. v přednáškovém sále Národního muzea v Praze.

Přednášky Historického klubu v Olomouci - jaro 2007

29. 3. 2007 *doc. Mgr. Jaroslav Miller, Ph.D., M.A. (KH FF UP, Olomouc)*: Od rytířského románu k politickému traktátu, stát a náboženství očima evropského intelektuála 17. století

23. 4. 2007 *Mgr. Tomáš Borovský, Ph.D. (HÚ FF MU, Brno)*: František Hrubý – Pekařův žák a pokračovatel

Přednášky se konají na Katedře politologie a evropských studií FF UP, Křížkovského 12, Olomouc, od 15,00 hod. v učebně č. 224

23. 5. 2007 *Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Arcidiecézní muzeum, Olomouc)*: Ku věčné památce. Renesanční epitafy jako médium společenské a konfesijní reprezentace

Přednáška se koná v Arcidiecézním muzeu Olomouc, Václavské náměstí 3, Mozarteum, od 18,00 hod.

Zpravodaj Historického klubu, roč. 17, 2006, č. 2. Časopis Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872). Vedoucí redaktor Jiří Kocian. Vydalo Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872) v Praze, 2006, 96 s. - ISSN 0862-8513.

Vychází ve spolupráci a s podporou Historického ústavu AV ČR v Praze